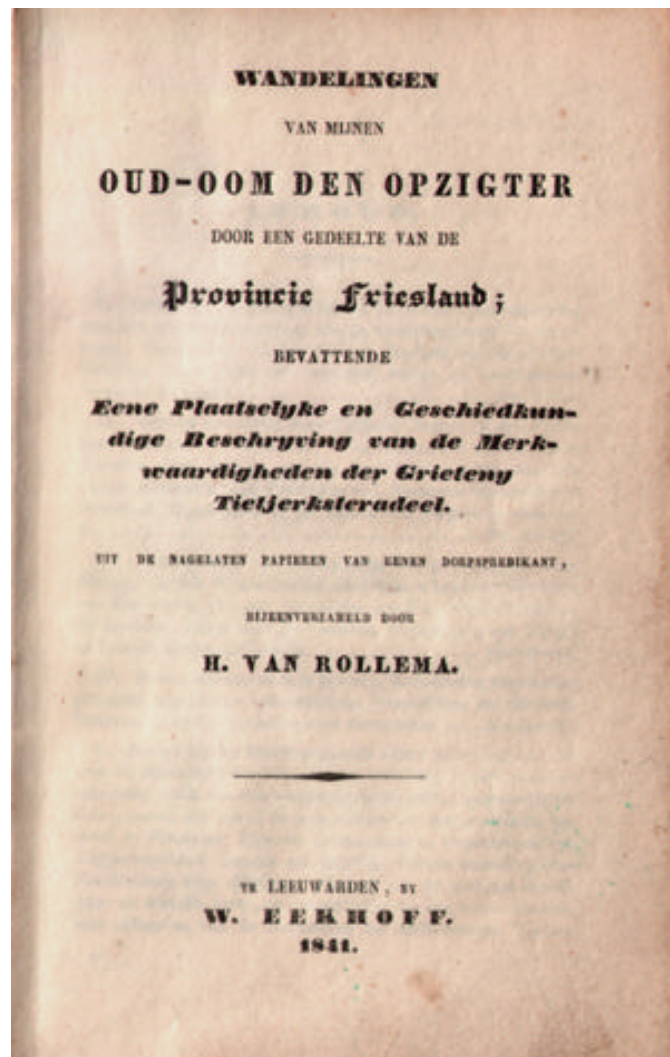

WANDELINGEN
VAN MIJNEN
OUD-OOM DEN OPZICHTER
DOOR EEN GEDEELTE VAN DE
PROVINCIE FRIESLAND

BIJEEVERZAMELD DOOR

H. VAN ROLLEMA

INHOUD.

- I. Inleiding: Toebereidselen tot de voetreis. Kennismaking met den wandelaar. Aanvang van de wandeling langs den Zwarteweg. Ontmoeting met een visscher. Verhaal van zijne krijgsbedrijven onder Prins Jan Willem Friso, en van diens onverwacht omkomen. blz. 1-15.
- II. Verdere wandeling naar Tietjerk. Bezoek bij den Predikant VITRINGA te Suawoude; diens verhaal van de merkwaardigheden dezer dorpen, en van de levensbijzonderheden van GEORG SCHENCK VAN TOUTENBURG, Spaansche Stadhouder in Friesland. Opschriften in de kerk van Tietjerk en Suawoude. blz. 15-30.
- III. Voortzetting van de wandeling over de Langemeer naar Garijp. Bezoek bij een kennis, met wien WIEKSTRA de plaats van het voorm. klooster Sigerswolde bezoekt. Geschiedenis van dit klooster. Togtje naar Eernewoude. Beschrijving van Garijp en deszelfs merkwaardigheden. blz. 30-44.
- IV. Komst te Suameer in de herberg. Mededeeling van de daar gehoorde bijeloovige volksverhalen. Beschrijving van dit dorp. Ontmoeting op de wandeling naar Oostermeer. blz. 44-50.
- V. Bezoek bij den Staats-secretaris JETSE VAN SMINIA, die hem de bijzonderheden van het dorp verhaalt, en hem eene beschrijving geeft van den oorsprong en de pligten van een Grietman, zoowel als van de andere leden van het plattelands bestuur in Friesland. Lijst der Grietmannen en Secretarissen van Tietjerksteradeel. Bezoek van de kerk. Verdere wandeling over Schuilenburg naar Eestrum. Verhaal van de opkomst van dit dorp deszelfs kerk, en beschrijving van een boeren-binnen-huis aldaar en van de levenswijze der landbewoners. Verdere wandeling over de Essen. Schoonheid van dit landschap. Huisterheide. blz. 59-80.
- VI. Komst te Bergum en bezoek bij den Grietman HECTOR WILLEM VAN GLINSTRRA op het Hooghuis, die WIEKSTRA zijn huis, hof en beplantingen laat zien. Voorlezing over de geschiedenis van het Bergklooster. blz. 80-98.
- VII. Verdere voorlezing over de geschiedenis van het dorp Bergum, deszelfs stinzen en vermaarde mannen, inzonderheid over MENNO Baron VAN COEHOORN. blz. 98-115.
- VIII. Gesprek over de voor- en nadelen van den vroegeren en tegenwoordigen toestand en levenswijze der ingezetenen, en beschrijvende vergelijking tusschen deze beide. Avondwandeling naar Bergum terug. Beschrijving van dit dorp, deszelfs kerk en grafzerken, van Bergumerdam, van den Poppesteen en van de voormalige Hillema-state. blz. 115-131.
- IX. Uitvoerige beschrijving van de antieke Grovestins onder Gaastmaburen. Wandeling naar Hardegarijp, Rijperkerk en Giekerk. Beschrijving van deze dorpen, derzelver kerken en grafschriften. blz. 131-147.
- X. Aankomst te Oenkerk en onthaal bij den Predikant, die WIEKSTRA de kerk met derzelver grafschriften laat zien, en hem een verhaal geeft van de bijzonderheden van het dorp, en van de staten en derzelver bewoners. Verdere wandeling naar Oudkerk, waar hij ook de kerk met hare grafschriften opneemt, waar hij bij de overblijfsels van het klooster Bethlehem deszelfs geschiedenis leest. Terugtogt van Oudkerk over Oenkerk naar Wijns, waar WIEKSTRA in de trekschuit naar Leeuwarden gaat, en onderwijl nog verschillende bijzonderheden van de

WANDELINGEN
VAN MIJNEN
OUD-OOM DEN OPZIGTER

DOOR EEN GEDEELTE VAN FRIESLAND

Uit de nagelaten Papieren van eenen Dorpspredikant.

I.

„Zult gij zorgen dat morgenochtend te vijf uur mijn ontbijt gereed is? Geeske!” zeide mijn Oudoom, de gewezen Opzigter HOTZE PIEBES WIEKSTRA, op Pinkster-zondag den 17 Mei 1750, tegen zijne zuster, toen zij ‘s avonds naar bed wilden gaan. „Zoo gij bij het plan blijft, het reisje te ondernemen, zal ik zorgdragen, dat er niets ontbreekt; ik heb reeds onzen buurman, den bakker, gewaarschuwd, mij te half vijf op te kloppen: want, of het van den toenemenden ouderdom komt, weet ik niet, maar ik kan zoo goed geen wacht meer houden, als voor vijf-en-twintig jaren.” was het antwoord.

„Voorzeker blijf ik bij mijn plan; de heldere lucht belooft ons eenige dagen mooi weder, en mijne bezigheden beletten mij waarlijk niet van huis te gaan; bovendien zal eene gezonde beweging mij goed doen.”

„Gij zult toch niet lang uitblijven? en mij niet weder zoo ongerust maken als voor twee jaren, toen gij drie dagen over den bepaalden tijd eerst te huis kwaamt?” vroeg de bezorgde zuster.

„Dit zal van het weder, van de omstandigheden en bovenal van het merkwaardige, dat ik te zien te hooren zal krijgen, afhangen,” antwoorden Hotze; doch gij behoeft u niet ongerust te maken; te voet loopt men weinig gevaar een ongeluk te krijgen; maar nu, goeden nacht, Geeske! wij moeten morgen weder vroeg bij de hand zijn.” En hiermede gingen zij te bed.

Terwijl zij zich aan de armen van Morpheus overgeven, zal het niet ondienstig zijn, mijne lezers met een paar woorden te berigten, wat voor een man mijn Oudoom was, en hoe ik aan deze narigten ben gekomen. Verscheidene jaren lang was Hotze Piebes Opzigter, bij een der molens in den omtrek van Leeuwarden geweest, in den tijd toen het gemaal met de overige landslasten verpacht werd; doch in 1748 met zijne ambtgenooten afgezet, had hij tot nu toe geene andere betrekking kunnen bekomen, ofschoon het, van zijnen kant, aan geene moeite, om weder een postje te verkrijgen, had ontbroken. Om nu niet geheel ledig te zijn, en vooral de lange winteravonden nuttig en aangenaam door te brengen, begaf hij zich aan het lezen. Spoedig werd de studie van de Friesche Geschiedenis zijne hoofdliefshebbij, en zocht hij alle boeken, welke over de provincie Friesland handelden, zich aan te schaffen; hij las en herlas dezelve totdat hij ze bijna van buiten kende. De kronijk van Occo van Scarl, het Verhaal van

Leeuwarden door Gabbema, de Oudheden en Gestichten van Friesland, het Aade Friesche Terp, Winsemius en de werken van Schotanus, benevens de beide Geographische Woordenboekjes en de Naamrol der Raden van het Hof van Friesland hadden al hunne voorname plaats in zijne boekenkast; en zelden ging er een avond voorbij, dat hij zich niet met deze tolken van de voortijd bezig hield, wanneer hij, van 't wandelen moede, zich in zijn gemakkelijken leuningstoel in het kleine voorkamertje van zijn net huisje op het Vliet, de oostelijke voorstad van Leeuwarden, nedergevlid had. Zijne zuster Geeske, die zijne huishouding waarnam, kortte zich intusschen den tijd met spinnen, en was zeer in haar schik, als haar broeder de flianten, zoo als zij die dikke boeken noemde, in de kast sloot, en zoowel om zich zelven te verpoezen van de ernstige studie, als om haar eenig genoeg te doen, de Rijmlarij van Gijsbert Japicx of de Friso van den beroemden Willem van Haren in de hand nam, en met eene heldere stem eenige bladzijden voorlas.

Een man van de oude zeden zijnde, was hij er lang tegen geweest, eenen toenaam of zoogenaamden van aan te nemen, oordeelende, dat hij bij den tot nu toe gevoerden voornaam genoegzaam bekend was; doch op aanraden van eenige, meer hoovaardige, vrienden, die vroeger zich deftige vannen hadden aangeschaft, mar vooral op aandrang van zijner superieuren, die het lasting vond, telkens den geheelen mondvol Hotze Piebes uit te spreken, liet hij zich eindelijk bepraten, en koos voor zich den naam van Wiekstra, naar een gedeelte van het voorwerp, aan zijn opzigt toevertrouwd, namelijk: den korenmolen.

Het was zijn grootste genoeg, wanneer het weder zulks maar eenigzins toeliet, grootere of kleinere uitstapjes te voet te doen: eendeels om de schoone natuur te genieten, anderdeels om de plaatsen te bezoeken, welke het toneel geweest waren van de gebeurtenissen, waarvan hij in zijne boeken gelezen had, en om met eigene oogen de oorden te aanschouwen, waar onze voorouders hunne rollen hadden gespeeld; alsmede, om door dikwijls toevallige ontmoetingen met personen van allerlei rang en stand, meer en meer bekend te worden met de zeden en gebruiken zijner landgenooten. Alwat hem op die wandelingen merkwaardig genoeg voorkwam, en aan een zoodanig net geschreven boekje, onder de nagelaten papieren van eenen Dorpspredikant gevonden, is dit reisverhaal deszelfs oorsprong verschuldigd. Gewoonlijk deed hij zoodanige uitstapjes in een jaar; het eerste in de Pinksterweek, om, zoo als hij zeide, het winterstof van zich af te schudden; het tweede in de Leeuwarder kermis, omdat het gewoel in en bij de stad hem alsdan te lastig viel, en het derde in het laatst van September of het begin van October, om zich, voordat hij de winterkwartieren betrok, nog eens regt in de vrije natuur te verlustigen. Ditmaal had hij zich voorgenomen de Grietenij Tietjerksteradeel te bezoeken, en alles aldaar eens nauwkeurig op te nemen. -

Toen Hotze den volgenden morgen op den bepaalden tijd zijn bed had verlaten, vond hij alles door zijne zorgvuldige zuster in gereedheid gebragt. Zijne beste kleederen hingen over den stoel; nevens het ontbijt op de tafel lag behalve de fraai besneden pijpedoos met het zettertje of zwart berookt pijpje, naast de tonderdoos en den vuurslag, een net octavo schrijfboekje met een perkamenten band, bestemd om de aantekeningen van onzen reiziger te ontvangen.

Spoedig was het ontbijt gebruikt, het pijpje aangestoken, de rotting met zwaren zilveren knop opgevat en zuster Geeske vaarwel gezegd; en nu stapte Hotze vrolijk en opgeruimd langs het Vliet naar de Tuinsterpoort, en bevond zich al spoedig op den zoogenaamden Zwarteweg, die echter met meer regt de roode weg konde genoemd worden, wegens de kleur van den kiezel of het puin, waarmede dezelve jaarlijks van stadswege werd opgehoogd en in bruikbaren staat gehouden.

Heerlijk schoon weder begunstigde den wandelaar; vergenoegd liet hij zijne oogen her- en derwaarts gaan, verlustigde zich in het heerlijke groen der velden en was bovenal getroffen door het gezigt van het Hoogterp (waarschijnlijk eene in vroegere dagen door menschenhanden opgeworpen hoogte, om het zeewater te keeren), waarop het welgevoede vee zijne vreugde over het verlaten van de maffe stallen door huppelen en springen te kennen gaf. Het effen, platgetrapte voetpad, nevens den stevig in-een gepakten rijweg, op welken hij nu zoo gerust en gemakkelijk voortging, herinnerde hem in zijnen Gabbema gelezen te hebben, dat voor ruim twee nog geheel moeras was geweest, onmogelijk met paard en wagen te passeren, zoodat men, om van Leeuwarden naar Bergum en verder-op naar Smalingerland en Opsterland te kunnen komen, over Tietjerk en Suawoude, denkelijk voor een gedeelte door het water moest reizen. Ook bragt hij zich te binnen, weleens gehoord te hebben, dat vóór 1531, in welk jaar de Zwarteweg is aangelegd, de reed van Leeuwarden naar Tietjerksteradeel en verder naar Groningen door een geheel ander oord leidde, en wel: van Leeuwarden zuidwaarts de Breededijk, dan oostwaarts langs de tegenwoordige Huizumer laan naar Huizum; verder, voorbij de pastorie, het Tynjedijkje en zoo naar Tynjezet, dáár door het vaarwater de Tynje en langs de lage landen naar de Kleine of Westergeest en bezuiden Tietjerk naar den zomerweg en de voormalige kerk van Hardegarijp.

Het tolhek doorgegaan zijnde, kwam hij, zonder iemand te ontmoeten, aan de Hoogbrug. Hier zag hij in den onderwal een grijsaard, eerwaardig door zijne sneeuw witte lokken, bezig met hengelen, en juist op het oogenblik van zijne aankomst een baars van aanmerkelijke grootte ophalen. „Ik wensch u geluk met deze vangst," riep WIEKSTRA den ouden toe, en vlijde zich bij hem in het gras neder, om op zijn gemak de pijp te kunnen aansteken. „Hartelijk dank," antwoordde de visscher; „het wil mij heden morgen bijzonder wel gelukken. Zie maar eens in mijn korf, hoeveel bazen ik al heb opgehaald; gister daarentegen heb ik bijna niets gevangen; het vangt veelal van het weder af." - „Staat gij hier zoo dagelijks te hengelen? goede vriend! Mij dunkt, dat moet u toch op den duur vervelen," zeide onze reiziger.

„Ja, wat zal ik u daarvan zeggen; het verdriet mij somtijds ook weleens, vooral wanneer het niet goed wil bijten; maar wat zal ik oude stramme bloed thans ook anders uitvoeren; er is vroeger weleens een tijd geweest, dat ik beter de handen uit de mouw moest steken."

„Een man van uwe jaren zal voorzeker wel veel ondervonden hebben. Zoude het ook te veel gevergd zijn, wanneer ik u verzocht mij uwe lotgevallen op uwen langen levensloop mede te deelen? Ik heb den tijd naar u te luisteren."

„In 't geheel niet," antwoordde de spraakzame oude; „het is mij altijd aangenaam onder het hengelen iemand aan te treffen, met wien ik wat kan praten; mijne bezigheid kan daarom zijn gang gaan. Maar ik zie, gij hebt daar vuur, laat ik eest mijn pijpje eens aansteken. Gij moet dan weten, dat in the jaar 1680 hier in Leeuwarden ben geboren, in mijne jeugd een stoute bengel was, die allerhande guitenstreken uitvoerde, onderscheiden malen van school werd gejaagd, en mijne ouders zoo veel zorg en bekommeris baarde, dat zij ten laatsten moesten besluiten, daar er toch geene zalf aan was te strijken, mij onder de soldaten te steken. Ik nam dan dienst onder het regiment van den kolonel Grovestins, en had in het eerst veel moeite om aan de krijgstuicht te gewennen, daar ik vroeger in alles slechts mijn eigen zin opvolgde; maar de stok van onzen korporaal, een Munsterlander, deed er mij spoedig aan gehoorzamen, en ik moet bekenne dat die stok een goed leermeester voor mij is geweest, en ik aan dezelve alles, wat er nog goeds aan mij is, heb te danken. Mijn eerste wapenfeit, op den 27 Mei 1702, - ik weet het nog zoo goed alsof het gister gebeurde, - was eene verkenning in Braband, bij welke gelegenheid wij, slechts

aan met de sabel in de vuist, en joegen hen op de vlugt, nadat er wel honderd-vijftig van hen gesneuveld en drie officieren gevangen genomen waren; wij hadden zeventig zoo dooden als gekwetsten, en onder deze laatsten onzen dapperen kolonel, die zeven ligte wonden bekomen had. Ik zelf bleef gelukkig onbezeerd, mar moet bekennen, dat ik gedurende het geheele gevecht in onbeschrijflijke angst en vrees was, en gaarne zoude weggeloopt zijn, zoo ik nog niet banger geweest was voor de spitsroeden, dan voor de vijandelijke kogels. Naderhand, toen ik door voorspraak van mijnen vader bij de Friesche Prinsengarde geplaatst was, gewende ik er langzamerhand aan, en ging in 't laatst even gerust in het vuur, als ik hier nu sta te hengelen; wanneer uw naam niet op den kogel staat, zal hij u niet treffen, en God is immers overal!"

„Ik zal uw geduld niet vermoeijen met u eene beschrijving te geven van al de gevechten, belegeringen en veldslagen, welk ik heb bijgewoond; veel heb ik er ook reeds van vergeten, maar nog duidelijk herinner ik mij, dat in den veldslag van Rammillies een vervloekte Fransche kogel mij den hoed van 't hoofd smeed, en ik bij de bestorming van Ath een houw in mijn regter-arm kreeg, die mij noodzaakte achteruit te kruipen en drie weken in 't hospitaal hield. Bij den veldslag van Oudenaarde, welke juist op mijn acht-en-twintigsten verjaardag, den 11 Julij 1708, plaats had, stond ik onder het bevel van onzen Stadhouder Prins Johan Willem Friso, die toen voor het eerst als Generaal dienst deed, nadat hij eenige jaren als vrijwilliger het leger gevolgd had. Nimmer heb ik een man ontmoet, die dapperder in het gevecht, en menschlievender buiten hetzelve was; levendig staat het mij nog voor den geest, hoe wij allen getroffen waren, toen bij het beleg van Rijssel, waar hij zijn kwartier in het dorp Lambersart had, een Fransche kogel zijnen kamerdienaar du Cerceau, terwijl deze bezig was hem te kleeden, de helft van het hoofd wegnam, en de Prins, geheel bespat met het bloed van zijnen getrouwen bediende, zonder om het gevaar te denken, dat hem zelven ieder oogenblik dreigde, zich over het lijk heen boog, en diep bedroefd uitriep" „mijn arme du Cerceau is dood!" Ik had juist de wacht voor het huis, dat hij betrokken had, en stormde op het hooren van het schot dadelijk naar binnen. Vele moeite hadden de anderen groote Heeren om den Prins over te halen, het gevaarlijke dorp te verlaten. Naderhand bleef ik altijd in zijne nabijheid en woonde met hem verscheidene veldslagen en belegeringen bij, zoo als de inneming van de stad en het kasteel van Doornik, en den grooten slag van Malplaquet op den 11 September 1709, waarbij de Stadhouder den last ontving om met dertig bataljons tachtig Fransche uit hunne verschansingen te jagen. Reeds hadden wij de eerste en tweede verschansingen genomen, en waren op het punt om ook de derde en laatste te veroveren, toen de vijand van alle kanten met versche troepen oprukte, en wij veld begonnen te verliezen. Naauwelijks bemerkte onze Prins dat wij gingen retirèren, of hij greep het vaandel van het regiment van Meij, voerde ons met de grootste onverzaagheid weder in het vuur, en plantte het vaandel op de vijandelijke verschansing. Altijd in het heetste van den slag, werden er twee paarden onder hem gekwetst en al zijne adjudanten en bediende, die hem omringden, op een na, gedood of gewond. Dadelijk na de overwinning ging hij God danken voor zijne wonderbare behoudenis, daarna bezocht hij de gekwetsten, liet hen verkwikkingen bezorgen en sprak het troost in. Vervolgens gingen wij eerst Bergen in Henegouwen innemen, en zouden dan de winterkwartieren betrekken. De Prins was reeds vooruit naar Leeuwarden, en wij, natuurlijk zijne garde, mede op marsch naar Friesland, toen wij bij Putten in eene hinderlaag vielen, welke ons gelegd was door den vervloekten partijganger des Moulins, die met eene groote troep in Brabant rondstroopte. Onze voorhoede werd dadelijk aangetast, en wij allen na eene hardnekkige regenweer verslagen. Onze Commandant, de Majoor Frabre de Bauregard, sneuvelde met verscheidene anderen; eenige werden gevangen genomen, en ik vlugtte met de overigen naar Mechelen; zie! hier hebt gij nog het lidteeken van den houw, welken ik bij die gelegenheid over mijn voorhoofd ontving. Van de belegeringen en gevechten, die ik in de

volgende jaren bijwoonde, zal ik u maar niet vertellen; het ging, zoo als altijd in den oorlog: heden kregen wij slaag, en morgen deelden wij die uit."

„Maar nog een oogenblik moet ik u bezighouden met het bedroevenste voorval, wat ik in mijn leven heb bijgewoond, en waaraan ik oude knaap nog niet kan denken, zonder dat mij de tranen in de oogen komen. Wij lagen voor Bouchain, toen onze braven Prins een brief ontving, om terstond naar 's Hage te komen, waar de koning van Pruissen hem mondeling wilde onderhouden over de erfenis van Koning Willem, waarover zij lang getwist hadden. Ofschoon hij niet veel zin had, zijne roemrijke loopbaan te verlaten, moest hij wel aan de dringende aanzoeken van de Staten-Generaal, die gaarne een eind aan de zaak wilden hebben, voldoen, en ging op reis. Te gelijk met den Prins had ik eenbrief van huis ontvangen, waarin mij gemeld werd, dat mijne moeder op het uiterste lag, en mij nog gaarne voor haren dood eens wilde zien; ik vroeg verlof om mede te mogen gaan, en kreeg dit gemakkelijk, daar de Prins mij, als een Leeuwarden jongen, kende, en mij dikwijls zijn genoeggen betuigd had over mijn gedrag in dienst. Den 11 Julij 1711 vertrokken wij, de Prins, zijn Opperstalmeester Hilken, zijn Groot-Hofmeester Verschuur, de Heer du Tour, eenige bediende en ik uit het leger, en kwamen den 14 tegen den middag aan het Strijensche Sas. De bedienden, waarbij ik mij gevoegd had, werden benevens de koets in de pont geplaatst, en de Prins stapte met genoemde heeren en nog een paar anderen in eene kleine veerschuit, om spoediger over te zijn; doch toen zij daar nauwelijks in waren, begon het zoo geweldig te stormen en te regenen, dat de Prins de schuit deed stilhouden en bij ons in de pont kwam, om in de koets te kunnen schuilen. Pas twintig schreden van wal zijnde, kwam er een verloop van wind, zoodat de pont begon over te hellen, en dadelijk vol water liep. De Prins sprong toen uit de koets, en kwam naast mij staan; maar het vaartuig was intusschen geheel op zijde geraakt: de Heer du Tour hield zich aan de koets vast, de Prins had hem bij den arm gevat, doch eene golf brak hun handen los, en beide zonken in de diepte.

De Heer du Tour stak zijne handen nog weer boven, en klemde zich met zijne Doorluchtigheid aan een touw. Aan de wal werd men nu door ons hulpgeschrei het gevaar, waarin wij verkeerden, gewaar, en zond twee kleine sloepjes af om ons te redden; doch, helaas! te laat, juist toen zij onzen braven Stadhouder wilden grijpen, zonk hij weg, en eerst zes dagen daarna werd zijn lijk gevonden. De overigen werden gered, behalve de Heer Hilken, die ook verdronk. Bij het vallen in het water riep de Prins is doodsangst uit: „Heer! ontferm u over mij, wij vergaan!""

Hier wischte de oude krijgsman zich met de vlakke hand een traan uit het oog en vervolgde met eene ontroerde stem: „Waarom ben ik niet in zijne plaats gestorven; aan mij was toch niets verloren geweest; maar de Voorzienigheid heeft het anders gewild; ik werd gered: met den koetsier en twee knechts had ik mij aan de touwen vastgehouden, en wij werden benevens de Heer du Tour meer dan half dood uit het water gehaald. In geen veldslag, bij geene bestorming heb ik bedrukker en droefgeestiger bevonden, dan bij de plegtige begrafenis, die in Februarij van het volgende jaar te Leeuwarden plaats had; ik kan er u niets van verhalen, daar mijne diepe droefheid mij belette iets te zien, en ik alleen werktuigelijk de bevelen van mijne officieren gehoorzaamde."

„Kwel u maar niet te vergeefs met deze droevige gebeurtenis in uw geheugen terug te roepen," viel Wiekstra hem in; „ik herinner mij die treurige plegtigheid nog zeer goed; ik was toen een jongen van acht of negen jaren, en heb dezelfde, aan de hand van mijnen vader, van het begin tot het eind gezien."

„Dan zult gij u ook wel nog herinneren," voer de oude man voort, „welk een algemeene droefheid zijn verlies verwekte. Wij soldaten vooral verloren alles in hem; altijd voerde hij zelf ons in het vuur, vertroostte ons door zijne liefvallige woorden en geschenken, wanneer wij gewond waren, en nam nimmer eenige rust, voordat hij zich met eigen oogen overtuyigd had, dat wij van het noodige voorzien waren; maar daarvoor sidderden wij ook in ieder gevecht meer voor het zijn leven dan voor ons eigen, en er was geen één onder ons, die niet te allen tijde bereid was, door de grootste gevaren heen, hem te hulp te snellen. Na zijnen dood ben ik wel weder naar het leger getrokken en heb nog al het een en ander bijgewoond, doch de ware geest was van ons geweken, vooral van de Garde; sedert onse Prins Friso niet meer bij ons was, hadden wij het vertrouwen op ons zelve en op onze bevelhebbers verloren; alles liep ons tegen, en wij waren dus zeer in ons schik, dat de vrede met Frankrijk in het voorjaar van 1713 werd afgekondigd, en wij naar huis konden keeren."

„Van dien tijd af ben ik altijd in Leeuwarden gebleven: na nog verscheidene jaren op en van de wacht getrokken te zijn, begon mij dit leven eindelijk te verdrieten en nam ik mijn ontslag. Onze goede Marijke-moei schonk mij tot belooning, voor hetgeen ik met haren Gemaal had doorstaan, eene goede som gelds om een winkeltje op te zetten, en toen dit later verliep, omdat ik niet mooi genoeg kon praten en de onderdanige dienaar spelen, maar alles, op zijn soldaats, ruw en kort af, behandelde, bezorgde zij mij een behoorlijk weekgeld, waarvan ik als een heer kan leven, zoodat ik nu gerust kan gaan hengelen, en den tijd afwachten, dat de Heer mij daarboven bij onzen goeden Prins zal roepen."

Hartelijk dankte Hotze den braven oude voor zijn belangrijk verhaal, schudde hem de hand, wenschte hem nog een reeks van jaren gezondheid, en vervolgde zijnen weg.

II.

Langzaam voorstappende, konde hij op zijn gemak het gehoorde overpeinzen, en bij zich zelve aanmerkingen maken over de ongelijkheid van den loop des menschelijken levens: want er was voorshands niets op zijnen weg te zien, dat hem van zijne overdenkingen konde afleiden. In het stille morgenuur van den feestdag waren er geene rijtuigen of voetgangers op de baan, en noch op de Kleine Wielen aan zijne regter-, noch op de Groote Wielen aan zijne linkerhand was een schip of schuitje te zien. De hoogten bij de Schanserbrug hielden een oogenblik zijne aandacht bezig; hij konde zich niet herinneren ergens gelezen te hebben, wanneer die aldaar opgeworpen waren, en besloot er bij de eerste gelegenheid naar te vragen.

Het was niet onaangenaam, eindelijk den kalen Zwarteweg te kunnen verlaten, en door regs om te slaan in het geboomte te komen op den zandweg, welke naar Tietjerk leidde. Slechts eenige schreden voortgaande zijnde, ontdekte hij aan zijne linkerhand een fraai gelegen buitengoed, dat, zoo als hij op de hamei geschreven vond, Toutenburg genaamd was, en terstond naast hetzelfde een ander, Hanenburg geheeten, beide eenigzins achterwaarts van den rijweg staande, en ook beide van een zomerhuisje aan denzelfden voorzien. In de herberg bij Harke Hendriks gekomen, eischte hij eene boterham met een glas bier: want de vroege morgenwandeling had hem hongerig en dorstig gemaakt. Onder het gebruiken van deze

verversching, vernam hij van den spraakzamen herbergier, dat er dien morgen te Tietjerk zoude gepredikt worden: want dat de Predikant om den anderen zon- of feestdag dienst moest doen in het nabijgelegen Suawoude of hier te Tietjerk. dadelijk herinnerde zich Hotze, dat hij den leeraar Martinus Vtringa meermalen had ontmoet bij zijnen vriend den Leeuwarder Predikant Blom, en besloot derhalve de godsdienstoefening, welke hij buitendien ongaarne verzuimde, te gaan bijwonen. terwijl hij op zijn gemak in de stoep zat uit te rusten, zag hij verscheidene boeren en boerinnen in hun zondagspak de herberg voorbijgaan, die van Rijperkerk, waar dien dag geene dienst werd gedaan, alsmede van het aan de andere zijde van de brug gelegen gedeelte van Tietjerk aankwamen. De waard noemde hen allen bij naam, en boog zich zeer diep, toen er eerst eene oude, net gekleede Dame, en vervolgens een deftig Heer voorbijkwam, welke hij aan Wiekstra bekend maakte, als de weduwe Kuffeler, geboren Wijkel, en als den heer Overste Beilanus; de eerste eigenares en bewoonster van Toutenburg, de tweede bewoner van het daarnaast gelegen Hanenburg. Naauwelijks was deze laatste voorbijgegaan of de klok begon te luiden. Vergezeld van den herbergier ging onze reiziger naar de kerk, welke, van de buurt afgezonderd, in het midden van een met opgaande boomen beplant kerkhof lag. De waard wees hem eene goede plaats in het nette, voor vier-en-dertig jaren nieuw gebouwde Godshuis aan, en hij hoorde aldaar met veel genoegens eene voortreffelijke leerrede over het 6de vers van het 2de kapittel der Handelingen der Apostelen.

Onder de prediking had de leeraar zijnen ouden bekende reeds opgemerkt; bij het uitgaan groette hij hem hartelijk en verzocht hem mede naar zijne pastorij te Suawoude te gaan, om hem het overige van den dag gezelschap te houden, daar hij gaarne na verrigte dienst met een goed vriend zat te keuvelen. Ofschoon Wiekstra niet beloven wilde, den ganschen dag te Suawoude te zullen blijven, nam hij echter de uitnoodiging, met genoegens aan, en ging met Dominé, zijne vrouw en twee kindertjes naar de pastorij. Onderweg vroeg de Predikant naar zijn doel zijner reis, en of hij reeds iets belangrijks had opgemerkt, wees hem het voetpad naar Lutke of Kleine Geest aan hunne rechterhand, en verhaalde hem, dat men aldaar verscheidene eendekooijen aantrof, en dat het St. Anthonij-Gasthuis te Leeuwarden er drie geheele boerenplaatsen en daarenboven nog vele losse landen bezat. Hotze vertelde zijne ontmoeting met den ouden soldaat van de Garde, en vroeg op zijne beurt of Dominé hem ook konde zeggen of de schansen, welke hij bij eene der bruggen aan den Zwarte-weg had gezien door of tegen de Spanjaarden in den tachtigjarigen oorlog waren opgeworpen, en of er ook iets bijzonders aan de buitenplaatsen Toutenburg en Hanenburg was te vertellen? „Op uwe eerste vraag, “ antwoordde de Predikant, „moet ik u zeggen, dat gij den bal misslaat; die schansen zijn in veel later tijd en wel in het laatste gedeelte van de vorige eeuw, in den gedenkwaardigen oorlog van ons gemeenebest tegen den overmoedigen Lodewijk XIV, toen men eenen onverhoedschen inval van de Franschen of Munsterschen vreesde, aangelegd. Wat aangaat het merkwaardige, aan het buitenverblijf Toutenburg verbonden, hiervan zal ik u vertellen wat ik er van weet, wanneer wij straks onder een pijpje in de pastorij zitten. Van Hanenburg is niets bijzonders te zeggen; wie deze plaats heeft aangelegd is mij onbewust, en ook Professor Venema, die er thans eigenaar van is, en er eenige zomer-vacantiën, zoo als nog in het vorige jaar, heeft doorgebracht, wist er ook niets van te zeggen.” Den kalen miedweg van Tietjerk ten einde zijnde, wandelden zij verder voort op den meer lommerlijken, aan beide zijden met welig elzenhout beplanten weg, naar Suawoude, en kwamen eindelijk aan de nederige predikantswoning aan. Voor het venster gezeten, door hetwelk hij een vrij uitzigt op het tegenover liggend kerkje had, werd Wiekstra door Dominé van eene pijp voorzien, terwijl de bezige huisvrouw het koffijgoed met de porseleinen kopjes, zoo klein als notendoppen, gereed zette.

„Mijne meeste kennissen, die mij hier van tijd tot tijd komen bezoeken, en vooral de menschen uit de stad, vinden het hier treurig en eenzaam,” aldus zette D^o. Vitringa het gesprek voort; „maar ik kan u verzekeren, dat ik de negen jaren, welke ik hier gestaan heb, met groot genoegen heb doorgebracht. Mijne gemeente bestaat, vooral hier in Suawoude, uit brave, eenvoudige landlieden, met welken ik, wel is waar niet anders dan over koetjes en kalfjes kan praten, maar die mij als op handen dragen, en al wat Dominé voorstelt, goedkeuren. Wil ik eens met meer beschaafde menschen spreken, dan wandel ik naar Tietjerk, en breng den eenen avond op Hanenburg en den anderen op Toutenburg door, waar ik door de bewoners altijd even vriendelijk en gulhartig ontvangen word. Veel heb ik echter aan het gezelschap van Professor Venema verloren, wiens altijd leerzaam bijzijn ik nog gedurig mis; en weinig treffender teleurstelling heb ik in mijn leven ondervonden, dan toen de geleerde mij te kennen gaf, dat hij niet langer des zomers zijn buitengoed zoude bewonen, maar hetzelfde had verhuurd. Tijd tot studeren heb ik, zoo als gij begrijpen kunt, in overvloed, en daar men niet wel altijd met de theologie kan bezig zijn, heb ik mij in mijne vrije uren nog al met het onderzoek van onze Friesche geschiedenis en oudheden opgehouden, en mij in het bijzonder toegelegd op het nasporen van hetgeen hier en in den omtrek heeft plaats gehad.”

Dit was juist koren op den molen van Hotze, en hij draalde dus niet lang met te vragen: „zoo dit het geval is, dan zult gij mij ook wel kunnen uitleggen, van waar de dorpen van uwe gemeente den naam hebben bekomen?” „Dit is zoo gemakkelijk niet, als gij misschien wel denkt,” antwoordde Dominé; „de namen van de meeste plaatsen zijn zeer oud, en door den tijd dikwijls zoodanig verbasterd, dat het bezwaarlijk valt derzelve oorsprong te bepalen, en wij ons meestentijds met gissingen moeten vergenoegen. Het waarschijnlijkste is, dat Suawoude, in oude stukken Zuwoude en Zuidwoude geheeten, aldus genoemd is, omdat het dorp ten zuiden van de zoogenaamde Trijnwouden gelegen is, en dat Tietjerk den naam ontvangen heeft van een aanzienlijk man, Tiete, denkelijk de stichter van de kerk, welke zoo als gij weet, in het Friesch tjerke heet. Dit dorp, hetwelk deszelfs naam aan de geheele Grietenij gegeven heeft, was dus voorzeker vroeger eene plaats van veel meer belang, dan tegenwoordig; of, hetgeen meer denkelijk is, hadden de andere, thans meer voorname dorpen van de grietenij, zoo als Bergum, en Oostermeer, nog minder aanzien.”

„Ik dank u zeer voor dit berigt,” zeide Wiekstra, „en vraag u verlof om hetzelfde met een paar woorden in mijn aantekeningenboekje op te teekenen; ik verwacht op mijn togtje nog zoo veel te zien en te hooren, dat het mij ligtelijk uit het hoofd zoude kunnen gaan. Maar gij hebt mij beloofd, mij het een en ander omtrent de buitenplaats Toutenburg mede te deelen.” „Gaarne zal ik aan mijne belofte voldoen,” antwoordde de Predikant, „vooral daar ik zie, dat gij veel belang in zoodanige zaken stelt. Gij zult denkelijk weleens gelezen hebben van den Overste Schenck van Toutenburg, die in de Spaansche tijden, van wege Keizer Karel, Stadhouder van Friesland was. Deze vermaarde man was de stichter van dit slot Toutenburg, en hield gedurende zijn Stadhouderschap, wanneer de oorlogsbedrijven hem niet elders riepen, hier zijn buitenverblijf. Hij heeft voorzeker veel toegebracht tot het aanleggen van den Zwarteweg, zoo als dezelve zich tegenwoordig bevindt; althans in het reglement van den tol op dien weg is uitdrukkelijk bepaald, dat de bewoner van Toutenburg, zoowel als de Grietman van Tietjerksteradeel, vrij van tol zoude zijn. Zijn voornaam was Juriaan of George en hij was de zoon van Johan Schenck, een der Duitsche Edellieden, die in het laatst van de XVe eeuw met Hertog Albert van Saxon in Friesland kwamen, en van Ludomilia van Schleinitz. In 1502 werd hij benoemd tot Drost van Vollenhove en in 1521 tot Stadhouder van Friesland, in de plaats van Willem van Roggendorp. Het volgende jaar door Keizer Karel gezonden ter hulpe van den Utrechtschen Bisschop, die met de Overijsselschen overhoop lag, maakte hij zich, aan het hoofd van

vijfhonderd man, meester van de sterkte Korfhuizen; doch een gelijke aanslag tegen Genemuiden mislukte, en nauwelijks ontkwam Schenck aldaar het gevaar van gevangen genomen te worden; hij vlugtte naar Hasselt. Weder naar Noord-Holland overgestoken zijnde, vereenigde hij zich met de Friesche Edelen Jancke Douwama, Sicke Galama en eenige anderen, die toen aanhangers van de zoogenaamde Bourgondische partij waren, om Friesland onder de gehoorzaamheid des Keizers te brengen. In Junij staken zij naar Stavoren over, en maakten zich meester van die Stad. Dit was het begin van de Bourgondische overheersching; het gelukte Schenck allengskens de Gelderschen geheel uit Friesland te verdrijven, zijnen Vorst te doen huldigen, en het gewest eenigermate tot rust te brengen. Vervolgens trok hij weder naar Overijsel en slaagde ook aldaar beter dan te voren; hij ontving er de hulde van de Staten in naam des Keizers, en bemagtigde Hasselt, welke plaats zich nog alleen tegen deze huldiging verklaarde, zoo als later, in 1528, ook Hattum, met hulp van den Graaf van Buuren, met wiens troepen hij de zijne vereenigd had. Zeven jaren lang mogt hij nu rust genieten, welke hij waarschijnlijk zal hebben doorgebracht, toen hij in 1535 het berigt ontving, dat eene hoop geestdrijvers, Wederdoopers genoemd, en aangevoerd door den beruchten Jan van Gelen zich ophield in Oldeklooster bij Bolsward, en dat zij de monniken verjaagd en de kerksieraden geschonden en vernield had. Dadelijk rukte onze stadhouder met eene talrijke bende krijgsknechten derwaarts, nam, na eene belegering van eenige dagen, het klooster in, vooral door de hulp van eenige der gevlugte monniken, die hem de zwakste plaats, om bres te schieten, aanwezen, en jaagde hen allen, die zich te weer stelden, over de kling. Wat zich verder met de vlugt niet redden kon, werd gevangen genomen, vier-en-twintig aan eene galg, aan den westkant van het klooster opgerigt, opgehangen, vijftien met het zwaard ter dood gebracht, en de vrouwen, eerst naar Leeuwarden gevoerd, en aldaar in de gracht bij het Blokhuis of in het nabijgelegen Hemptenzer meer verdronken.”

„Ik herinner mij, dit treurig voorval op eene plaat in Winsemius afgebeeld te hebben gezien,” viel Wiekstra hem in de rede.

„Zoo is het,” hernam de Predikant, „alles is daar zeer nauwkeurig afgeteekend. Ik wenschte evenwel gaarne te weten of Winsemius deze teekening heeft laten maken naar eene oude afbeelding van het klooster, dan of hij, volgens het idee, dat hij zich van zoodanig gebouw vormde, de plaat heeft gegeven. Het is jammer, dat er genoegzaam geene nauwkeurige afteekeningen van de Friesche Kloosters aanwezig zijn. Doch laat ik met mijn verhaal voortgaan. In het volgende jaar lag hij het beleg voor Appingadam, om eene zekeren Meinard Ham, die zich in die plaats genesteld had, van daar te verjagen. Bij verdrag werd hij er den 12 September meester van, nam den gemelden Ham en eenen anderen, even beruchten, Overste Berend van Hakvoort krijgsgevangen, en liet hen naar Vilvoorden in Brabant vervoeren. Na een kort beleg van weinige dagen overmeesterde hij vervolgens het slot Wedde. Zijne laatste merkwaardige daad was de inneming van Koevorden, na eene belegering van twee maanden. Hij overleed kort daarop in 1540.”

Aandachtig had Hotze naar het verhaal van de kriegsverrigtingen van den voormaligen Stadhouders geluisterd; en ofschoon hem veel daarvan uit zijne boeken bekend was, had hij nooit eerder deszelfs levensloop zoo aaneengeschaakeld vernomen. Evenwel was hij nog niet geheel tevreden, maar wenschte nog wel het een of ander van zijne huisselijke omstandigheden, als ook omtrent zijn karakter te hooren, en vroeg derhalve zijnen gastheer, of Schenck ook gehuwd was geweest, en of hij eene Friesche vrouw had gehad, en wat het oordeel zijner tijdgenooten over zijne inborst was geweest?

„Wat het eerste aangaat,” antwoordde de dienstvaardige Predikant: „de Heer van Toutenburg heeft twee vrouwen gehad, maar hoewel beide Nederlandsche, was er geene Friesche bij; de eerste Anna de Vos van Steenwijk van Putten en de tweede was Johanna, zuster van de Graaf Jan van Egmond, en moei van Lamoraal. Bij de eerste echtgenoot had hij eenen zoon, den vermaarden Frederik Schenck van Toutenburg, eersten en laatsten Aartsbisschop van Utrecht. Over het bestaan van eenen zoon uit het tweede huwelijk is later een gewigtig proces gevoerd tusschen de familie Boetselaar tot Toutenburg, en drie gebroeders Mangelaar, gezegd Schenck. Wat zijn karakter betreft, sommige van 's lands grooten hadden niet veel met hem op, en reeds in het begin van zijn bewind kwamen er vele beschuldigingen tegen hem in; doch hij kwam er zegepralend af en werd door de Gouvernante ten volle in zijne eer hersteld. Vooral Jancke Douwama, die evenwel zelf veel op zijn geweten had, betichtte hem van vele misdrijven bij den Keizer; doch Schenck wist zich staande te houden, en zooveel te bewerken, dat zijn beschuldiger te Vilvoorden gevangen werd gezet. Anderen daarentegen oordeelen gunstiger over hem, en uit eenen brief, door hem gedurende het beleg van Appingadam aan de regering van Leeuwarden geschreven en gedagtekend den 26 Julij 1536, waarin hij om onderstand van honderd van de beste burgers verzoekt, blijkt zijnen gullen aard. Om de zonderlingheid van stijl heb ik daarvan een afschrift genomen, en zal het u voorlezen.” Dominé ging naar de studeerkamer, kwam spoedig met een dik boek met adversaria terug, en las het volgende voor:

„Gude Frunke, ick bit ghij wilt mij aber nijt vorlaten; mij dunckt mijne fiende walden mij gerne vordrucken en vordempen; sijn nachtans der hupeninge ghij ende ander mijne frunde wuden mij alhier mijtter ijle bijstant duen, als ick mij des ganslick tot v mijt guder herten betruwe, en alle tijt weder vorschulden wil; hier mijt hebt hondert dusent guder nacht. Gesreuen mijt mijn eijgen handt. Tautenburgh.”

„Blijkens het laten doodslaan van den Geldersgezinden Heerke Feijkes van Marssum met twintig der zijnen te Wieuwerd; het ophangen van negen gevangenen van de Geldersche zijde te Workum, en het onthoofden, verdrinken en ophangen van de Wederdoopers te Oldeklooster, kan men met regt opmaken, dat hij niet minder gestreng en wreed den oorlog voerde, dan de meeste krijgsoversten van zijnen tijd. Zijn krijgsbeleid heeft hij menigvuldige bewijzen gegeven; dat hij niet de laatste in het vuur was, getuigen zijne zware wonde in den arm, bekomen in het gevecht tegen de Gelderschen bij Surhuizum, de kwetsuur aan het schouder voor Dockum tegen den zelfden vijand ontvangen en het schot in de zijde in het beleg van Slooten, toen hij te gelijk met den Veldoverste Wassenaar werd gewond, doch, gelukkiger dan deze (ofschoon men hem eerst voor gevaarlijker hield) van zijne kwetsuur genas, terwijl zijn wapenbroeder dagen daarna overleed. Tot belooning voor zijne trouwe diensten en deze bekomen wonden werd aan hem en de Wassenaar op den Landsdag, in 1523 te Sneek gehouden, een geschenk van f 4000, uit de floerenrente te betalen, toegestaan, en Keizer Karel begiftigde hem met de orde van het Gulden vlies. Zeer veel liet Schenck zich gedurende zijn Stadhouderschap gelegen liggen aan het herstellen van de binnen- en buitendijken, welke door den oorlog overal verwaarloosd waren; en vele disputen daarover zijn door zijne bemoeijingen uit den weg geruimd geworden.”

„Buiten hem zijn er, voor zover ik weet, geene, in de geschiedenis bekende, personen eigenaars noch bewoners van Toutenburg geweest. Na den dood van Schenck tot op heden is het buitenverblijf zonder twijfel in velerlei handen geweest, en in later tijd vernieuwd, zoo als aan de bouworde gemakkelijk te bespreuren is. – En hiermede aan het einde van mijn verhaal gekomen, verzoek ik u aan tafel te schikken, welke mijne vrouw intusschen gereed heeft gemaakt, en het geringe voor lief te nemen; maar eerst wil ik u nog ter hand stellen een lijstje van de voornaamste opschriften op de grafzerken van de kerken en kerkhoven der beide dorpen

in mijne gemeente, dewijl dezelve ligtelijk iets kunnen bevatten, hetwelk voor uwe geliefkoosde studie van belang is." Het bedoelde lijstje was van den volgende inhoud:

„Boven den ingang van de kerk te Tietjerk is op een steen uitgehouwen:

FAVENTE DEO TER OPT. MAX:
AEDES HAEC SACRA EB INCOLIS
HUIUS VICI EXTRAUCTA
ANNO DOMINI
CIC(omgekeerd)IC(omgekeerd)CCXVI
HECTORE WILHELMO A
GLINSTRÆ TERRITORII
PRÆTORE.

In de kerk ligt een grafsteen, waarop in het midden et wapen van Kingma met aan ieder der vier hoeken een medaillon, verbeeldende het eerste het aangezigt eens jongelings, het tweede dat van eenen man van gevorderden leeftijd, het derde van een grijsaard, en het vierde een doodshoofd. Rondom staat: Anno 1645 de 21 Janner sterf Jan va Kingma, gewese Gedeputerd. staet va Friesland out 56 jaar.

Eene andere, waarop uitgehouwen is: Obiit den XXIII Junij CIC(omgek.)IC(omgek.) CCXXXIII Juffrouw Jeska Wilhelmina Glinstra ætatis LIII en leit alhier begraven.

In de kerk te Suawoude vindt men de navolgende geschilderde glazen:

No. 1. Twee wapens van de Friesland.

No. 2. Een beeld, de Gerechtigheid verbeeldende, met het onderschrift Justitia, geschonken door het Hof van Friesland.

No. 3. Een portret te halver lijve, volgens overlevering van prins Willem I.

No. 4. Eene afbeelding van de oude kerk en toren van Suawoude, zooals dezelve voormaals in de fenne heeft gestaan op de plaats, welke men nog het oude kerkhof noemt.

In de kerk aldaar zijn de grafzerken van Hubertus Laurelli, predikant, en van zijne weduwe Pijbe Jans, alhier overleden in 1630 en 1645, en van Gellius Acronius, predikant, overleden in 1656, en zijne echtgenoot Sara Feenstra, gestorven in 1671; alsmede van den Heer Isaac Acronius, oud Monster-Commissaris wegens Friesland, Medevolmagt ten Landsdage en Vroedsman te Leeuwarden, die zijn buitenverblijf te Garijp had, en in den ouderdom van vijfen-veertig jaren in 1694 overleed."

Wiekstra dankte den Predikant voor het medegedeelde, en liet zich de eenvoudige, maar wel bereide gerechten wel smaken. Onder den maaltijd gaf hij zijnen gullen gastheer te kennen, dat hij, na den afloop daarvan, plan had zijne wandeling te vervolgen, daar het verder oponthoud te Suawoude hem te veel tijd zoude kosten, en het buitendien zaak was van het fraaije weder

vertrekken, hoewel hij anders gaarne den stillen pinksteravond in zijn gezelschap had willen doorbrengen. Naauwelijks was dan ook de maaltijd beëindigd, of de vrienden scheidden na eene hartelijke groete van elkander; de Leraar ging naar de kerk, waar hij de namiddagdienst moest waarnemen, en onze wandelaar stapte verder op naar Garijp: eerst langs eenen met elzen- en berken-kaphout beplanten rijweg, aan weerskanten waarvan eenige kleine en arbeiders woningen stonden, en volgens over een door griedlanden loopend voetpad, totdat hij aan een klein huisje kwam, aan het breede, heldere vaarwater de Langemeer gelegen, welks bewoner hem voor een paar duiten aan de overzijde van den stroom bragt, vanwaar hij langs een door maadlanden loopend voetpad op den Garijper rijweg geraakte, en zich naar de herberg begaf.

III.

Hier vond hij niemand te huis, dan een klein meisje, daar het geheele huisgezin in de kerk was. Hij besloot dus dadelijk zijn plan te volvoeren, om de verstrooide buurt Sigerswolde, in de nabijheid gelegen, te gaan zien, in de hoop van aldaar wel den eenen of anderen van het gezin van Jan Romkes, den boer, van wien hij gewoonlijk de haver en boekweit voor zijne kippen kocht, te zullen aantreffen. Buiten het dorp gekomen, ging hij langs den beplanten rijweg, en kwam vervolgens aan het gemeenteschar (een uitgestrekt veld, aan verscheidene inwoners te zamen toebehorende, van welken ieder het regt heeft daarin een zeker getal paarden en koeijen te weiden), aan den eenen kant aan het water grenzende, en aan de andere zijde van de overige, hooger gelegen landen afgescheiden, door eenen vrij hoogen en breeden dijk, voormaals door de kloosterlingen van Sigerswolde tot eene waterkeering opgeworpen. Voordat hij om het hek ging, hetwelk dit gemeenteschar afsloot, vroeg hij bij den korenmolen aan zijne linkerhand een paar jongens, die daar in het gras lagen te spelen, welken weg hij moest inslaan om bij het huis van Jan Romkes te komen, en ontving tot antwoord, dat, wanneer hij het groote veld bijna geheel ten einde was, hij aan zijne linkerhand eenen rijweg zoude vinden, welke hem van zelf naar die woning geleidde. Wiekstra bevond, dat men hem wel onderrigt had en kwam welhaast bij zijnen bekende aan. Toevallig trof hij hem te huis, daar deze, des morgens in de kerk geweest zijnde, nu zijne vrouw en kinderen derwaarts had laten gaan, en zelf op het huis paste. Na wederzijdsche groete met den landman in gesprek gekomen, kostte het onzen reiziger veel moeite, hem het doel zijner reis begrijpelijk te maken. Jan konde maar volstrekt niet bevatten, hoe men, alleen om lang verleden zaken op te sporen, waarbij niemand toch meer belang had, uit eigen beweging verscheidenen uren wilde gaan loopen; doch toen Hotze hem vroeg, of en waar er nog iets overig was van het Klooster, dat voormaals hier in den omtrek gestaan had, was hij evenwel zeer in zijn schik, den man uit de stad, bij wien hij gewoonlijk iederen Zaturdag op de weekmarkt vriendelijk ontvangen werd, eene dienst te kunnen bewijzen.

„Gij treft dit al zeer gelukkig,” antwoordde hij hem dan ook dadelijk. „De plaats, waar, zoo als men zegt, dat klooster heeft gestaan, is juist op mijn land, en wij zullen, zoo gij wilt, terstond derwaarts gaan; ik zie mijn vrouw daar ginder uit de kerk komen, zoodat ik de zorg over het huis aan haar kan overlaten; ik zak haar zeggen een lekker kopje groene thee gereed te maken, om ons wat te ververschen, als wij terug komen.” Jan liep zijne vrouw te gemoet, en stapte vervolgens met Wiekstra het land in, waar het voormalige klooster had gestaan. Veel was er niet meer te zien, evenwel konde men nog zeer goed opmaken, dat hier in vroeger tijd een groot gebouw had gestaan: eensdeels uit de in den grond gevonden steenen, en anderdeels uit de overblijfsels van de thans genoegzaam geheel gedempte grachten, waarmede het van alle kanten

was omringd geweest. Eene vierkante plek, veel meer verheven dan het omliggende land, hield men, volgens zeggen van den boer, voor de begraafplaats.

„Wanneer mij uwe plaats toebehoorde,” zeide Hotze, na alles naauwkeurig beschouwd, en van den platten grond eene afteekening in zijn boekje gemaakt te hebben, „zoude ik hier al lang een hebben laten graven, om te zien of er ook nog het een of ander in den grond verscholen was.” „Dit is mijn landheer, de Staats-secretaris Jetze van Sminia, die even als gij een groot liefhebber van Friesche oudheden is, ook al meer dan eens voornemens geweest,” zeide Jan; „maar het is er tot nu toe altijd bij gebleven, en veel zal er ook wel niet te vinden zijn. De geestelijken van dien tijd zullen, even als de tegenwoordige, wel voor hebben en houden geweest zijn, en hun boeltje medegepakt hebben, toen zij moesten ophoepelen.” „Waarschijnlijk is dit wil,” hernam Wiekstra, „doch hoe ligt kon het, in die onrustige tijden, toen zij hun gebouw moesten verlaten, den eenen of anderen in den zin gekomen zijn, voorshands iets aan de aarde toe te vertrouwen, met plan om het later weder te halen, en hoe gemakkelijk kon hij door den dood of eenige andere omstandigheid daarin verhinderd zijn geworden.”

„Gij maakt mij waarachtig nieuwsgierig,” viel de boer hierop in; „vroeger heb ik er nooit veel belang in gesteld, maar nu wordt ik al begeerig iets omtrent dat klooster te vernemen; gij zult er zeker wel van gelezen hebben: weet gij er ook wat van te vertellen?”

„Ja wel,” antwoorde Hotze, onder het terug wandelen naar het huis van den landman; „juist niet veel, maar wat ik er van weet, zal ik u gaarne mededeelen. Voor omstreeks driehonderd jaren waren er in Holland twee geweldige partijen, de Hoekschen en Kabeljauwschen genaamd, die elkander op alle mogelijke wijzen afbreuk trachtten toe doen en ten onder te brengen. Onder anderen hadden de laatstgenoemden de stad Hoorn in Noord-Holland, stormenderhand ingenomen, en hielden er op eene gruwelijke wijze huis, zoodat vele geestelijke personen, hun leven niet zeker, liever verkozen have en goed te verlaten, dan langer aan de genade en ongenade van die barbaren blootgesteld te zijn. Vijf witte zusters, aldus genoemd naar de witte kleeding, welke zij, volgens de orde van hun klooster, verplicht waren te dragen, namen ook de vlugt, en kwamen, na veel omzwervens, in Friesland aan, om in andere kloosters kost en huisvesting te zoeken. Eindelijk, omstreeks 1585 hier te Garijp gekomen, oordeelden zij dat Sigerswolde, hetwelk vroeger een dorp geweest, maar thans zoodanig vervallen was, dat er geene huizen meer stonden, en van de kerk niets dan de muren waren overgebleven waren, eene geschikte plaats voor hen zoude zijn. tegen de muren van de, van het dak beroofde, kerk bouwden zij een hutje van sparren en riet, om vooreerst voor koude en regen beschermd te zijn. Spoedig werd dit geval door het geheele gewest bekend, en verscheidene milddadige lieden sloegen de handen inëen, om deze kloosterzusters, wier strenge, eenvoudige en zedige leefwijze hun behaagde, behulpzaam te zijn in het herstellen van de kerk en het opbouwen van eene geschikte woning. Met algemeene toestemming van geheel Friesland en door de bevestiging van den Bisschop van Utrecht werd het gesticht tot een Vrouwenklooster van reguliere Kanonikessen verheven, en was gedurende deszelfs aanwezen beroemd wegens de nederige godsdienstigheid der Nonnen, terwijl het meerendeel der overige Friesche geestelijkheid om deszelfs brooddronkenheid en brasserij bekend stond. Bijna honderd jaren waren de kloosterlingen in het rustig bezit van het gebouw gebleven, en hadden waarschijnlijk allenskens hunne bezittingen vermeerderd door het aankopen van landerijen in den omtrek gelegen, zoo als het gebruik der geestelijken van dien tijd medegebragt. Den hoogen dijk, welke tegen het instroomende water is opgerigt, alsmede de ligging der boerplaatsen en landen hier onder Sigerswolde, waartoe ook uwe plaats behoort, in aanmerking genomen, zoude ik wel durven vaststellen, dat dit alles in der tijd aan het klooster

heeft toebehoord. Ook in ander oorden waren zij bezitsters van vastigheden; doch deze hadden zij grootendeels bij testament van godsvruchtige personen verkregen; als, onder anderen, in 1504 veertien mad maden, de Gherren genaamd, welke zij als een legaat ontvingen van Thyedze, dochter van Wopke te Oudega, en vrouw van eenen Rinnert, die evenwel bedong, dat zij daarvan tot haar onderhoud jaarlijks zoude genieten acht hoornsche postylaten (eene munt van dien tijd); en in 1532 nog veertien andere dergelijke mad, gelegen onder Suameer, bij den zoogenaamden Koekoeksboom van Sjouck van Camminga, zonder bezwaar. Toen door de hervorming de kloosters werden afgeschaft, waren de zusters genoodzaakt het hunne te verlaten, en elders een heenkomen te zoeken.

Ofschoon eene ordonnantie van den Graaf van Merode, Stadhouder van wege den Prins van Oranje in Friesland, in 1580 de onbewoonde kloostergebouwen prijs gaf; iedereen verlof bekwam dezelve af te breken, en de materialen voor zich te behouden; en eene maand later zelfs een bevel aan alle geregtspersonen volgde om het overgeblevene geheel af te breken, ten einde den vijand te beletten daarin te nestelen, en het hout en de steenen tot dijken en dammen te verbruiken, schijnt men ten opzichte van dit gesticht daarvan geen gebruik gemaakt te hebben: Mogelijk, om deszelfs afgelegenheden van steden en groote wegen; althans, volgens overlevering, voor wier waarheid ik evenwel niet wil instaan, stond hetzelfde nog in 1632.”

„Hoewel ik gereformeerd in mijn hart ben, en in het geheel niet veel met de Papisten op heb, deert mij toch het lot van die arme nonnetjes. Weet men niet waar zij gebleven zijn?” vroeg Jan Romkes.

„Sommige, die nog ouders of nabestaanden hadden, zullen voorzeker dezen hebben opgezocht,” antwoordde Wiekstra. Van eenige anderen, zoo als van den Prior of Opperste van het Klooster, Wilhelmus Johannes, en van Marijke Wijnolts, de eerste toen vijf-en-zestig, de andere dertig jaren oud, is bekend, dat hun bij besluit van de Staten van Friesland van den 28 Mei 1595 toegestaan is een jaarlijksch pensioen van tachtig en dertig gulden, terwijl anderen uit de fondsen van het Ritske Boelema-Gasthuis te Leeuwarden eene jaarlijksche toelaag van vijf goudgulden ontvingen; de laatste van deze aldus bedeedden is overleden in het jaar 1637.”

De boer dankte Hotze voor deszelfs onderrigt en kon zich niet goed verwonderen, dat hij dit alles zoo op zijn duimpje had, gelijk hij zich uitdrukte; doch onze reiziger verklaarde hem, dat het in dit geval zeer natuurlijk was, daar hij juist voor een paar dagen een handschrift ten geschenke had ontvangen, waarin dat alles was beschreven. Inmiddels was men in de pronkkamer van den landman aan de theetafel gaan zitten, en werd Wiekstra op een lekker kopje onthaald. Jan, die er op uit was om zijnen gast vermaak aan te doen, stelde hem voor, daar hij toch begeerig was om alles te zien, een togtje naar het nabijgelegen Eernewoude te doen, werwaarts hij aannam hem in een klein half uurtje met zijne boot te brengen. „Het is pas drie uren,” voegde hij er bij: „met een kwartier is alles gereed; wij hebben vlak voor ’t lapje, en kunnen dus tegen vier uren daar zijn. Eernewoude is spoedig bezien, en wanneer de wind zoo blijft staan, schuif ik u op mijn gemak in een uur terug; dan komen wij om ruim vijf uur weder hier, en gij kunt dan nog, zoo gij wilt, het merkwaardige van Garijp beschouwen, en heden avond, zoo gij niet verkiest bij mij te blijven slapen, naar Suameer stappen, waar ik u eerder zoude aanraden te overnachten, dan in ons krot van ’n herberg.

Met veel bereidwilligheid nam Hotze het voorstel van den vriendelijken huisman aan, en, nauwelijks was dan ook de thee gebruikt, of zij zaten in het nette bootje, en zeilden vlak voor den wind naar Eernewoude, langs de Tjerkwei, Maaikesmoei’s-gat en nog verscheidene andere vaarwaters, welke om de honderd schreden van naam veranderen, totdat zij in het ruime water

voor het dorp, het Eernewoudster-wijd, geraakten, en vervolgens een der talrijke kleine haventjes binnenliepen. In het eerst verwonderde Wiekstra zich zeer, dat hij voor en in de nette huisjes van het kleine welvarende dorp niet anders dan oude manne, vrouwen en kinderen bespeurde, terwijl zij bijna geen man in de kracht van zijn leven, noch eenig jongeling ontmoetten; doch zijn leidsman onderrigte hem spoedig, dat de bevolking bijna geheel uit visschers, schippers en varensgezellen bestond, en deze alleen des winters te huis waren, en dat zij, die niet mede voeren, met een groot aantal vreemde arbeiders in de omliggende lage veenen met turfgraven en baggeren zich bezig hielden.

„Het is jammer,” zeide hij, „dat het nu geen tijd van eten is, anders zoudt gij u hier in de herberg bij Wijbren Sijbrens heerlijk baars, snoek of aal kunnen laten opdisschen, want die wordt hier in menigte gevangen.”

Zoo als Jan Romkes wel gezegd had, was er te Eernewoude niets bijzonders te zien; zij begaven zich dus maar terstond naar het oude kerkje, ten einde het uit- en inwendige daarvan naauwkeurig op te nemen; doch ook hier was niets, dat de weetgierigheid van onzen oudheidsminnaar konde voldoen, daar er geene andere grafschriften in de kerk of op het kerkhof gevonden werden, dan van landlieden en schippers. Het met opgaande boomen beplante kerkhof, de eenige wandelplaats voor de inwoners, behaagde hem, uithoofde van deszelfs netheid en zindelijkheid, nogtans zeer wel. Met besloot maar spoedig het eilandje te verlaten, en daar de wind inmiddels in hun voordeel gedraaid was, hadden zij een zeer aangenamen terugtocht. Onderweg verhaalde Jan, dat men in zeer drooge zomers van Garijp naar Eernewoude over de landen konde gaan, en dat er een vierde uur ten zuiden van laatstgemelde plaats een landhuis gelegen had, Honekiete genaamd. Wiekstra onderrigte hem, dat, volgens zijn gevoelen, Eernewoude dien naam droeg, omdat het in de wouden aan het water, voortijds aa of ee genoemd, gelegen was, in tegenoverstelling van de kleilanden van Idaarderadeel aan de overzijde. Aan wal gekomen, ging Wiekstra nog een oogenblik bij den boer in huis, om de vrouw te groeten, en wandelde toen met Jan, die hem volstrekt wilde geleiden, naar Garijp terug. Zijn leidsman vertelde hem verder, dat achter zijne landen en die van zijne buren een dwarsweg liep, welke aan het eene einde uitkwam aan de landerijen van het nabijgelegen Oudega, aan het andere zich tot achter de Suameerder landen uitstrekt, en nog de Zusterweg werd genoemd, zoodat er geen twijfel bestond of dezelve was, althans gedeeltelijk, door de Kloosterlingen van Sigerswolde aangelegd.

Langs eenige verspreid liggende boerenplaatsen kwamen zij in het dorp aan, en begaven zich naar de herberg, waar Wiekstra Jan Romkes op een glas maartebier trakteerde. Onder het ligten van het glaasje, zei de boer: „wanneer gij van Garijp niet zelf alles zoo goed weet, als van Sigerswolde, zoude ik u wel gelegenheid kunnen verschaffen, er wat van te vernemen; onze schoolmeester is een man, die overal kennis van heeft en het gaarne zal vertellen. Zal ik hem eens gaan halen? hij woont hier dicht bij.” Gretig nam onze reiziger dit aanbod aan, en spoedig kwam Jan met den schoolmeester terug, die, door den boer onderweg reeds onderrigt van de reden, waarom men hem kwam halen, na wederzijdsche groete, aan Hotze het volgende verhaalde: „Garijp is een zeer oud dorp, en heeft hoogst waarschijnlijk deszelfs naam ontvangen van de beide woorden Ga of Gea, dorp, en rijp, bestraat voetpad. In vroeger dagen was het zeer aanzienlijk, daar hier toen wel veertien adellijke stinzen of sloten stonden, gesticht òf om zich tegen overrompeling van zijne vijanden te beschermen, òf om ver van het gewoel der onëenigheden en verdeeldheden van onze voorvaders, in afgezonderde rust te leven; zoo als Albada, Douma, Galam, Kinnema, Sixma, Voocklama, Wiarda, Amama, Scroetsma, Galekehiem, Solcama en nog drie anderen, van welke de namen zelfs zijn verloren gegaan. De

acht eerste waren in 1622 reeds afgebroken, Scroetsma heeft langer bestaan, doch is nu ook weg, en de namen van Galekehiem en Solcamastate zijn veranderd in die van Binnerust en Hoogstins, doch worden thans als boerenplaatsen verhuurd; evenwel wijst de bouworde der huizingen nog uit, dat zij aan voornamen lieden hebben toebehoord. Het dorp is door het vertrekken van de bewoners dier aanzienlijke verblijven in verval geraakt, en zoude nog meer vervallen, zoo hier tegenwoordig niet een Heer Piersma woonde, die door het aankopen van Landerijen en vooral van huizen in de buurt, de boel nog niet wat ophield. Buiten hem, aan wien de ingezetenen veel te danken hebben, houden zich hier geene aanzienlijke lieden meer op, dan alleen de Heer Griffier Isaak Acronius, die hier veelal den zomer doorbrengt. In de geschiedenis is het afgelegen dorp Garijp bijna alleen daardoor bekend, dat het Klooster Sigerswolde in deszelfs nabijheid gelegen was, en hiervan hebt gij, zoo als Jan Romkes mij straks verhaalde, heden namiddag de overblijfselen opgenomen.”

„Gij zult voorzeker ook wel opgemerkt hebben, dat er in onze Kronijken onëindig minder voorkomt van Oostergoo (Leeuwarden, Leeuwarderadeel en Dockum misschien uitgezonderd) dan van het overige gedeelte van Friesland, en dat vooral omtrent de Grietenij Tietjerksteradeel de berigten zeer schaars zijn; hetzij dan omdat hier niet veel belangrijks is voorgevallen, hetzij men in de oude tijden verzuimd heeft het aan te teekenen, zoodat, wanneer wij niet het voorregt gehad hadden van drie kloosters, Bethlehem, Bergklooster en Sigerswolde, in ons midden te bezitten, er weinig of niets van te vertellen zoude zijn. Eene bijzonderheid hebben wij hier echter, welke ik u dadelijk zal laten zien, zoo gij er lust toe gevoelt: dit zijn namelijk de fraai geschilderde glazen in de kerk; dan kunnen wij tevens de grafschriften aldaar en op het kerkhof eens nazien.” Natuurlijk nam Hotze dezen voorslag met genoegen aan, en hunne glazen geleidigd hebbende, gingen zij met hun drieën naar de kerk: want boer Jan wilde ook gaarne in gezelschap van twee zoo geleerde mannen, waarvoor hij zoowel den Schoolmeester als zijnen Leeuwarden vriend hield, de bijzonderheden, welke hij misschien honderd en meer zondagen, onder de preek, gedachteloos had beschouwd, nog eens nauwkeuriger te bezigtigen. Bij het oude kerkje met den geheel uit tufsteen bestaanden zwaren toren gekomen, wees de schoolmeester Wiekstra de goed gebouwde pastorie aan, welke er tegenover lag, en waar Dominé Everhardus Penninga sedert zeven jaren de preken voor zijne eenvoudige gemeente van Garijp, Suameer en Eernewoude bestudeerde. Hij verhaalde hem daarbij, dat de Predikant alhier een goed traktement had, daar hij de inkomsten trok van een gedeelte van de landerijen, voormaals aan het klooster van Sigerswolde en de parochiekerk van Garijp toebehoord hebbende.

Bij het beschouwen van de geschilderde glazen in de kerk moest Wiekstra erkennen nooit iets fraaijers van dien aard te hebben gezien. Alles kwam hem voor even net en uitvoerig te zijn behandeld, en hij wist niet wat hij het meest moest bewonderen, òf den zeeslag tusschen negentien Nederlandsche en acht-en-twintig vreemde schepen, en het beschieten van een fort in het eerste raam; òf de eerste regtspraak van Salomo, in het tweede, waar vooral de schoon gepenseelde mans- en vrouwen-beelden en de schitterende kleuren der kleeding in het oog liepen; òf den ridder te paard, denklijk een der Vorsten uit het huis van Oranje voorstellende, aan het eind der kerk tegenover den ingang; òf, eigenlijk, den Apostel Petrus, eerwaardig door zijn gelaat en langen baard, in zijnen zetel met twee sleutels boven zijn hoofd, en twee personen, benevens twee engelen en twee muziekboeken aan zijne zijden, in het raam aan den rechterkant van den predikstoel. Uit het glas met de wapens van Kempo Wiarda, Medegedeputeerde Staat van Friesland, hoogst waarschijnlijk eigenaar van Wiarda-state alhier, en van Sas van Uilenburch zijne huisvrouw, gegeven in 1599, en vernieuwd in 1622, maakten de beschouwers op, dat de kerk in eerstgemeld jaar, en dus kort na de reformatie, was gesticht of wel vernieuwd.

Hotze konde zich bezwaarlijk aan de beschouwing van al dit schoone onttrekken; maar durfde zijne geleiders niet langer op[houden, en verzocht dus den schoolmeester om hem de voornaamste grafzerken aan te wijzen. Bereidwillig voldeed deze aan het verzoek. Jan maakte intusschen de niet ongegronde aanmerking, dat het scheen alsof de Garijper kerk en kerkhof voormaals gediend hadden tot eene laatste rustplaats voor de Leeuwarders, daar er blijkens de opschriften verscheidene mannen en vrouwen uit die stad begraven lagen. Geene enkele zerk, waaraan gescheidkundige herinneringen verbonden waren, kunnende vinden, scheidde Wiekstra, minder voldaan over deze, dan over de geschilderde glazen, van de kerk, na nog in het voorbijgaan eene zeer oude roodsteenen zerk of deksel van eene doodkist beschouwd te hebben, die aan den ingang lag, doch welker opschrift, uit Runische of Gotische letteren bestaande, hij, noch, zijn leidsman, in staat waren te ontcijferen. Men zeide hem, dat dezelve, volgens overlevering, het graf van eenen priester had gedekt.

In de herberg teruggekomen, liet hij voor zich en zijne vrienden nog eene kan bier brengen, teekende het gehoorde en geziene in zijn zakboekje op, zeide den schoolmeester voor zijn onderrigt en Jan Romkes voor zijn geleide dank, en wandelde verder op naar Suameer. Zeer aangenaam vond hij dezen, meestal breedten, met een goed voetpad voorzienen weg, vooral uithoofde van de welgestelde boerehuizingen, welke aan weerszijden onder het lommer van hooge boomen lagen, en voor het meerendeel voorzien waren van regte lanen of opreden, met zware eiken en beuken beplant. Hoogstins en Binnenrust, van welke beide plaatsen de schoolmeester hem verteld had, aan zijne linker- en rechterhand latende liggen, kwam hij na eene wandeling van een half uur in het, aan den grooten weg van Leeuwarden naar Smallingerland en Opsterland gelegen, nette dorpje Suameer aan.

IV.

Bij Binne Melles in de herberg naast de kerk bestelde onze reiziger zijn nachtverblijf, en begaf zich vervolgens in de jagtweide (gelagkamer), waar hij een vrij talrijk gezelschap boeren, met den dorpregter aan het hoofd, om eene groote vierkante tafel onder een glaasje klare Friesche jenever vond zitten. Hij nam plaats aan een klein rond tafeltje in den anderen hoek van het vertrek, en liet zich eene pijp, een kop koffij en eene boterham geven. Het gezelschap was veel te drok aan het praten om zich met hem op te houden, beantwoordde naauwelijks zijnen vriendelijken groet, en bemoeide zich verder in het geheel niet met hem, zoodat hij op zijn gemak hun gesprek, hetwelk allengskens belangrijker voor hem werd, kon afluisteren.

„Maar hadt gij misschien ook een glasje te veel gedronken, Auke?” vroeg een bejaard landman, dien Wiekstra later Oeble Rinses hoorde noemen, aan dengenen, die juist bij het binnekomen van onzen wandelaar zijn verhaal geëindigd had.

„Neen, waarlijk niet,” antwoordde Auke; ik was zoo nuchter als ik thans hier voor u zit, en ik verklaar u nogmaals als eerlijk man, dat alles werkelijk zóó gebeurd is, als ik u zeide, en dat ik gisteravond, om half elf van Garij naar huis gaande, vlak boven de woning van Tjibbe Thomas een wonderlijk verschijnsel in de lucht heb gezien, net alsof er twee legers tegen elkander aan het vechten waren. De goede God geve, dat het geen voorteken van vijandelijke invallen of oorlog zij!”

„Ei wat!” viel de dorpreger hierop in: „Wie zoude thans nog aan zulke voorteekenen gelooven; ik denk gij zoudt mooi uitgelagchen worden, wanneer gij met uw vertelsel onzen Grietman of den Heer Sminia van Oostermeer aan boord kwaamt.”

„Ja, die groote Heeren verbeelden zich, dat zij de wijsheid alleen in pacht hebben,” hernam Auke Jurjens vrij bits; ik voor mij geloof hetgeen ik zelf gezien heb, en ben beangst voor de gevolgen; het is de eerste maal niet, dat onze lieve Heer zich op dergelijke wijze aan het verstokte menschengeslacht heeft geopenbaard.”

„Neen, waarlijk niet,” zeide hierop een oud man, die gedurig zijn glaasje aansprak. „Mijn Grootvader, die hier op de Tieke woonde, en zeer kundig was in de schrift en vele andere zaken, heeft mij menigmalen verhaald van zoodanige voorteekenen, welke hier te lande gezien, en ook alle nagekomen zijn.”

„Kom! vertel ons daar iets van, Jelke-oom,” riepen allen uit ééne mond; „wij hooren niets liever dan zulke stukjes.”

De oude boer liet zich niet langer noodigen, maar begon, met een hoog ernstig gelaat en teemende stem, het volgend verhaal, waarvan Hotze ongemerkt de treffendste bijzonderheden in zijn boekje opteekende.

„Reeds in den tijd, toen onze voorouders nog verstokte Heidenen waren, gebeurden er wonderteekenen en voorspellingen, gelijk aan die, welke Auke gister avond gezien heeft. In oude boeken is beschreven, dat onder de regering van den Frieschen Prins Asinga Ascou, in het vijfde jaar na de geboorte van onzen Zaligmaker, het Roode Klif, bij Stavoren, drie dagen lang groote vuurvlammen uitbraakte, en dat er eindelijk een vervaarlijke draak uit te voorschijn kwam, welke een half uur lang boven de stad zweefde, en de inwoners den grootsten schrik en angst inboezemde, doch gelukkig weder in het Klif verdween, hetwelk zich daarop toe sloot. Niemand wist wat zulks te beduiden had, maar in het volgend jaar werd men gewaar, dat het eene voorspelling geweest was van de vreeselijke nederlaag welke de Friezen bij eene inval in Denemarken leden, waarbij zelfs hun Prins zoude omgekomen zijn, zoo hij niet door de dapperheid van zijnen neef Diocarus Segon was gered geworden. – Honderd-en-veertig jaren later braakte dat zelfde Roode Klif weder vuurvlammen uit, en dat wel eene week lang, zoodat de ingezetenen, van vrees radeloos, zich voor hunnen Afgod Stavo nederbogen, en denzelven, volgens hunne gewoonte in buitengewone omstandigheden, afvraagden, wat dit toch wel te beduiden had. Deze antwoordde hun, door den mond van zijne priesters, dat dit verschijnsel geen oogenblikkelijk gevaar met zich bragt, maar dat het een voorteeken was van eene koude stof, welke eerst duizend en meer jaren daarna zoude ontstaan; en zie! omtrent het jaar 1180 overstroomde het zeewater een groot gedeelte van ons Vaderland, en werden onder anderen twee geheele dorpen, Dijkshorne en Westerbierum verzwolgen. – De overwinning van de Friezen op den Deenschen Veldoverste Olaus, in 't jaar 808, welke den overwinnaars op het verlies van vier hunner voornaamste aanvoerders te staan kwam, was vijf dagen te voren voorspeld door een bloedigen dauw, welke de landen bedekte. – Vooral bij het naderen van den dood van groote en beroemde mannen heeft men ten allen tijde voorteekenen gezien. Zoo kwam er duisternis aan zon en maan kort voor het overlijden van Keizer Karel den Grooten, die onze voorvaderen tot het Christendom had laten bekeeren, en zag men zeven dagen lang eene zwarte stip aan de zon; ook viel verwulft tusschen het keizerlijk paleis en de hoofdkerk eensklaps in, zonder dat men er eene oorzaak voor konde vinden; en geraakte de brug, welke hij bij Maintz over den Rijn had laten leggen, en waaraan verscheidene jaren was gearbeid, eensklaps in brand, en werd binnen den tijd van drie uren geheel vernield.”

„„Geen komeet is er ooit geweest, of hij heeft iets kwaads beteekend,” zegt het oude spreekwoord, en dit is allen tijde bewaarheid. Kometen of staartsterren en andere luchtverschijnselen zijn altijd voorspoken van rampen geweest. Zoo volgde op de schikkelijke en vuurspuwende komeet van het jaar 999 eene zware pest en vreesselijke hongersnood, en op die van 1181, die nog veel onheilspellender was, daar hij den staart naar beneden droeg, weder pest en groote sterfte onder menschen en vee. In het volgende jaar zag men vier zonnen te gelijk aan den hemel staan, met gewapende mannen in de lucht, en viel er een bloedige regen, zoodat men zeer beangst werd; en niet zonder reden: want kort daarop ontstonden er geweldadige hagel-, sneeuw- en windbuijen, waardoor het zeewater overal instroomde, en zelfs het stadje Uitgong, op de plaats waar nu Berlikum staat, geheel vernield werd.”

„Misschien hebt gin weleens gehoord, dat vroeger groote benden uit geheel Europa naar het Heilige Land, het oord, waar onze Zaligmaker geleefd heeft, trokken, om zijn graf aan de ongeloofige Turken te ontweldigen. Deze togten noemde men kruisvaarten, en werden voorspeld door het verschijnen van kruisen in de lucht, niet alleen in verre landen, maar zelfs hier in de nabijheid, zoo als te Surhuizum en te Dockum, waardoor velen, die er anders geen lust toe gevoelden, overgehaald werden, de aanmaningen van den Paus en de Bisschoppen, om het kruis op te nemen, te volgen.”

„Dat er hier in onze Provincie twee magtige vijandelijke partijen bestaan hebben, de Schieringers en Vetkooper partij genoemd, zult gij denkelijk allen wel weten, als ook, dat door hunne oneenigheden eindelijk ons geheel vrij Friesland, dat vroeger geenen Heer wilde erkennen, onder vreemde meesters is gekomen. Nu, van deze oneenigheden had men ook reeds te voren voorspellingen gezien. – Maar voordat ik hiervan vertel, wil ik eerst eene versche pijp stoppen en nog eens drinken. Hospes! geeft mij nog een glaasje klare!” - „Voor onze rekening, Binne!” riepen de anderen; „wij zullen traktèren; Jelke-oom vertelt zoo mooi, dat hij wel vrij gelag verdient.”

„Ja, hij weet zijne leugens fraai op te dissen,” sprak de Dorpreger. - „Ongeloofige Thomas!” hernam de oude boer, nadat hij eene fiksche teug uit zijn glaasje genomen en hetzelfde zijnen buurman overgereikt had. „Ik wensch u niet toe, dat gij eenmaal door een visioen van uwe ongeloofigheid genezen wordt; maar wanneer dit gebeurt, zult gij nog weleens aan Jelke denken. Doch laat mij voortvaren; ik heb nog lang niet gedaan, en het begint al mooi laat te worden. Waar was ik ook gebleven? Ha, ja, bij de Schieringers en Vetkoopers. Het was dan in het jaar 1303, dat de bewoners van de dorpen Warns en Scharl, welke beide, zoo als gij weet, aan den zeekant, dicht bij Stavoren liggen, op eenen nacht verschrikt uit hunnen slaap opgewekt werden door een angstig geroep om hulp. meenende dat er een moord geschiedde, sprongen zij allen uit het bed, en kwamen buitenshuis. Op aarde niets bespeurende, sloegen zij hunne oogen naar boven, en zagen toen een schouwspel, hetwelk hun allen met vrees vervulde. Boven hunne hoofden in de lucht vertoonden zich twee gewapende mannen, ieder aan het hoofd van eene sterke bende krijgsknechten, die geweldig met het zwaard op elkander inhieuwen. Een uur lang duurde dit gevecht; op het einde daarvan een der voorvechters gesneuveld zijnde, deed de overwinnaar de anderen elkander de hand geven, en hierop verdween alles weder, en de lucht was zoo helder als 's avonds te voren. Dit alles is letterlijk in het volgende jaar zoo nagekomen: want verscheidene moorddadige gevechten van die verbitterde partijen plaats gehad hebbende, waarbij van weerskanten eene groote menigte was omgekomen, bewerkten sommige vredelievende mannen, die de vertooning in de lucht medegezien hadden, dat er twee kampvechters benoemd werden, die het geschil gewapenderhand zouden beslissen. Deze streden lang en hardnekkig tegen elkander, totdat het eindelijk den Vetkooper gelukte den

Schieringer te doorsteken, en de overigen tot een teeken van verzoening elkander de hand reikten. Dries dagen na de overige verschijning volgde er te zelfder plaatse nog een ander teeken van den hemel: want men zag omstreeks tien uren in den morgen de zon bloedrood, en kort daarop volgde er een bloedregen. Niemand twijfelde er aan, of dit alles waren voortekenen van de doodslagen en brandstichtingen, welke eenigen tijd daarna geheel Friesland in rep en roer bragten.”

„Van de kometen van 1313, het voortekenen van den hongersnood, welke, onder honderd andere slagtoffers, den dood veroorzaakte aan eene aanzienlijke weduwe te Sexbierum, die, zich schamende te bedelen, zich met hare twee kindertjes liet doodhongereren. Van die van 1456 met een langen neêrhangenden straat, waarop groote duurte volgde; van die van 1474, de voorspelling van pest, hongersnood en oorlog, noch van die van 1531, welke gevolgd werd door zulke hooge watervloeden, dat het scheen alsof al het land in zee zoude veranderen; of van die van het volgende jaar, welke weder het voortekenen was van den watervloed, omtrent Allerheiligen voorgevallen, zal ik nu maar niet breedvoeriger uitwieden, omdat het spoedig tijd is naar bed te gaan; doch van andere luchtverschijnselen zal ik nog wel een paar woorden moeten zeggen. Meermalen is het geschied, dat men het verbranden van de eene of andere plaats of huis reeds eenen geruimen tijd, voordat het werkelijk gebeurde, als een verschijnsel zag; zoo werden, bij voorbeeld, de ingezetenen van de omliggende plaatsen tot driemaal toe in Januarij, Julij en November van het jaar 1495 verschrikt, doordien zij zagen dat het dorp Heeg in brand stond; telkens begaven zij zich met emmers en brandhaken om te blusschen derwaarts, doch telkens te vergeefs: wanneer zij nabij kwamen, was er niets te zien; maar in het laatst van het jaar, op St. Michiel, rukten de Vetkoopers van Bolsward, vereenigd met driehonderd van hunne aanhangers uit Oost-Friesland naar genoemd dorp, en vervulden de voorspelling door de geheele plaats in brand te steken, zoodat er niets bleef staan dan de kerk en de huizen van de priesters. Ook te Wommels had men reeds twee jaren te voren den brand gezien, welke het dorp in 1498 geheel vernielde.”

„Even als te Warns en Scharl in 1308, zoo voorspelde een gevecht in de lucht in 1494 aan de Bolswarders de rampen, die hunne stad boven het hoofd hingen en spoedig volgden. Op zekeren nacht te twee uren hoorde men een buitengewoon geraas en getier van vechtenden, zoodat de wacht, niet anders denkende dan dat de vijand voor de poort was, zich in allerijl op het plein van den wal begaf; doch niets kunnende ontdekken, begreep hij, dat er geen dadelijk gevaar bestond, maar dat hetgeen hij nu gehoord had, slechts een voortekenen van eenen aanstaanden vijandelijken aanslag was, en in het wachthuis terugtrok. Een dergelijk geval had omtrent honderd jaren later plaats, en wel in 1536, en is door eenen Grietman van Utingeradeel, Andries Grijph genaamd, opgeteekend volgens het verhaal van den man, die het zelf gezien had. Eebe Doijes, namelijk, huisman te Akkrum, zag drie weken na St. Jacob, 's nachts te bed liggende, dat de glasruiten van zijne vensters bloedrood waren. Hevig verschrikt sprong hij op, en bemerkte dat de lucht in het noorden licht en rood was, alsook dat er op eenen afstand, zoo ver als de kerktoren van Grouwe en op de zelfde hoogte, een verschrikkelijk gevecht van twee heillegers plaats had, waarvan het eene uit het oosten en het andere uit het westen kwam. Deze benden waren zoodanig handgemeen, dat men geen vriend of vijand konde onderscheiden. Na eenen langen strijd van wel anderhalf uur, kregen die van het westen de overhand, dreven hunnen vijand terug, en alles verdween.”

„De Grietman veronderstelde, dat dit eene voorspelling was geweest van den veldslag bij Heiligerlee en die van Jemmingen. – En hiermede wensch ik u lieden goeden nacht; de kerkklok slaat daar negen uren; het is tijd om naar bed te gaan,” zeide de oude man, dronk het restje uit

zijn glas, en strompelde de deur uit; een paar van de aanwezigen volgden hem. Toen zij vertrokken waren, sprak Oeble Rinses: „Nu, men moet zeggen, dat, hoe oud en stommelig Jelke-oom ook wordt, zijn geheugen nog goed is. Hoe drommel houdt hij dat alles in zijn hoofd!” - „Och, dat is juist zulk een groot wonder niet,” viel de Dorpregter hierop in. „Zijn grootvader had een oud dik boek, waaruit hij hem misschien wel honderd malen die fraaije histories heeft voorgelezen, zoodat hij ze niet alleen van buiten kent, maar zelfs even als het Evangelie gelooft.”

Ofschoon Wiekstra, die veel in Bekkers beroemd boek de Betoverde Wereld gelezen had, veel lust gevoelde, het gezelschap het ongegronde van het geloof aan dergelijke voortekenen te bewijzen, en onder het oog te brengen, dat de draken, vuurvlammen en kruisen in de lucht hoogst waarschijnlijk toe te schrijven waren aan het Noorderlicht of aan priesterbedrog, om door die vertooning meer invloed te verkrijgen en te behouden op de bijgeloovige menigte; dat de kometen evenmin voorboden van algemeene en bijzondere rampen en onheilen waren als de vaste sterren. Ofschoon hij konde aantoonen, dat de gevechten en branden in de lucht en dergelijke verschijnselen terugkaatsingen waren van zaken, werkelijk op aarde, misschien op eenen verren afstand, voorgevallen, en door de verhitte verbeelding der toeschouwers aanmerkelijk vergroot, ontstaan doordien, bij een bijzonderen toestand van den dampkring, welke de luchtspiegeling (mirage) begunstigde, eene positie der wolken, die men cirrus, in de volkstaal schaapjes noemt, de vermeerdering der afspiegelde voorwerpen veroorzaakte, - begreep hij echter, dat hier zijne wijsheid uit te kramen, paarden voor de zwijnen zoude zijn, daar al de boeren, met uitzondering van den Dorpregter, ten vollen schenen te gelooven, wat de oude hen voorgepraat had. het hoofd schuddende over hunne dwaasheid, groette hij de landlieden, en begaf zich naar het kleine kamertje, hetwelk de kastelein hem als zijn slaapvertrek had aangewezen. Zeer voldaan over den welbesteden dag, en vrij wat vermoeid van de uitgestrekte wandeling, viel hij weldra in een gerusten slaap, nadat hij nog eerst het gezelschap uit de andere kamer de herberg had hooren verlaten.

Den volgenden morgen was Hotze weder vroeg bij de hand, en vernam onder het ontbijt bij den kastelein of er hier te Suameer ook iets merkwaardigs te zien was, en of de omstreken de moeite wan eene wandeling zouden beloonen. Op de eerste vraag antwoordde Binne Melles, dat, voor zoo ver hem bekend was, het dorp niets ter bezigtiging aanbood dan het oude kerkje; en op de tweede, dat onze reiziger het fraaiste gedeelte van Suameer zoude zien op zijne verdere wandeling naar Oostermeer. Dat er wel is waar ten zuiden, naar de grenzen van Smallerland, nog twee boerenstreken lagen, de Harste en de Tieke genaamd, doch dat dezelve zonder uitzondering uit oude vervallen huizen bestonden, en dat het voetpad derwaarts over zulke ongemakkelijke vonders verliep, grootendeels uit boomstammen en takken, niet dikker dan een mans arm, bestaande, die scheef en zonder leuning over de slooten lagen, dat men dezelve, ter naauwernood zonder gevaat van in het water te vallen, konde nemen.

Deze niet zeer uitlokkende beschrijving deed Wiekstra besluiten, zich alleen tot het bezigtigen van het kerkgebouw te bepalen, en zocht te dien einde den schoolmeester op, die, zoo als overal op het platte land, tevens den post van koster waarnam, en den sleutel in bewaring had.

De oude kerk, welke in een vervallen staat was, en wel spoedig vernieuwd zoude moeten worden, bood ook van binnen niets opteekenswaardig aan, en Hotze verliet dezelve zeer onvoldaan. Evenwel vernam hij van den schoolmeester een paar bijzonderheden omtrent het dorp, die hem geen berouw deden gevoelen den dienstvaardigen man gesproken te hebben.

de buurt de Harste, thans nog eenige overblijfselen te zien waren van eene legerplaats, in 1672 opgerigt voor de troepen van den Luitenant Generaal Hans Willem van Aylva, die hier eenigen tijd gelegen hadden; als ook dat Suameer, sedert de Reformatie ééne kerkelijke gemeente met Garijp en Eernewoude uitgemaakt hebbende, in 1642 over de beroeping van eenen Predikant in twist geraakt, door de Staten van de provincie, na veel over en weder schrijven, voorloopig bij Oostermeer en Eestrum gevoegd, doch vijf jaren later weder met de vorige gemeente vereenigd, en daarbij tot nu toe gebleven was, en dat de pastorij altijd te Garijp, als het voornaamste der drie dorpen, had gestaan.

Daar de schoolmeester het gezegde van den kastelein, dat er niets merkwaardigs meer te zien was, bevestigde, bedankte Hotze hem voor de genomene moeite, en ging naar de herberg terug om zijn gelag te betalen en vervolgens zijne reis naar Oostermeer voort te zetten. Bij het uitgaan van des kasteleins woning voegde zich een marskramer bij hem; wiens negotie in kruidenierswaren, koffij, thee, tabak en dergelijke bestond, en die plan had zijne waren in den boerestreek van Oostermeer rond te venten. In gezelschap van dezen man zette hij zijne wandeling voort. Den rijweg houdende, maakte de koopman onzen reiziger opmerkzaam op de vrij goed gebouwde woningen, welke zij voorbijgingen, en verhaalde hem daarbij voor de bouw en weide waren, doch achteruit naar de heide langzamerhand minder werden. Aan het uitgestrekte Oostermeerder gemeenteschaar gekomen, hadden zij aan weerskanten het uitzigt over een zeer ruim veld, hetwelk eerst op eenen verren afstand door boomgewas en eenige verstrooide boeren- en arbeiderswoningen beperkt werd, maar verder niets bezienswaardigs opleverde. Geene andere afleiding hebbende, knoopte Wiekstra een gesprek met zijnen reisgenoot aan, en verhaalde hem onder anderen eenige van de vertelsels, welke hij den vorigen avond in de herberg had gehoord. Tot zijne verwondering was deze er lang niet ver af, om deze verschijnselen in den letterlijken zin voor waar op te nemen, en begon hij op zijne beurt te verhalen van groote en kleine spoken, van zwarte honden met ketels om den hals, die hier en daar bij nacht om zekere laantjes en voetpaden verschenen; van in het wit gekleede vrouwen, die altijd op eene bepaalde plaats en op een bepaald uur te zien waren; van oude deftige heeren in nachtjaponnen en met lange pijpen in den mond, die reeds sedert lang overleden waren, maar nu nog, zelfs bij klaarlichten dag, 's middags om twaalf uren, rondwaarden. Toen Wiekstra zijnen twijfel aan de waarheid van deze spookverschijningen te kennen gaf, verzekerde hij plegtig, dat hij die honden meer dan eens had gezien, en dat hij voor al het geld in de wereld een zeker laantje aan den rijweg tusschen Suameer en Garijp niet zoude durven voorbijgaan, omdat hij overtuigd was, er alsdan een buitengewoon grooten zwarten hond met vurige oogen en een koperen ketel om den hals te zullen aantreffen. Ook van Toovenaars en Tjoensters wist hij veel te vertellen, en zeide onder anderen, dat hij in het geloof aan dezelve grootendeels was bevestigd geworden, toen hij voor eenige jaren, met de lange jagt van den Grietman te Bergum in het veld zijnde, men een haas vervolgde, die reeds verscheidene keeren de jagers had te leur gesteld en de honden was ontlopen, en men nu juist op het punt stond was om dezelve te krijgen, het dier in eens verdween en er eene boldraagster, als eene oude tooverkol bekend, in de plaats stond, het welk hem en de overige jagers zoo zeer verbaasde, dat zij uitriepen: „Zoo Maaikemoei, dat scheelde niet veel! dat was er bij af!”

Hotze luisterde met open mond naar dit verhaal, en vroeg, toen de koopman zweeg, wat dit dan beduidde? Waarop deze, verwonderd onder het weinig doorzigt van zijnen reisgenoot, antwoordde: „Wel begrijpt gij dan niet, dat deze Tjoenster zich nu en dan uit de grap in een haas of een kat veranderde, en zoodra zij van te nabij vervolgd werd, hare menschelijke gedaante weder aannam, en dat het daarvan kwam, dat men haar niet konde vangen.” Wiekstra trok zijne schouders op over de verregaande domheid van eene man, van wien men. uithoofde

van zijn bedrijf en de gelegenheid om met onderscheidene menschen in aanraking te komen, zoo iets naauwelijks konde verwachten. Hij was er niet rouwig over, op de brug bij den korenmolen aan den ingang van Oostermeer, afscheid van zijne bijgeloovigen reisgenoot te kunnen nemen, daar deze dadelijk bij het eerste huis zijne waren wilde aanbieden.

V.

De ruime ligging van het dorp Oostermeer, voor een gedeelte met eene wijde vaart doorsneden, en met goede huizen voorzien, voldeed onzen wandelaar zeer wel. Na ter loops een blik op Snakkerburen, een streek huizen aan het water, onmiddelijk aan de groote buurt gelegen, geworpen te hebben, ging hij het dorp door, voornemens zijnde den Heer Jetse van Sminia, Secretaris der Staten van Friesland, dien hij in zijne vorige betrekking als Opziggter had leeren kennen, op deszelfs buitengoed, Haersma-state, een bezoek te geven. Ofschoon het nog vroeg was in den morgen was, vond hij dezen evenwel reeds druk bezig in zijn studeervertrek aan eene groote tafel met boeken en papieren beladen.

Vriendelijk ontvangen zijnde, werd Hotze op een kopje koffij en eene pijp tabak onthaald, en moest zijne wederwaardigheden op reis vertellen. Toen hij zijn verhaal geëindigd had, zeide de Heer van Sminia: „Veel zult gij hier in Oostermeer voor uwe oudheidkundige aantekeningen wel niet opdoen, maar misschien zal ik u nogtans het een of ander kunnen mededeelen, hetwelk u tot nu toe onbekend is gebleven, daar ik nog al iets van zoodanige zaken weet, doordien ik mij reeds sedert verscheidene jaren, tot verpoozing van gewigtiger bezigheden, aan mijn ambt verknocht, met de beoefening van de Friesche Geschiedenis en Oudheden heb onledig gehouden. Zoo ben ik thans bezig met aan den boekverkooper Abraham Ferwerda te Leeuwarden eenige bouwstoffen te leveren voor een groot werk over de Genealogiën van adellijke en aanzienlijke Friesche Familiën, hetwelk hij van plan is uit te geven. Ziedaar eenige geslachtregisters, welke ik heb opgemaakt, en eenige wapens, welke ik heb laten afteekenen. Hij wees Wiekstra naar een klein tafeltje in den hoek van de kamer, waarop deze stukken lagen, en deze wist niet wat hij meest moest bewonderen, de naauwkeurigheid, waarmede alles was verzameld, of de nette duidelijke hand, waarmede het was geschreven.

Nadat hij de papieren vlugtig doorloopen had, vervolgde de Staats-Secretaris: „Wanneer mijn verhaal geëindigd is, zullen wij eens naar de kerk gaan, om aldaar de grafschriften te lezen.” Hotze betuigde zijn genoegen over deze schikking, en luisterde met aandacht naar de redenen van den bekwamen man, die aldus begon: „Ons dorp, bij ouds Aestmar geheeten, ontleent deszelfs naam van deszelfs ligging ten oosten van het Bergumer meer, en bezit, zoo gij op uwe wandeling van hier vaan Eestrum zult zien, zeer vruchtbaar land. Ik ben verzekerd, dat gij het in de grietenij, een enkel stuk te Bergum en het kleiland te Wijns uitgezonderd, niet beter zult aantreffen. Behalve Snakkerburen, hetwelk gij gezien hebt, zijn er nog de buurtjes Stedema, de Borst, de Joere en het Witveen, een vergraven streek hoog veenland, thans in goed bouwland veranderd. Op deze laatste plaats behooren de meeste ingezetenen tot de Doopsgezinde gemeente en hebben er eene zoogenaamde Vermaning. De stroom de Lits ontspringt in de naburige grietenij Achtkarspelen, loopt door het behoor van ons dorp en vloeit vervolgens in het Bergumer meer. Adellijke stinzen, zoo als te Bergum en te Garijp, hebben hier, voor zoo ver mij bekend is, niet gestaan, evenmin als in latere tijden buitenplaatsen. In het kerkelijk is Oostermeer, sedert de Hervorming to op heden, met het veel kleinere Eestrum vereenigd geweest: de pastoorij heeft altijd te dezer plaatse bestaan en de eerste bekende Predikant die

hier in 1614 stond en ook alhier gestorven is, was genaamd Jodocus Redding. De tegenwoordige, voor drie jaren beroepen, heet Hanso Wilhelmus de la Rive; doch ik vrees dat wij hem niet lang zullen behouden, daar hij een al te geleerd man is, om lang in onze kleine plaats te blijven; hij verdient een meer uitgebreiden werkkring, en zal dezen zonder twijfel ook wel spoedig bekomen.” (met potlood in mijn copie bijgeschreven: 1751 naar Maastricht; 1766 (oud 46 j.) aldaar gestorven en met veel statie in de St. Janskerk begraven, was sinds 1765 emeritus wegens voortdurende ongesteldheid)

„Met Achtkarspelen en andere omliggende grietenijen is Oostermeer, afgescheiden van het overige gedeelte van Tietjerksteradeel, in vroegere tijden somtijds in verbond geweest tot onderlingen bescherming tegen den vijand, het uitleveren van dieven en andere misdadigers enz. Zelfs maakte het dorp alleen in 1477 een verdrag met de stad Groningen, om elkander alle dieven en gestolen of geroofd goed te zullen uitleveren, welk voorbeeld spoedig door andere dorpen, zooals Suameer, Garijp, Bergum en Eestrum, werd gevolgd.”

„Wij hebben hier twee goed bezochte veemarkten, de eerste in Junij, en de tweede in September, en staan in dit geval gelijk met Bergum, terwijl in geene der andere dorpen van de grietenij markt wordt gehouden. En hiermede geloof ik, u alles medegedeeld te hebben, wat er van de plaats mijner inwoning te zeggen valt. Het is mogelijk, dat er in den loop van ons gesprek mij nog het een of ander te binnen schiet; doch op dit oogenblik weet ik er niets bij te voegen.” Aldus besloot de Heer van Sminia zijn verhaal. „Hebt gij omtrent het een of ander iets te vragen, dan zal ik het u, zoo goed in mijn vermogen is, trachten te beantwoorden.”

„Zoo het niet te veel gevergd is,” vatte Wiekstra het woord op, „dan zoudt gij mij veel genoegen doen met mij op te helderen wat eigenlijk de betrekking van Dorprepter is. Ik ben gisteren avond met een zoodanig persoon in gezelschap geweest, en ofschoon ik er van tijd tot tijd hier en daar meer heb aangetroffen, heb ik eigenlijk nooit geweten, waarin hun ambt bestaat.” - „Om een duidelijk begrip hiervan te geven.” hernam de Staats-Secretaris, „zal het niet ondienstig zijn u bekend te maken, met de geheele regering te platten lande, waarvan gij stadslieden in het algemeen weinig verstand hebt.”

„Om de waarheid te zeggen,” antwoordde Wiekstra, „ofschoon ik vele Grietmannen en Secretarissen in persoon ken, weet ik er niet veel meer van dan dat hunne ambtsbetrekking veel overeenkomsten heeft met die der Burgemeesters in de steden.”

„In vele opzichten is dat zoo,” zeide de Staats-Secretaris; maar er is nog al onderscheid in. Kom! stop een versche pijp, dan zal ik dat eens uitleggen en met den ouden tijd beginnen.”

„In de laatste helft van de XIIIe eeuw komt de naam van Grietman het eerst voor, en ontleent denzelven volgens het meest aangenomen gevoelen, van het oude Friesche woord Greta, dat voor regt dagen, beschuldigen, regten betekent. In rustige tijden werden de Grietmannen bijna overal door de bezitters van stemhebbende staten voor één jaar verkozen; wanneer echter het gewest door vreemde Vorsten geheel of gedeeltelijk werd overheerscht, werd er weleens inbreuk op dit regt gemaakt, en zij door de Vorsten aangesteld; doch dit regt keerde dadelijk na het verdrijven van den Overheerscher tot de van ouds regthebbenden terug, totdat eindelijk de Hertogen van Saksen, die hier de baas speelden, en later, op hun voorbeeld, Keizer Karel V en zijn zoon Philips II de benoeming aan zich trokken. Na het afschudden van het Spaansche juk werd er bepaald, dat er door de ingezetenen eene nominatie van drie der aanzienlijkste en bekwaamste mannen zoude gemaakt worden, waaruit de Stadhouder en eenen zoude kiezen.”

„Om Grietman te worden, had men in de eerste tijden, behalve in de Grietenijen, waar het regt to het bekleeden van dat ambt op zekere bepaalde eigendommen rustte, voorzeker niet anders noodig dan den invloed, welken men door zijn meerderen rijkdom of bekwaamheid op zijne mede-ingezetenen uitoefende. Onder de Saksische Vorsten was derzelve gunst alleen genoegzaam; doch bij de Bourgondische regering werd er een jaarlijksch inkomen van veertig of vijftig goudgulden van onroerende goederen, in Friesland gelegen, vereischt, doch dit is later op achttien of twintig dergelijke gulden verminderd. Vroeger was er geene bepaling van ouderdom, doch later moest men twintig jaren oud zijn.”

„Vóór de Saksische regering was de magt der Grietmannen zeer uitgestrekt. Men hunne drie of vier Bijzitters, welke zij, ten overvloede, zelf uit hunne ingezetenen mogten kiezen, spraken zij het hoogste regt in crimineele en civile zaken, doch het eerste is hun bij de invoering van het Saksische Hof ontnomen.”

„De boeten, waartoe zij de nalatigen in het opbrengen van landschattingen en het schouwbaar houden van wegen en vaarten veroordeelden, benevens de consentgelden tot verkoop van vaste goederen, maakten hunne inkomsten uit. Later is er in het een en ander eenige verandering gekomen, en mij blijft over u te verhalen, hoedanig het nu gesteld is.”

„De Grietman wordt thans, over de geheele provincie, bij stemming van de eigenerfden der vacante Grietenij, op een drietal geplaatst, en daaruit door den Erfstadhouder gekozen. Hij mag niet beneden de twintig jaren oud zijn. Zijn voornaamste pligt is: op de regtdagen, welke alle veertien dagen gehouden worden, te verschijnen, om met zijne Bijzitters in alle voorkomende zaken regt te spreken, of, zoo zulks kan geschieden, de twistende partijen te vereenigen. In die Grietenijen, waar zulks te pas komt, is hij per se strandvonder. In het staatkundige, zoowel als in het kerkelijke, moet hij toezien, dat er niets ongeregelds of onwettigs plaats grijpe. Het op zigt over wegen, vaarten en hetgeen daarbij behoort, is aan zijne zorg toevertrouwd.”

„Tot de voorregten van den Grietman behooren het begeven van vele Grietenij-ambten, zoo als die van Ontvangers der Boelgoeden, particuliere en generale Collecteurs der impositiën en personeele goedschattingen, van Fiscaal, Procureur, executeur, Assistenten en dergelijke, en het verkiezen van Bijzitters, Secretaris en Dorpsregters uit het drietal door de stemgeregtigden opgemaakt. Ook hebben zij de vrije jagt over de geheele provincie.”

„Het inkomen is niet in alle Grietenijen op den zelfden voet: want ofschoon de deelskosten (een overslag van eenige stuivers, bij ieder landsfloeren wordende betaald) het geregeld traktement uitmaken, zijn deze niet overal even hoog. Bij die deelskosten komen, als emuluenten, de boeten voor het niet onderhouden van wegen, waterlossingen enz., en de vacatiën als Commissaris van het geregte wegens bezegelingen van sterfhuizen enz.; doch uit dit alles is de Grietman verplicht, alle kosten, ten laste van de Grietenij komende, te hoeden, tot zelfs de daggelden der volmagten ten Landsdage en de jaarwedden der Bijzitters, van den Secretaris, den Executeur en de overige bedienden.”

„De Bijzitters moeten op de regtdagen verschijnen, met den Grietman uitspraak doen over alle geschilzaken, in de Grietenij voorgevallen, en hem met raad en daad bijstaan in het bestuur en onderhouden van goede policie. In zaken van regtsgedingen neemt het Nedergeregte (uit Grietman en Bijzitters bestaande) advies in van eenen bekwaamen en daartoe door hen gekozen advocaat, die Pensionaris van de Grietenij genoemd wordt.”

„Een Grietenij-Secretaris is, even als overal de Secretaris van elk collegie, met het schrijfwerk belast, en moet te dien einde een gezworen klerk houden. De voornaamste inkomsten zij als Ontvangers van de Boelgoeden, welke op sommige plaatsen jaarlijks eene belangrijke som kunnen opbrengen.”

„Thans zijn wij gekomen tot den persoon, die aanleiding tot dit gesprek heeft gegeven, namelijk den Dorpreger. Gewoonlijk bezit ieder dorp op zich zelf er eenen, doch somtijds zijn het ook twee of drie kleine, die er eenen te zamen hebben. Dikwijls worden er de Schoolmeesters, doch hier en daar ook wel de voornaamste boeren toe verkozen. Zijn ambt brengt mede: onder zijn behoor zoo veel mogelijk vrede te stichten en te behouden, inspectie te nemen van alle verwondingen, en alle veldschaden te taxeren. Van alle ongeregeldheden in het dorp voorgevallen, moet hij dadelijk den Grietman kennis geven, vagebonden en dieven provisioneel vasthouden, alle bekendmakingen aan de ingezetenen doen, en bij alle stemmingen het Voorzitters-ambt bekleeden. Zij genieten tot nu toe geen traktement, en ofschoon men in dit jaar bezig is, een vaststelling tot een jaargeld voor hen op te maken, hetgeen niet meer dan billijk zoude zijn, vrees ik, dat er echter niet komen zal.”

„Behalve de opgenoemde ambtenaren heeft men in elke Grietenij een Fiscaal, belast met het aanklagen van boetvallige overtredingen en het invorderen van de boeten. Hij geniet van die boeten ook een derde. Wat een Executeur en wat Assistenten zijn, zal ik u wel niet behoeven te zeggen; zij nemen den post van gerechts- en policiedienaars waar, en de eerste wordt gewoonlijk daarenboven op publieke verkooping en als oproepeer gebruikt.”

„Ziedaar u zoo beknopt mogelijk bekend gemaakt met de tegenwoordige regering te platten lande in ons gewest, welke, wanneer men zorg draagt geen verkeerde keuze te doen, mij voorkomt de beste te zijn, waarvan ik ooit gehoord of gelezen heb, en welke ik daarom wensch dat lang in den zelfden staat zal blijven.”

Wiekstra voegde zijnen wensch bij dien van zijnen vriendelijken gastheer, en verzocht verlof deszelfs opgaaf in zijn memorieboekje te mogen aanteekenen. Natuurlijk een lijstje van de Grietmannen en Secretarissen van Tietjerksteradeel, voor zoo ver die uit oude handschriften en bescheiden bekend waren. Hotse copieerde hetzelfde en voegde het bij zijne aantekeningen, zoo als hier volgt:

GRIETMANNEN VAN TIETJERKSTERADEEL

- 1392 Tjebbe Ildsisma, wonende te Bergum.
- 1436 Hidser Hernada.
- 1450 Oonna Haijkama.
- 1465 Mella Heddema.
- 1475 Douwen Annes van Oenema.
- 1482 Jouwta Scroetsma.
- 1487 Sije Hornada.
- 1491 Gerk Botta, misschien thoe Herweij.
- 1506 Pieter van Cammingha, Heer van Ameland, tevens Grietman van Leeuwarderadeel.
- 1517 Doctor Keimpe.
- 1528 Feike Scroetsma.
- 1531 Hieronijmus of jeroen van Rattaller.

- 1547 Frans Buijgers.
- 1550 Johan van Rataller.
- 1584 Wolpherd van Lezaen.
- 1610 Feijo van Heemstra, wonende op Heemstra-state te Oenkerk.
- 1622 Frans van Eijsinga, wonende op Eijsinga-state te Oenkerk.
- 1656 Scipio Meckama van Aylva.
- 1669 Douwe Carel van Unia.
- 1686 Hector van Glinstra.
- 1697 Assuerus van Glinstra.
- 1706 Johannes van Glinstra.
- 1714 Hector Willem van Glinstra.

SECRETARISSEN VAN TIETJERKSTERADEEL

- 1567 Mr. Adriaan van Cronenburg.
- 1584 Focke Epeus.
- 1596 Gerlacus de Frise.
- 1614 Mr. Abekus Attema.
- 1632 Hendrik Jacob Buttinga.
- 1653 Philip Rhala.
- 1662 Mr. Cornelius Recalf.
- 1686 Jacob Recalf.
- 1731 Hector van Glinstra.

Terwijl Hotze dit alles nauwkeurig opteekende, kleepte de Staats-secretaris zich aan, en begaven zij zich vervolgens naar de kerk, nadat de laatste zijne vrouw had toegeroepen, dat zij heden middag een gast aan tafel kregen.

Onder weg maakte onze reiziger de opmerking, dat het hem vreemd voorkwam, dat men de kerk zoo ver van het dorp gebouwd had, zijnde wel een kwartier-uur gaans van de geregelde buurt af gelegen. Hij kreeg ten antwoord, dat deze kerk, even als die van bijna alle andere dorpen, oorspronkelijk in het midden van het dorp, of althans van de woonhuizen, gebouwd was, doch dat de latere aanleg van buurten aan vaarwaters of andere geschikte plaatsen de reden was, waarom eenige thans op eenen verren afstand schenen te staan, en men in dit opzigt onze voorouders te onrechte van verkeerd overleg beschuldigde.

Veel bijzonder was er aan of in de kerk niet te zien; ook op het kerkhof bevonden zich geene grafzerken, dan van landlieden uit den omtrek. Alleen binnen het gebouw tegen over den predikstoel vond men er een paar, die Wiekstra der opteekening waardig keurde. De eerste was van den Oostermeerder Predikant Dominicus Radbodus, overleden in 1746, en de tweede bevatte de namen van Saepke Poutsma, huisvrouw van Frans Canter van Idsinga, J.U.D., Pensionaris der stad Leeuwarden en volmagt ten Landsdage, in den ouderdom van 34 jaren in 1739 gestorven, en van Jacobus Poutsma, J.U.D., denklijk haar broeder, overleden in 1748, oud 41 jaren.

Bij het uitgaan van de kerk wees de Heer van Sminia aan Wiekstra, dat er in den toren geen klok hing, maar dat deze op het kerkhof in een zoogenaamd klokhuis was opgerigt. Hij verhaalde hem tevens, dat er in de Vermaning en Doopsgezinde kerk en het Witruok van

welke buurt hij hem gesproken had, nog een geschilderd glasraam was, op hetwelk men de Maagd Maria had afgebeeld met een geopenden Bijbel voor zich, terwijl een Engel aan hare linkerzijde uit een wolkkolom nederdaalt, om haar de aanstaande geboorte van het kind Jezus te verkondigen, en dat er op onderscheidene glasruiten dichtregelen stonden, doorgaans op bijbelplaatsen betrekking hebbende, met onder ieder stukje het jaartal 1712, zijnde dat der stichting of vernieuwing van deze kerk.

Tegen twaalf uren op Haersma-state teruggekeerd, vonden zij de tafel gedekt en met de noodige tinnen borden en schotels voorzien. In gezelschap van zijnen gastheer, deszelfs statige echtgenoot Wiskje van Haersma, en hunne drie zonen, Hobbe Baerd, Aulus en Arent Johannes, de eerste negentien, de tweede zeventien, en de laatste dertien jaar oud, deed Wiekstra een smakelijken maaltijd, nam, na nog eene vriendschappelijke pijp met den huisheer gerookt te hebben, afscheid, en stapte verder voort naar het nabij gelegen Eestrum, welk dorp hij in het voorbijgaan wilde zien, om dat des avonds bij tijds te Bergum aan te komen.

Langs eenen overal met kaphout en hier en daar met opgaande boomen beplanten rijweg kwam hij, na eene kleine wandeling, bij de herberg Schuilenburg, gelegen aan het Kolonelsdiep, het vaarwater naar Groningen, dus genoemd naar deszelfs aanlegger den kolonel Casper Robles, Heer van Billij, in 1574 Spaansch Stadhouder in Friesland, en loopende van het Bergumer meer tot aan Gerkesklooster in Achtkarspelen, en aldaar zich met de Oude Veenstervaart vereenigende. Eenige oogenblikken bleef onze wandelaar staan, om het ruime uitzigt over het Bergumer meer, waarop zich hier en daar een zeilend schip vertoonde, te genieten, en trad vervolgens de herberg binnen om zijne pijpje aan te steken, in de hoop van bij den kastelein Andries Klazes het een of ander voor zijne aantekeningen op te doen; doch deze wist hem niet anders te zeggen, dan dat zijne woning met daarbij behoorende Verlaat of Sluis het eigendom van de Provincie was en door hem gepacht werd, en dat hij nog al veel nering had van de schippers en schuivevoerders, die hier aanlegden, waarom hij dan ook een winkel van allerhande waren bij zijne herbérg hield.

Tot aan Eestrum bleef de weg gelijk, en zag onze reiziger niets bijzonders.

In de herberg, midden in het dorp gelegen, trof hij den Bijzitter Nanne Uwes Oosterhof aan, die hem dadelijk zeer vriendelijk bejegende, toen hij in den loop van het gesprek gewaar werd, dat Wiekstra door zijnen vriend en begunstiger, den Heer van Sminia, ten eten was gevraagd. Hij bood hem aan, het weinige dat Eestrum merkwaardigs had, op te zullen geven, maar zeide hem er bij, dat, daar er, zoo veel men wist, hier geene stinzen of adellijke staten gestaan hadden, men zich tevreden moest houden met het bezigtigen van het oude kleine kerkje met den stompen toren. Maar ook deze leverde bij de beschouwing niets bijzonders op, dewijl er niet een grafschrift van eenig beroemd of berucht persoon te vinden was, en men slechts één geschilderd glas zag, hetwelk wel met namen was beschreven, doch waarvan men niet meer kon lezen dan de woorden: Generaal van de Calvallerij 1631. De Bijzitter verhaalde, dat de omtrek van het dorp vroeger bijna geheel uit woeste heivelden had bestaan, doch dat eene vrouw, Aat Boelens, uit het bekende geslacht van dien naam gesproten, veel nut had gedaan door eene groote uitgestrektheid van die onvruchtbare gronden tot goed bouwland aan te leggen, waarbij zij zelve de arbeiders vooring, en in eigen persoon werkte, en zich een groot vermogen had verworven; dat haar voorbeeld door anderen was gevolgd, en men het daaraan had te danken, dat men hier thans vrij goed land bezat.

Bij het verlaten van de kerk merkte Wiekstra aan, dat het toch voor een dorp niet aangenaam was, geen eigen Predikant in deszelfs midden te hebben, daar het toch een natuurlijk gevolg

was, dat hij zich meer bezighield met de ingezetenen van het dorp zijner inwoning dan met die van de andere bijgevoegde plaatsen. De Bijzitter antwoordde, dat onze Roomsche voorvaderen daarover voorzeker ook aldus geoordeeld hadden, daar hij geloofde, dat er toen geen dorpje, hoe klein ook, was, of het had zijn eigen priester; en dat zulks ook nog het geval moet geweest zijn in den laatsten tijd van de Spaansche overheersing, toen de hervorming reeds hier te lande aanhangers had gekregen, dewijl hij ergens gelezen had, dat de predikant van Eestrum, Nikolaus, met zijne ambtgenooten Gerardus van Wijns, Sixtus van Oenkerk en Gellius van Tietjerk (in potlood: ook Sicco Vibius van Oudkerk, zij waren Roomsche-priesters) op bevel van den Stadhouder Aremborg (in potlood 1567) het land hadden moeten verlaten; ofschoon hij veronderstelde dat deze geene geregeld geördende predikanten, maar eerder eene soort van oefeninghouders geweest waren, die op het gevaar af, van vrijheid en leven te verliezen, aan hunne medeburgers de naauwelijks ontloken godsdienstleer verkondigden. Hotze was met hem van het zelfde gevoelen, en betuigde altijd den godsdienstzin van onze voorouders ten tijde der reformatie te hebben bewonderd, blijkbaar ook uit het oneindig aantal kerken over het platte land van Friesland verspreid, aan welke voor ver het grootste gedeelte geene kenteekenen van Roomschen oorsprong te zien waren, en dus hoogst waarschijnlijk na de verjaging van de Roomschen waren gesticht.

Zeer voldaan over de kunde, welke Wiekstra aan den dag legde, noodigde de Bijzitter, die voor zijnen stand een knap man was, hem op een glas bier aan zijne woning, een paar honderd schreden van het dorp aan den weg naar Bergum gelegen. Onze reiziger nam dit aanbod gaarne aan, vooral, daar hij aldus ongezoekt in de gelegenheid zoude komen, eene boerenhuizinge van de beste soort, in deze omstreken, van binnen te zien. De Bijzitter verzocht zijne vrouw eene kan met het beste bier gereed e zetten, en ging vervolgens met haar en Wiekstra het huis door.

„Hier aan uwe regterhand,” zeide hij, „hebt gij de pronkkamer, die nooit anders gebruikt wordt dan wanneer de Landheer of Dominé te visite komt, of wanneer men een bruiloftsfeest viert. is het niet waar, Vrouw?”

„Gij moet mij ook altijd plagen, Bijzitter! gij zijt een ware kwelgeest,” antwoordde deze.

„Ja, zoo is zij,” sprak Oosterhof, „Wanneer ik haar boos maak, noemt zij mij Bijzitter; anders is het altijd Nanne voor en Nanne na.”

„Gij zit altijd tot over de ooren vol gekheid,” hernam de vrouw, „en stoort er u weinig aan, of er vreemdelingen bij zijn of niet.” Wiekstra bragt haar spoedig weder in een goed humeur, door hemelhoog te prijzen de glad gewreven eikenhouten kast, die, keurlijk met lofwerk besneden, van voren op twee met ornamenten versierde pilaren rustte, en boven op met een blaauw porseleinen stelsel prijkte, benevens de borden en schotels van de zelfde soort, die uitgestald waren op de vooruitspringende lijsten boven de twee bedsteden en de diepe kast in den muur. De Bijzitter vertelde hem, dat bijna alle boeren eene dergelijke eikenhouten kast, kevie of keeft genaamd, bezaten, de eene natuurlijk fraaijer en meer bewerkt dan de andere, en dat iedere zoodanige kast een geheim laadje of bergplaats bevatte, alleen aan den eigenaar bekend, en hetwelk in eene van de beide pilaren was aangebragt. Ook een klein glazekastje in den muur gemetseld en voorzien van een paar brandewijnskoppen en eenige begravenis- en geboortelepels, benevens eenige halfdozijnen porseleinen theekopjes en schotelletjes, meerendeels niet grooter dan notedoppen, trok de aandacht van onzen reiziger.

Vervolgens kwam men door eene deur in het zoogenaamde buuthuis, aan het woonhuis verbonden, waar men de stallingen voor twintig tot vijf-en-twintig koeijen, en daar tegenover,

bij de achterdeur, die voor vier paarden, benevens een varkenshok vond, en daar naast een hok voor den windhond, welken iedere huurboer verplicht is, voor zijnen landheer te voeden. Door eene deur bij den paardenstal kwam men in de schuur, welke op dit oogenblik genoegzaam ledig was, en niets anders bevatte dan een vak hooi, van den winter overgehouden. Deze schuur, zoowel als het buuthuis was met riet, en het woonhuis zelf met roode pannen gedekt. Ofschoon het uitzigt uit de vensters van de pronk- of huishoudkamer nog al vrolijk was over de landerijen en het welige boomgewas, schenen dezelve echter van binnen treurig en somber, uit hoofde van de donkere kleuren, waarmede alles geverwd was.

In de woonkamer teruggekomen, vroeg Wiekstra, nadat hij een frissche teug van het lekkere maartebier gedronken had, of de Bijzitter zich tusschen beiden en vooral in de winteravonden niet dikwijls verveelde, daar het hem voorkwam, dat er bij den boerenstand zoo weinig afwisseling van bezigheden was. Oosterhof antwoordde, dat hij geene verveling kende, en dat het hem altijd was voorgekomen, dat men nooit minder met die behebt was, dan wanneer men een eentoonig en geregeld leven leidde. „De eene dag is voor ons gelijk aan de andere,” voegde hij er bij. „’s morgens zeer vroeg bij de hand, eest met het opgaan van de zon, gebruiken wij onze middagmaal reeds te negen uren: eenige uren later drinken wij een glas bier, of, zoo als bij sommige mijner burens meer en meer in gebruik, een kopje thee met eene boterham; ’s avonds om zes uren ons avondmaal met een kop koffij en om acht of negen uren leggen wij te bed. Zoo gaat de tijd in het voorjaar, den zomer en den herfst met ploegen, zaaijen, maaijen en oogsten, en het versterken van onzen aardschen tabernakel dikwijls al te spoedig om, en in den winter hebben wij over dag met dorschen, het oppassen van koeijen en paarden en het mesten van varkens genoeg te doen, waarbij dan tusschen beiden ook de slagterijen van bul en varkens komen, welke altijd als feestdagen gevierd, en waarbij burens en goede kennissen genoodigd worden. ’s Avonds, terwijl mijne vrouw en dochters met de meid zich met spinnen bezighouden, plaats ik mij met mijn zoon en den greut- en lytsfeint (de groote en kleine knecht) bij den haard en praten over hetgeen er in het vorige jaar is gedaan, en wat er in het volgende moet gebeuren, welk stuk weitland tot bouw moet worden aangelegd, welke akkers moeten worden omgekeerd, en welken wal hakhout de Landheer in het voorjaar zal kunnen laten kappen. Dikwijls komt ook de een of andere buurman, de Schoolmeester of de Dorprechter ons den avond helpen korten, en dan spreken wij, onder een slokje of een glaasje bier, trots den besten stedeling over staatkunde en regeringzaken, zoodat gij ziet, dat het niet altijd en overal zoo gaat als de Heer van Sminia van de boeren zegt, namelijk, dat zij ’s winters niets anders doen dan prikkenbreken en stoken, en, in het vuur kijkende, praktiseren hoe zij hunnen Landheer het best zullen kunne bedotten.”

Onder zoodanige gesprekken, waarin Hotze bijzonder veel genoegen schepte, omdat zij hem met het huisselijk leven van den landman bekend maakten, verliep de tijd zeer snel, en de Friesche klok met papieren waaijers aan weerskanten, naast het eikenhouten kabinet hangende, herinnerde hem, dat het meer dan tijd was om op te stappen. Den Bijzitter en deszelfs vrouw hartelijk voor hun gul onthaal bedankende, nam hij verder de reis naar Bergum aan.

Eenige honderd schreden van het huis van Oosterhof kwam hij aan de Essen, in de landtaal Eesten genoemd, waarvan Eestrum deszelfs naam ontleende, en stond verrukt over het bekoorlijke gezigt, dat men hier verbeidde. Den hoek van den weg omslaande, zag hij onverwacht deze schoone plek gronds, voorzeker de schilderachtigste in geheel Tietjerksteradeel, voor zich liggen. het hoogere standpunt, waarop hij geplaatst was, schonk hem de gelegenheid het geheel in eens te kunnen overzien. Vlak voor hem lag de smalle rijweg met het, een paar voeten hoogere voetpad, welke de geheele streek in eene regte lijn doorsneed.

aan beide kanten van dezelve zag men stukken land met onderscheidene vruchten bebouwd, alleen van elkander gescheiden door boomwallen van laag hout, daar men wegens het hoog zandige van den grond geene slooten konde graven. aan de regterzijde, geheel in de verte, trokken een paar moedige paarden een boerenwagen stapvoets langs een reed; aan de linkerhand waren een paar ijverige arbeiders bezig een gruppel te graven, terwijl regt-uit langs het voetpad drie boerenmeisjes, beladen met melk-emmers, van den kant van Bergum zingende kwamen aanloopen. De verschillende kleuren van het gebouwde, vereenigd met het eiken-, elzen- en berken-loof, gaf een verscheidenheid, welke het uitzigt, geheel in de verte door boomgewas en enkel verspreide boerenwoningen en arbeiders hutten beperkt, verrukkelijk deed zijn. Meer dan een kwartier uurs bleef onze wandelaar opgetogen, op zijnen stok leunende, staan, en konde niet besluiten dit schoone natuurtoneel te verlaten; eindelijk moest hieraan, zoowel als aan alle andere goede zaken, een einde komen, en hij zich met geweld losrukken, zich troostende met de gedachte, dat hij tot aan het andere einde van de Essen toch nog gedeeltelijk het zelfde uitzigt zoude genieten. Daar gekomen, zag hij nog eenmaal om, en verliet met weerzin het schoone tafereel, welks gelijken hij op zijne omwandelingen nog niet had aangetroffen.

Verder op werd de weg meer eentoonig, en Wiekstra was dus niet ontevreden, toen hij over de brug, de Zwarte Tille, de Kuikhornster vaart gepasseerd zijnde, voorbij het Zwartkruis bij de Kuikhornsterlaan, den Zomerweg bereikte, en, na aan zijne regterhand de Bergumer heide met eenige weinige van leem en zoden zamengestelde hutjes, benevens de geheel onbewoonde Armestaats heide, en aan zijne linkerhand het klein heidje met den opweg naar Noordermeer, de Ritske- en Kloosterlanen te hebben laten liggen, aan het Huisterheide aankwam.

VI.

Van Douwe Lautenbach, den zeer onvriendelijken kastelein van deze gewone uitspanningsplaats der inwoners van Bergum vernam hij, na vele beleefde vragen, niet anders, dan dat deze herberg reeds lang had bestaan, en dat het stilhouden van den postwagen van Leeuwarden op Groningen hem nog al veel nering verschafte. Na hier onder de luifel op de stoep een glaasje brandewijn gebruikt te hebben, nam Wiekstra de verdere reis naar Bergum aan, en kwam, eerst langs den rijweg, vervolgens door het nieuw aangelegde Huisterheide bosch en de zoogenaamde Strijpe (smalle streek lands), in de herberg van Wierd Gosses in het midden van het dorp gelegen aan. Bij dezen herbergier, vrij wat voorkomender dan dien van het Huisterheide, vernam hij tot zijne vreugde, dat de Grietman Hector Willem van Glinstra, met wien hij zeer goed bekend was, op zijne buitenplaats in Noordermeer te huis zoude te vinden zijn. Na zijn nachtverblijf in de herberg besteld te hebben, begaf hij zich terstond derwaarts op weg. Aan te einde van het dorp kwam hij aan het kerkpad, terzijde van de rijweg, grootendeels met opgaande boomen beplant, voorbij de school en de groote oude Kruiskerk, en sloeg bij het begin van de buurt de Nijestad den lagen weg aldaar in, welke hem langs eene laan van zware eikenboomen achter aan het slot van den Grietman bragt. Deze, een ongehuwd man van ruim zestig jaren, stond juist aan de achterdeur en herkende terstond onzen reiziger, wien hij een hartelijk welkom toeroep, en noodigde binnen te komen.

Wiekstra verhaalde hem, dat hij thans bezig was met het plan ten uitvoer te brengen, hem door den Grietman zelve aan de hand gedaan, om namelijk zijn ledigen tijd besteden tot het bezigtigen van de omstreken van Leeuwarden: dat hij daartoe voor ditmaal Tietierkerstedeel

had verkozen, dat hij reeds een groot gedeelte van die Grietenij met genoeg gezien had, en hier gekomen was, om zoo veel mogelijk al het bijzondere van Bergum, het voornaamste dorp, te beschouwen en bijeen te verzamelen. De Heer Glinstra vond dit zeer goed en stelde hem voor om, na een kopje thee gedronken te hebben, den aanleg van zijne buitenplaats en de bosschen, welke hij in den omtrek had laten planten, eens te gaan bezigtigen. „Veel zal ik u niet kunnen vertellen van hetgene, waarin gij zooveel belang schijnt te stellen,” voegde hij er bij; „want mijn planten en aanleggen geeft mij met het tegenwoordige zoo veel te doen, dat ik mij met het verledene weinig kan ophouden; maar mijn neef de Secretaris, die zich verbeeldt gansch een geschied- en oudheidkundige te zijn, heeft over het dorp Bergum met het Klooster eene geheele Verhandeling geschreven. Ik zal mijn knecht zenden om hem te verzoeken, heden avond eene pijp met ons te komen roken; dan kan hij dat geschrift eens voorlezen; ofschoon ik het den vorigen winter reeds verhoord heb, vind ik het zoo belangrijk, dat ik er met smaak nog eenmaal naar zal luisteren.”

Hotze was zeer ingenomen met dit plan, dronk een smakelijk kopje thee en ging vervolgens met zijnen gastheer op stap. Eerst werden de ruime vertrekken van het fraaije dubbele huis, hetwelk van voren met een hardstenen bordes prijkte, bezigtigd, en daarna den vischrijken vijver, de moes- en broeituinten en den in vollen bloei staanden appelhof; het een van het ander gescheiden door net besnoeide heggen van beuken- en palmenboomen. Het meest van alles behaagde Wiekstra de onafzienbare laan van zware eiken- en beukenboomen, die zich van voren van het huis tot aan den koepen aan den zomerweg en van achteren tot aan de Nijestad uitstreckte. Eene vaart, haar begin nemende in het midden van dit gehucht en uitkomende in de Groninger vaart, diende tot af- en aanvoer van kaphout en alle benoodigde materialen, en verstreckte tot groot gemak en voordeel, zoowel van de ingezetenen en van de omliggende landlieden, als van den bewoner van het slot.

Verder gaande, bezagen zij de Hooggeester bosschen, het Lange bosch en meer andere, welke de Grietman of zelf had laten aanleggen of aanmerkelijk verbeteren; een werk, zoo als hij zelf zeide, waarvan hij persoonlijk geen voordeel zoude trekken, maar van hetwelk zijne erfgenamen de vruchten zouden plukken; terwijl hij voor zich het genoeg had, een aantal arbeiders hun brood te kunnen laten verdienen. Overal vond men de wegen en opwegen, zoowel als de sloten om de landen, met welig groeiend kreupelhout, en waar zulks slechts eenigzins geschikt konde geschieden, tevens met eiken, esschen of beuken stamboomen beplant. Ook de kweekerij, waarin de gezaaide els en eik opgroeiden, om naderhand in bosschen en wallen verplant te worden, werd niet vergeten, zoodat men na anderhalf uur omzwerfens eerst weder te huis kwam. Ofschoon Wiekstra een groot vriend van wandelen was, en gaarne dergelijke zaken, als hem nu aangewezen werden, naauwkeurig bezag, was hij evenwel niet weinig in zijn schik, toen hij eindelijk weder op zijn gemak konde zitten: want hij kon niet ontkennen eenigzins vermoeid te zijn van de vrij sterke beweging, welke hij dien dag had gemaakt. Hoewel de afstand van Suameer over Oostermeer en Eestrum naar Bergum wel niet meer dan drie uren was, had hij toch, behalve den tijd, welken hij bij den Bijzitter had doorgebracht, genoegzaam den geheelen dag zijne knieën niet gebogen. Welkom was hem dus de gemakkelijke stoel met het groene kussen en het lekkere glaasje witte wijn, welke hem in de woonkamer van den Grietman verbeidden. Niet lang had hij hier met zijnen gastheer gezeten, of de Secretaris kwam met een kwarto geschrift onder den arm binnen, groette zijnen oom, en reikte Wiekstra, dien hij in Leeuwarden meermalen ontmoet had, vriendelijk de hand. De Grietman betuigde zijn genoeg, dat hij zoo bereidwillig aan het verzoek, om de verhandeling over Bergum mede te nemen, had voldaan, en gaf den wensch te kennen, dezelve zijnen vriend

te laten hooren. De Secretaris liet zich niet lang noodigen, maar begon, na zijn glaasje op de gezondheid van de aanwezigen beledigd te hebben, aldus te lezen:

„Onder de Kloosters, onmiddelijk staande onder het bestuur van dat van Windesheim bij Zwolle, van de orde der Reguliere Kanonniken (volgens het meest aangenomen gevoelen, door den H. Augustinus ingesteld) was het Convent te Bergum, Bergklooster genaamd, het vijf-en-vijftigste in rang. De juiste tijd van de oprigting van dit klooster is, uit gebrek aan geschiedkundige narigten, niet te bepalen; maar daar de meeste kloosters in Friesland in de twaalfde eeuw en dertiende eeuw zijn gesticht, en Bergklooster, hoewel vermoedelijk niet een van de eerste, echter ook voorzeker niet een van de allerlaatste zal geweest zijn, kan men derzelve oprigting gevoegelijk tot het midden der laatstgemelde eeuw brengen. Een stuk, houdende eene verzoening tusschen de regering van de stad Groningen met de Ommelanden, welke onderlinge twist door eenige vredelievende mannen, waaronder ook de Proost van Bergum, anders gezegd de Abt van Bergklooster, behoorde, was bijgelegd, en door hem was onderteekend op den 29 Julij 1338, bevestigt ons in deze meening, en bewijst ons tevens, dat het Hoofd van het Klooster gerekend werd een man te zijn van genoegzaam invloed en gezag, om zich aan zijne uitspraak gelegen te laten leggen. Dezen invloed, gedurende een tijdvak van meer dan twee-honderd jaren. Zoo teekende b.v. de Prelaat van Bergklooster het gewigtige verbond van 1422 te Gerkesklooster tusschen de Schieringers en vetkoopers gesloten. In 1550 was de Abt als mede-gevolmagtigde van Tietjerksteradeel tegenwoordig op den Landsdag te Leeuwarden, op welken de akte van inhuldiging van Filips II, in geval van overlijden van den Keizer, werd opgemaakt.”

„Het Klooster was toegewijd aan den H. Nicolaas, den patroon der zeevarenden, misschien omdat men toen reeds scheepvaart op het Bergumer meer en de daarin uitlopende wateren had. In het convent weden voor en na verscheidene bijeenkomsten van het grootste gewigt gehouden. Zoo hielden aldaar in 1462 de ingezetenen van Oostergoo en Westergoo eene zamenkomst tot het sluiten van een onderling verbond. Ook hadden in hetzelfde de meeste onderhandelingen tusschen de Groningers en Friezen over hunne gemeenschappelijke belangen plaats, gelijk onder meer anderen in de jaren 1471 en 1472; en werd aldaar in 1479 de verzoening tusschen Sicke Sjaerdema met zijne bittere vijanden, de Groningers, getroffen. Doch de grootste plegtigheid, waartoe ooit het gebouw gebruikt werd, was de aflegging van den eed van hulding aan den hertog van Saksen, als Erfheer van Friesland, door het meerendeel van Frieslands ingezetenen, op den 4 Julij 1504.”

„Het Bergklooster grensde aan het thans nog bestaande dorpskerkhof; en besloeg met de daarbij behorende tuinen en boomgaarden den grond van de tegenwoordige pastorij, deszelfs tuin en de naastbijgelegen stukken lands, is blijkbaar uit de menigte puin en steen, welke nog dagelijks aldaar, bij omspitting van de aarde, wordt opgegraven. Uit de overeenkomst van onderlinge veiligheid en bescherming van September 1447, tusschen de ingezetenen van Oostermeer, Suameer, Garijp, Sigerswolde, Bergum, Noordermeer, Eestrum en Amke Rijkersma, Heerschap te Hardegarijp, en de stad Groningen, en geteekend door de Cureiten, dus niet door de Hoofden van de Kloosters, maar door de Priesters van de dorpen, zoude men kunnen opmaken, dat de tegenwoordige kerk, welke voor eene Kloosterkerk buitendien te groot schijnt te zijn, niet tot het Convent, maar tot een van de beide plaatsen Noordermeer of Bergum heeft behoord, en dat het Klooster eene andere voor zich zelve bezat. Dit vermoeden wordt eenigermate bevestigd door het opgraven van lijken, onmiddelijk in de nabijheid van de pastorij, en dus op eenen te verren afstand van de tegenwoordige kerk, dan dat men dezelve zoude kunnen beschouwen, als op het kerkhof, dat zich overal elders aan de kerken aansluit,

ter aarde besteld te zijn. Doch dit is slechts eene gissing, welke, uit gebrek aan geschiedkundige oorkonden, wel nimmer zal beslist worden."

„De oversten van Bergklooster, even als die van de andere Kloosters der Reguliere Kanonniken, werden nu eens Abt, dan eens Prior of Proost genoemd. Proost, in het Latijn Præpositus, was eigenlijk minder dan Abt, en verstond men door die benaming dikwijls den prior; doch uit het voorbeeld van de Kanonniken van Eemstein, die eerst Proosten hadden, doch naderhand door de gunst van den Bisschop van Utrecht Priors kregen, blijkt, dat deze laatste titel van grooter aanzien was."

„Eene volledige naamlijst van de Abten of Priors van Bergklooster. zoo als onder anderen met die van Lidlum het geval is, is nergens bekend, doch in oude oorkonden zijn de namen van sommige hunner bewaard gebleven."

„Zoo was in Januarij 1464 de Pater van dit Convent Everhardus, en in November 1473 de Prior Henricus (beide dus de toenmalige Abten) genaamd, blijkens de door hen onderteekende en nog voorhanden zijnde akten. Zoo teekende den 11 Maart 1537 Bernardus van Zwolle, Prior van Bergum, met Hieronijmus van Rataller, Grietman van Tietjerksteradeel, en nog twee anderen als getuigen een kontrakt, waarbij Wijaart Matthijsz, en zijne huisvrouw Fedda, te Bergum woonachtig, aan het Nonnenklooster van de Graauwe Zusters te Aalsum overdroegen hun huis en veen onder Bergum gelegen; mits daarvoor genietende hun leven lang eene kamer, voorzien van een schoorsteen en twee bedsteden, jaarlijks zoo veel turf als zij noodig hadden, buiten hunne kosten uit hun eigen veen gegraven, 's weeks achttien pond brood, in het Klooster gebakken, alle jaren een halve ton boter, een tweejarig slagbeest, of, in de plaats daarvan, vier goudguldens, een vet varken of twee goudguldens, een lopen gort, een half lopen boonen of erwten, twee koe-kazen, twintig pond stokvisch en eene halve olie, zoo veel melk als zij benoodigd waren, en van elk brouwsel een vierde ton bier. Onder hen, die op verzoek van Douwe van Burmania, als onderhandelaars tusschen de Groningers en de ingezetenen van Oostergoo, uit de grietenijen en dorpen in het Minderbroeders-Klooster te Leeuwarden op den 5 en 22 September 1542 zijn vergaderd geweest, kwam, als gevolmagtigde van Tietjerksteradeel, wegens het klooster, de Procurator Hermannus Zwolles. Een geschrift, inhoudende de zwaarigheden door de gecommiteerden uit de Geestelijkheid in Friesland, ingebracht tegen de missive, den 5 Junij 1549 door de Hertogin van Parma, Landvoogdes der Nederlanden aan hen geschreven, nopens het mede helpen dragen der kosten tot het houden van het Concilie van Trente, was mede onderteekend door Joannes Bernardi, Prior te Bergum."

„Omtrent de bezittingen van het klooster kan men uit gebrek aan aantekeningen, weinig zeggen. Barrahuis, eene stins onder Wirdum in Leeuwarderadeel, alwaar in de 14e eeuw de Landsdagen van Oostergoo (gelijk te Hartwerd die van Oostergoo) gehouden werden, behoorde, volgens het getuigenis van onzen geschiedschrijver Winsemius, aan dit Convent; doch wanneer hetzelve in het bezit daarvan is gekomen, of hoelang het daarvan eigenaar is geweest, blijkt nergens. Dat het de Lioedmeers- of Bergumerdam in eigendom bezat, is op te maken uit eene akte van den 1 Augustus 1482, bij welke door de vier Grietenijen in de zoogenoemde Leppa (Leeuwarderadeel, Tietjerksteradeel, Smalingerland en Idaarderadeel) aan het klooster gemelde dam werd afgestaan, onder voorwaarde, dat de kloosterlingen denzelven zouden maken en onderhouden dermate, dat hij van boven met hout gedekt en aan beide zijden met aardewerk wel voorzien was, in dier voege, dat twee wagens elkander daarop zouden kunnen voorbijrijden, en zij er eene zijl in zoude leggen van acht voeten wijdte, daarentegen zouden de monniken aldaar uitsluitend het regt van de visscherij aan zich hebben, zoo als deze

lands in de Stoecken verbinden, waaruit blijkt dat hetzelfde aldaar grondeigendom had, gelijk elders te zien is, dat verscheidene stukken in het Bergumer veen daartoe behoorden. Hoogst waarschijnlijk was het Convent ook in het bezit van de landerijen om hetzelfde heen gelegen, thans nog de plaatsen in het Klooster genoemd. Van tijd tot tijd zijn er ook legaten aan het klooster gemaakt; doch voor zoover dezelve bekend zijn van geene groote waarde. Aldus geleerde in 1524 Tette, huisvrouw van Heere te Westergeest aan O. L. Vrouw te Bergum een Philipsgulden, en bovengemelde Fedda aan haren patroon St. Marten aldaar in 1541 een goudgulden.

Onder de voorregten der kloosters behoorde de vrijdom van sommige inkomende regten. Zoo werd bij eene ordonnantie op het stuk der Accijnsen in Friesland, van 7 September 1544 bepaald, dat het klooster van Bergum te Harlingen onbelast zoude kunnen laten binnen komen een aam Romerij (een zekere soort van wijn), een aam Rijnwijn en twee tonnen Hamburger biers. Het eene klooster mogt meer dan het andere invoeren, en zulks werd voorzeker berekend naar het aantal Monniken of Nonnen, welke het bewoonden; uit dien hoofde kunnen wij Bergklooster te dien tijde gerustelijk onder de meest bevolkte in Friesland tellen, dewijl het mede den grootsten vrijdom genoot. Het naburige klooster Sigerswolde kreeg slechts een aam Romerij en twee tonnen Hamburger biers, geen Rijnwijn; denkelijk niet alleen, omdat het kleiner, maar ook omdat het door vrouwen was bewoond. De Spaansche Stadhouders hadden, zoo dikwijls zij zulks verkozen, met hun huisgezin en verder gevolg hunnen vrijen intrek in het klooster te Bergum, en werden alsdan op kosten van hetzelfde onthaald. De Stadhouder Aremberg hield er zich in het begin van 1567, gedurende de onderhandelingen over de invoering van de nieuwe Godsdienstleer met de regering van Leeuwarden, een geruimen tijd in op, en ontving er de gezanten van die stad. Volgens Gabbema hielden ook de Staten van Friesland aldaar in 1570 hunne vergadering."

„De bul van Paus Pius IV, wegens de aanstelling van eenen nieuwen Bisschop van Leeuwarden, waarbij de Abtdij Mariëngaarde, de Proosdij van O. L. Vrouwe te Bolsward en ons Bergklooster vernietigd en bij het nieuwe Bisdom ingelijfd werden, ofschoon reeds van den 7 Augustus 1561, is eerst in 1570 ten uitvoer gelegd. Dezelve was uitgevaardigd op grond dat er noch te Leeuwarden, nog in eenig ander gedeelte van Friesland eene Cathedrale of Hoogkerk bestond, maar dat er in tegendeel eene menigte kloosters van alle orden waren, en wel zoo veel, dat er, in evenredigheid van hun groot aantal, geene menschen te vinden waren, die het kloosterleven wilden aannemen. Ingevolge gemelde pauselijke bul begaf zich de nieuw benoemde Bisschop Cunerus Petri, geboortig van Duivendijk in Zeeland, al spoedig na zijne aankomst te Leeuwarden (den 7 Maart 1570) naar Bergklooster en vertoonde den Abt (hoogst waarschijnlijk den straks genoemde Prior Joannes Bernadi) een brief door den Hertog van Alva onderteevend en gedagteekend den 25 November van het vorige jaar, luidende: „ Wij hebben onzen brief gezonden aan den Raad des Konings en aan denzelven magt gegeven om u eenige zaken voor te dragen, welke voor het gemeene welzijn en voor den dienst des Konings oorbaar schijnen. Overzulks verzoek ik en beveel het uit 's Konings naam, dat gij de dingen, die u voorgedragen zullen worden, gehoorzaamt, en dat gij de pligt van eenen getrouwen onderdaan des Konings, die zulks dienstig voor 's lands belangen heeft geoordeeld, volbrengt. ""

„Doch de Abt was met deze schikking in het geheel niet tevreden, ofschoon bij de bul was bepaald, dat de Monniken van de opgeheven kloosters ergens door tusschenkomst van den Bisschop woningen zouden aangewezen worden, en zij een toereikend jaargeld uit de inkomsten van het klooster zouden genieten; dat er even zoo veel als te voren van wege het klooster tot aalmoezen aan de daartoe gerechtigde armen moest worden uitgereikt, en dat de

Bisschop van Leeuwarden de kerk van Bergklooster tot eene Parochiekerk zoude inrigten, en aldaar een bekwamen Pastoor aanstellen. Onwillig, goedschiks zijn klooster te verlaten, schreef hij aan den Hertog terug: „Dat het niet aan hem stond de Abtdij aan den Bisschop over te geven, daar dezelve aan het kapittel van Windesheim, door hetwelk zij als lid erkend werd, onderworpen was; dat zij diensvolgens vele rijkdommen en voorregten van de kerkvergaderingen en van Keizer Karel zelven ontvangen hadden, welke naderhand door het Concilie van Trente bekrachtigd waren; dat de Kloosterlingen, volgens afgelegden eed, in geene vervreemding van de kloosterlijke goederen mogten bewilligen; dat zij daarenboven door eene oude overeenkomst aan de Staten van Friesland verbonden waren, van welke verbindtenis zij zoo maar niet naar eigen willekeur mogten afstappen; dat zij altijd onderdanen van den Koning, zijne Stadhouders en derzelve dienaren waren geweest, en dat het daarom onbillijk zoude zijn, hun Klooster te vernietigen. Ook waren hunne inkomsten, uit hoofde van de dagelijksche aalmoezen, welke zij verplicht waren uit te deelen aan de arme ingezetenen van deze schrale landstreek, en aan de reizigers, die van en naar Groningen trokken, zeer gering en konden jaarlijks ter naauwer nood twee duizend guldens belooopen. Dat de Monniken van het klooster sober, stil en onberispelijk leefden, alleenlijk zich toeleggende op de waarneming van hunne godsdienstpligten, om anderen, die zich niet al te vroom en geestelijk hielden, ten voorbeeld te strekken. Dat zij zich geene misdaden bewust waren, en mitsdien ongenegen, zoowel als volgens den regel hunner orde en de bullen der Pausen en kerkvergaderingen ongerechtigd, hun klooster aan den Bisschop over te geven."

„Ofschoon de Abt in dezen brief, wat aangaat de goede tucht in zijn Klooster, voorzeker de waarheid heeft gesproken, daar hij toch op het onberispelijk leven zijn onderhoorigen wel niet zoo openlijk had durven roemen, zoo er iets op te zeggen was geweest, en het tevens waarschijnlijk is, dat hij het inkomen van zijne Abtdij niet geringer heeft opgegeven, dan het inderdaad was, daar de gezamenlijke inkomsten van de drie Kloosters, welke bij het Bisdom van Leeuwarden moesten ingelijfd worden, namelijk Mariëngaarde, de Proostdij van O. L. Vrouw te Bolsward en Bergklooster, te zamen niet boven de drie duizend dukaten, pauselijke munt, waren geschat, konde dit alles niets baten. De Bisschop werd zoo wèl door de afgevaardigden van 's Konings Raad geholpen, dat hij in het bezit der Abtdij geraakte. Niet alleen de Abt met de geheele Geestelijkheid van Friesland, welke deze inlijving te meer tegen de borst was, omdat de Abten en andere Oversten van kloosters in dit gewest altijd op zich zelve gestaan hadden, en aan geenen Bisschop onderworpen geweest waren; maar zelfs de Staten des Lands kantten zich tegen de afschaffing der kloosters aan. Ulbo van Heemstra, als Gevolmagtigde van de vier dorpen van Trijnwouden, Mr. Fredrick Arentsz, Brecht Attes en Adriaan van Cronenburgh voor zich zelven en voor de andere geïnteresseerde dorpen van Tietjerksteradeel presenteerden daarover rekwes tot de Gedeputeerde Staten, en gaven daarbij te kennen, hoe dat het toewijzen van Bergklooster tot de tafel van den Bisschop van Leeuwarden tot groote schade van de ingezetenen van de grietenij, zoowel als van de naaste dorpen van Smallingerland, Dantumadeel en Achtkarspelen zoude uitloopen, doch wel in het bijzonder van Bergum en Noordermeer, waar het klooster gelegen was, daar dezelve van oudsher tot op den tijd, dat de Bisschop hetzelve ingelijfd had, aalmoezen gaf aan de armen zoowel uit de bovengenoemde dorpen, als aan vreemde reizenden, die liefderijk ontvangen en verpleegd werden; welke aalmoezen voornamelijk voortsproten uit bijdragen van laatstgemelde plaatsen, wier inwoners voormaals hunne goederen tot de dienst van God en het onderhoud van behoeftigen hadden gegeven; terwijl nu in derzelve ondersteuning door den Bisschop niet meer werd voorzien, niettegenstaande hij daartoe door de pauselijke bul verplicht was; dat daarenboven de Stadhouders van den Koning en andere officieren groot ongerijf van die inlijving zouden onderwinden, omdat zij en hunne reizende bestelen in de Abtdij gebruikte werden; waarom zij

verzochten, dat, zoo het Klooster al geen Klooster konde blijven, Gedeputeerden mogten zorgen, dat het onderhoud als van ouds plaats had, en dat men den Stadhouder met zijn gezin even als te voren zoude ontvangen en onthalen. Doch alles vruchteloos, de Bisschop, die reeds den 8 Maart bij voorraad zijn intrek in het Klooster genomen had, bleef daar vooreerst wonen, en gaf den volgenden dag een groot gastmaal aan de voornaamsten van den Adel en de Geestelijkheid."

„Bij de aanvaarding van het klooster liet hij, bij openbare veiling, de roerende goederen, aan dezelve behorende, zoo als paarden, koeijen en hetgeen er meer te vinden was, verkoopen. Ingevolge het bij de pauselijke bul voorgeschrevenen, gaf hij aan den Prior tot deszelfs onderhoud honderd guldens 's jaars, met nog andere honderd guldens in eens, en betaalde deszelfs schulden, ten bedrage van omtrent vijftig gulden. Ook verschafte hij hem eene kamer in het St. Anna-klooster te Leeuwarden met twee bedden en hetgeen daarbij behoorde, benevens vier schuiten turf. De overige kanonniken kregen ieder honderd gulden met een bed."

„Cunerus Petri, zich altijd aankantende tegen de besluiten en plannen der Staten van Friesland, en bovendien zich den haat der ingezetenen op den hals hebbende geladen, omdat hij de steen van de ingelijfde kloosters had verkocht, en de kerkhoven tot weidland had laten aanleggen, werd in 1578 door den Stadhouder Rennenberg gevangen genomen, en eerst op het Blokhuis te Harlingen, doch naderhand naar Bergklooster gevoerd, om aldaar bewaard te blijven, totdat hij rekenschap van zijne gehouden administratie had gedaan. In Maart van het volgende jaar werd hij door dienaars van het Hof naar Leeuwarden gevoerd, dewijl men hem verdacht hield met den Spaanschen Bevelhebber Robles in zamenspanning getreden te zijn, doch nog den zelfden dag teruggebracht. Zoolang de Bisschop te Bergum vertoefde, is hem een jaarlijksch inkomen van achthonderd gulden toegewezen. Twee jaren na zijne gevangenneming werd hij weggezonden, reisde naar Keulen, en in die stad den 15 Februarij 1580 gestorven."

„De Prior van Bergum overleed in 1578: want in dat jaar werd door den Magistraat van Leeuwarden verzocht, de zeshonderd gulden, welke door zijn afsterven vervallen waren, en anders aan den Bisschop moesten komen, doch, na het afzetten van dezen, nu geene bepaalde bestemming hadden, tot onderhoud van hunne Gereformeerde Predikanten te mogen gebruiken, en werd hun dit, volgens advies van Gedeputeerde Staten van 21 November 1578, bij provisie toegestaan. Hoe de Prior in het laatst van zijn leven aan het inkomen van zeshonderd gulden kwam, daar hij, volgens het boven aangehaalde, slechts honderd gulden jaarlijks ontving, valt moeilijk te begrijpen; de vrije inwoning en de vier schuiten turf konden toch het ontbrekende niet uitmaken; misschien was het zoo geschikt, dat de som van zeshonderd gulden bestemd was voor de gezamenlijke kanonniken, de Abt er onder begrepen, dat het inkomen van de gestorvenen op de overigen verviel, zoodat de langstlevende de geheele som genoot, en dat de Abt toevallig de laatst overgeblevene was."

„Na de afzetting van den Bisschop werden zijne inkomsten en die van de ingelijfde kloosters ten voordeele van de Provincie aangeslagen. Uit eene akte van 26 Mei 1599 blijkt, dat de Staten zich verplicht rekenden den Bergumer dam te herstellen en te onderhouden. Den 4 November 1580 had de Stadhouder van den Prins van Oranje in Friesland, de Graaf van Merode, een ordonnantie uitgevaardigd, waarbij alle onbewoonde kloostergebouwen prijs werden gegeven, en het welk en een iegelijk veroorloofd was, dezelve af te breken en de materialen voor zich te behouden, onder beding, dezelve zoo spoedig mogelijk te vervoeren; geschiedende deze publicatie ten einde den vijand te verhinderen, zich in die ledig staande gebouwen te nestelen. Uit deze overhaast omverhaling van dezelve en de vervoering der

omtrek te vinden, verklaren; iets dat men, zonder dit te weten, bezwaarlijk zoude kunnen begrijpen. Het bruikbare alleen werd weggehaald en het overige geslecht, en misschien met een laag aarde bedekt; zoodat er, oppervlakkig beschouwd, geen spoor overig bleef, dat hier voormaals gebouwen hadden gestaan."

VII.

„Zie zoo," zeide de Grietman, nu is het Klooster afgehandeld. Voordat wij tot het dorp overgaan, zullen wij eerst een boordevolletje nemen; de Secretaris zal de keel wel droog wezen, en onze vriend Wiekstra moet eens aansteken, want van loutere aandacht is hem de pijp uitgegaan.

„Ik moet bekennen," hernam deze, „dat ik zelden iets gehoord of gelezen heb, dat mij zoo veel belang inboezemde, als het zoo even voorgedragenen, en ik verlang ten sterksten naar het vervolg."

„Aan dat verlangen zal terstond voldaan worden," zeide de Secretaris: „want zoo wij voor het avondeten gedaan zullen krijgen, moeten wij ons haasten."

De Grietman stemde dit toe en noodigde hem het avondmaal met hun te nemen. De Neef nam dit volvaardig aan, gaf te kennen dat hij bij voorraad zijne vrouw verzocht had, maar niet naar hem met het eten te wachten, daar hij denkelijk niet vroeg te huis zoude komen, en vervolgde zijne lezing aldus:

„Voor den oorsprong der benaming van Bergum is niets zekers te bepalen; het waarschijnlijkste is, dat het dorp den naam ontleent van deszelfs ligging op eene hoogte of berg, in vergelijking van het meer vlakke omliggende land, en dus in het Keltisch of Celtisch, waarvan ons Oud-Friesch eene taaltak is, Berg-um, dat is Hooghiem, zal genoemd geweest zijn."

„Zoo moeilijk het is, den naamsoorsprong van eene plaats op te geven, even bezwaarlijk, zoo nog niet bezwaarlijker, is het den tijd te bepalen, waarop dezelve eerst is ontstaan. Van verre de meeste is dit volstrekt onmogelijk, en dit is ook van Bergum het geval, daar het voorzeker uiterst onaanzienlijk begin noch door schriftelijke, noch door mondelinge overleveringen is bewaard gebleven. Veeltijds zijn de dorpen hunnen oorsprong verschuldigd aan de stins of het slot van dezen of geenen Edelman, die om zijne landerijen en overige bezittingen tegen de invallen zijner naburen te verdedigen, een zoodanig versterk kasteel bouwde, en, door belofte van bescherming, arme, hier en daar verstrooide landlieden in de nabijheid van hetzelfde lokte. Heidevelden en verwilderd liggende landen, door de vlijt van deze menschen allengskens ontgonnen-, en met meerdere welvaart ook meerdere weelde ontstaan zijnde, kwamen zich allerlei soort van handwerkslieden bij hen voegen. Van lieverlede ging men tot het bouwen van eene kerk over, en beriep eenen pastoor; ziedaar het begin van een dorp. Lag nu dit dorp in de nabijheid van een groot water, dan was dit eene reden te meer voor vele personen om zich daar neder te zetten, omdat, bij de uiterst gebrekkige middelen van vervoer te lande, het reizen met koopwaren, al bestonden die dan toen ook alleen uit voortbrengsels van den landbouw, te water van het hoogste belang was. Werd er in de nabijheid een Klooster of Abtdij gesticht, dan bevorderde dit natuurlijk aanmerkelijk de bevolking, en dien ten gevolge de welvaart; want niet alleen verscheften de Kloosterlanden overvloedig werk aan de arbeiders

maar ook ijver voor de Godsdienst haalde aanzienlijken zoowel als geringen over, om zich in de nabuurschap van zulks een geheiligd verblijf neder te zetten. Van tijd tot tijd op zoodanige wijze aangroeijende, werden onaanzienlijke gehuchten groote, welvarende dorpen, zoo als dan Bergum geen van de minste is geworden. Immers wij zien voor onze oogen en lezen het in verschillende werken van vroegeren en lateren tijd, dat ons Bergum een groot en vermakelijk dorp is, met zeer uitgebreide grenzen, vooral aan den noordkant, als bevattende aldaar Bergumermeer, het uitgebreide Meinsma-bosch, het Huisterheide, een gedeelte van de buurt Kuikhorne, nabij Veenwouden, en de geheele Bergumer heide. Aan den zuidkant grenst het aan Suameer, eenige honderd schreden aan de andere zijde van den Bergumer dam, vroeger een houten, maar nu eene van steen opgemetselde brug, welke eertijds zuidelijker lag, doch wegens den aldaar geweldigen stroom noordelijke is verlegd."

„Hier hebben verscheidene stinzen, waaronder die van Botte Jaerla in de geschiedenis bekend is, alsmede in later tijd buitenplaatsen, gestaan. Onder deze behoorde in de eerste plaats Hillema-state, het slot, waarop mijn vader Vincentius van Glinstra, Generaal van de Kavallerie, gewoond heeft en voor twintig jaren overleden is. Zes jaren geleden heb ik het laten afbreken, omdat het bouwvallig en voor mij te groot was, en eene boerehuizing daarvoor in de plaats laten zetten. Het Hooghuis (waarin wij ons thans bevinden) eerst Bergumerbosch genaamd, en vroeger toebehoord hebbende aan- en denklijk als jagthuis gesticht door derden Frieschen Stadhouder Hendrik Casimir I. Omstreeks 1708 was het in het bezit van den kolonel Frans Menno van Eminga, en is in 1721 door den tegenwoordigen Grietman Hector Willem van Glinstra voor eene som van f 15,500 gekocht. Voornamelijk is dit slot vermaard geworden door de inwoning van den beroemden Menno Baron van Coehoorn, die hier eenige jaren zijner jeugd heet doorgebracht. Buiten de genoemde hebben hier nog andere dergelijke gebouwen gestaan, zoo als Niestra en Walstorf, beide ten noordwesten van het dorp gelegen; doch deze zijn lang verdwenen, zoodat er zelfs geen spoor van over is."

„Van de onheilen aan Friesland berokkend door de partijschappen tusschen de Schieringers en vetkoopers; door de voorstanders van 's lands aloude vrijheid en de aanhangers van de Hertogen van Saksen; tusschen de Geldersche en Bourgondische Friezen en hunne buitenlandsche beschermers, heeft ook Bergum deszelfs deel gehad. Wel hadden hier niet zoo menigvuldig strooptogten en brandschattingen plaats als in het rijkere en vruchtbaarder gedeelte van de provincie; maar toch was niemand, zonder vermogende bescherming, in staat, zijne bezittingen te bewaren, of zijn land in rust te bebouwen. In 1492 kwam eene troep Friesche Vetkoopers, vereenigd met hunne bondgenoten, de Groningers, nadat zij vele geweldenarijen in Oost-Dongeradeel en de stad Dockum bedreven hadden, op hunnen strooptogt ook te Bergum aan, en namen, in de nabijheid van het klooster, een Schieringschen Edelman, met name Sicke Walta, bij anderen Bolta geheeten, gevangen, voerden hem naar Dockum, en lieten hem, beschuldigd van verraad en knevelarij tegen hunne partijgenooten, aldaar op een rad den dood ondergaan, niettegenstaande velen hem voor geheel onschuldig verklaarden. Op den derden dag na zijnen geweldigen dood, werd hij van het rad genomen en op het kerkhof begraven. Zes jaar later had men hier weder een groot gevaar te duchten: want toen trok de dappere Nittert Fox, krijgsoverste in dienst van den Hertog van Saksen, aan het hoofd van een groot aantal troepen door Oostergoo, om brandschatting te eischen, en vroeg onder anderen vijftig duizend gulden (eene verbazende som in dien tijd) van de ingezetenen van de Wouden. Doch deze, in tijds van zijne aankomst en voornemen verwittigd, kwamen overëen, dezen ongehoorden eisch te weigeren. Zij verzamelden zich in groot getal bij Bergumerdam, stellig besloten hebbende, geweld met geweld te keeren. Door onderscheidene omstandigheden verhinderd. en niet veel goeds van de welberadene landlieden verwachtende.

liet Fox zijn opzet varen, en kwam men voor ditmaal met den schrik vrij. Doch nog in het zelfde jaar moest Bergum twee malen aanstoot lijden; van het eerste voorval zal straks bij de beschrijving van beroemde Bergumers gesproken worden; het tweede had plaats op den 6 September van dit jaar 1498, toen eenige Saksisch-gezinde edellieden, zoo als Schelte Tjaerda, Taco van Heemstra en Tjalling van Botnia met tachtig ruiters aldaar aankwamen, om te bespieden of de Groningers, die benevens de Leeuwarders zich niet aan den Hertog wilden onderwerpen, ook weder, zoo als zij reeds meermalen hadden gedaan, eenen voorraad van krijgs- en mondbehoefden naar Leeuwarden voerden. In eene hinderlaag liggende, werd hun berigt, dat er eene groote troep in aantogt was; dadelijk gaven zij hiervan kennis aan den Bevelhebber Schouwenburg, die terstond zijne onderbevelhebbers Hessel van Martena, Auke van Unia, Rienk van Camstra en Douwe Rodmersma met twee honderd ruiters tot hunne hulp schikte. Deze, bij de vorigen gevoegd, hielden zich schuil, totdat de Groningers nabij waren, vielen toen stoutmoedig op hen aan, ontrukten hun het grootste gedeelte van den voorraad, en joegen de begeleiders naar Groningen terug. Achttien Leeuwarder burgers, dis zich bij de wagens bevonden, werden gevangen genomen, en naar het leger gevoerd."

„Eenige jaren van rust schijnen hierop gevolgd te zijn; althans vindt men in de geschiedboeken niets dergelijks aangeteekend vóór het jaar 1517, toen de overste Lubbert Turck, aan het hoofd van eene bende Bourgondische soldaten, zich in het klooster te Bergum legerde, en van daar strooptogten ondernam tegen de Geldersch-gezinde Friezen van Smallerland en Opsterland. Men kan ligt denken, dat eene zoodanige troep zich ook op de plaats van haar verblijf niet zeer vreedzaam en stil zal gedragen hebben; ten minste zullen de aanhangers der Gelderschen, die zich ook hier bevonden, door hen niet ongemoeid zijn gelaten. Gelukkig duurde hun verblijf niet lang; kort daarop trokken zij naar het rijkere Westergoo. Op de zelfde wijze handelden de krijgslieden onder Tjaard van Burmania, Hopman ook in dienst Keizer Karel, vijf jaren later. Uit het klooster Klaarkamp naar Bergum getrokken, deden zij de Geldersch-gezinden aldaar veel overlast en schade aan. Reeds in het volgende jaar kwam een nieuwe troep, onder bevel van den Stadhouder George Schenck van Toutenburg, van eenen vruchteloos aanval op Dockum alhier aan. Over hunnen mislukten aanval verbitterd, pleegden zij vele geweldenarijen en dwongen de huislieden den eed van getrouwheid aan den Keizer te zweren."

„Door den zegepraal van Karel V op zijne tegenstanders, was, na vele rampen en onheilen, eindelijk geheel Friesland onder zijne gehoorzaamheid gebragt en tot rust gekomen, toen de kerkhervorming doorbrak en ook hier vele aanhangers kreeg. Weldra werd het aantal der belijders van de nieuwe leer grooter, en begon men zich openlijk tegen de aanmatigen van den Keizer en zijnen zoon Philips II te verzetten. Ook Bergum moest hiervan de gevolgen ondervinden. De Stadhouder Aremberg met geweld deze nieuwigheden willende onderdrukken, kwam in Januarij 1567 onverwacht uit het sticht van Utrecht in Friesland, en begaf zich naar Bergklooster. Hier ontbood hij vijf vaandels krijgsknechten en vijftig ruiters, ten einde de omstreken in bedwang te houden. De Spanjaarden hielden dier zeer slecht huis, en verwekten zulk eene groote ontsteltenis bij de ingezetenen, dat 's Lands afgevaardigden zich ten laatste verplicht gevoelden, om daarover den Stadhouder te onderhouden, en hem te verzoeken, paal en perk aan deze gewelddadige handelwijze te stellen. Dit vertoog schijnt van goed gevolg geweest te zijn; althans men leest niet meer van overlast van de soldaten."

„Aremberg, naar Braband vertrokken, kwam in het volgende jaar, op verzoek van de Groningers, die voor een beleg van de Prinsgezinden onder Graaf Lodewijk van Nassau vreesden, weder te Bergum, met eene overgroote bende krijgsvolk, trok met dezelve in zes

schepen naar Leeuwarden, en zond den volgenden dag zijnen onderbevelhebber Zeger van Groesbeek met een gedeelte van dat volk weder over Bergum naar Groningen terug. Dat deze togten, al geschieden dezelve dan ook door bevriende troepen, niet altijd zonder geweld en knevelarij plaats hadden, valt gemakkelijk te begrijpen; vooral, wanneer men in het oog houdt de slechte krijgstucht van die dagen, en den haat, welke de Spanjaarden voedden tegen al wat Nederlander was."

„Sedert de Unie van Utrecht en de daaruit ontstane verbindtenis van Friesland met de overige gewesten van Nederland, is er weinig merkwaardigs, althans wat krijgsbedrijven aangaat, te Bergum voorgevallen; alleen levert het jaar 1748 eene bijzonderheid op. Het is maar al te waar, dat het geweldige oproer, in deze provincie over de verpachting van 's lands lasten ontstaan, in onze omstreken een begin heeft genomen. Den 27 Mei namelijk kreeg men te Leeuwarden berigt, dat de Chergers- of Opzigtters-huisjes te Bergum, Oostermeer, Rottevalle en Drogeham door de ingezetenen waren afgebroken, en dat het gerucht hiervan aanleiding had gegeven, dat zulks ook op andere plaatsen in de provincie navolgers vond. In de stad geene militie voorhanden zijnde, werden de Procureur-Generaal van het Hof met zynen Substituut en zes dienaren van Justitie met geladen geweren in stilte naar Oostermeer gezonden, om zoo mogelijk de belhamels te vatten. Doch aan het Huisterheide gekomen, werd spoedig hunne komst ontdekt, en zij door zulk groote menigte mannen en vrouwen, van knodsen, stokken met messen en gedeeltelijk ook van schietgeweer voorzien, omringd, dat zij, zoo zij er levend wilden afkomen, goede woorden moesten geven, beloven, niemand te zullen vatten, en vervolgens onverrichter zake weder naar huis trekken."

„Onder de vermaarde mannen tot Bergum behorende, komt in de eerste plaats voor Boeta Mennazoën Gherla of Botte Jaerla, wonende op boven gemelde Jaerla-stins. Hij stamde af van een oud Friesch adellijk geslacht, en komt onder de Edelen van Tietjerksteradeel voor op het register door Hertog George van Saksen in 1505 opgemaakt. Zijne voorouders, in onderscheidene grietenijen verspreid wonende, waren allen vetkoopersch-gezind. Een andere Botte Jaerla, denkelijk zijn grootvader, komt voor, als geteekend hebbende de verzoening tusschen de Schieringers en Vetkoopers in 1443. Hij zelf, wonende en hoogst waarschijnlijk geboren te Bergum, bleef, toen reeds bijna geheel Friesland zich voor den hertog van Saksen verklaard had, met zijn geheele geslacht, benevens de stad Leeuwarden, een bekend tegenstander van denzelfde. Noch beloften, noch bedreigingen konden hem overhalen, zich aan de vreemde heerschappij te onderwerpen. Toen alle voorstellen om dit goedschiks te doen, vruchteloos waren afgeloopen, besloot men in 1498 hem met geweld te dwingen; en eenige partijgangers van die dagen, waaronder zich Bocko van Harinxma en Hessel van Martena bevonden, boden zich hiertoe aan. Vergezeld van den Hopman Slenitz met tweehonderd Soldaten, trokken zij naar Bergum en eischten in naam van den Hertog de Jaerla-stins op. Doch Botto weigerde de overgave en verklaarde, zich tot het uiterste te zullen verdedigen. De vijand liep hierop storm, en nam,, na een kort gevecht, de stins in. Een der belegerden sneuvelde, Jaerla werd met de overigen gevangen genomen, naar Sneek gevoerd, en niet dan tegen groot losgeld vrijgelaten. Bij deze gelegenheid ontnamen de overwinnaars aan Bergklooster deszelfs beste ossen en wat er verder voorhanden was. Altijd was van alles wat naar dwingelandij zweemde, was Botte Jaerla in 1545 onder de Edellieden, die eene resolutie teekenden tot bescherming van 's Lands Privilegiën en voorregten tegen de aanmatigen van Keizer Karel. Hij moet toen reeds wordt er in de geschiedenis geen gewas meer van hem gemaakt.

De Tweede, die in aanmerking komt, omdat hij, ofschoon thans genoegzaam onbekend, in zijnen tijd geene onbelangrijke rol heeft gespeeld, was Adriaan van Cronenburg, zoon van

Klaas van Cronenburg (de naam, zijner moeder is onbekend). Wonende te Schagen in Noord-Holland, zag hij door het verloop der zaken van zijnen vader zich genoodzaakt een bestaan te zoeken. Van natuur veel aanleg tot de teeken- en schilderkunst bezittende, leidde hij, door nood gedrongen, zich op dezelve met ijver toe, met dat gevolg, dat hij een vermaard schilder werd. Doch naderhand andere middelen zoekende, meer met zijne geboorte en neigingen overeenkomende, oefende hij de kunst weinig, en bega zich naar Friesland, waar hij door een braaf en stil levensgedrag zich de achting van alle weldenkenden waardig maakte, en door voorspraak zijner vrienden omstreeks 1567 tot Secretaris van de Grietenij Tietjerksteradeel werd aangesteld. Hij ging te Bergum wonen en gedroeg zich ijverig in zijne nieuwe betrekking, totdat hij, zich aan de Spaansche gewetensdwang niet willende onderwerpen, zijnen post verloor en Friesland moest verlaten. Op den 7 Julij en 23 Augustus 1580 werd hij, als behoorende tot de Malcontenten, dat is de ontevreden met de toenmalige regering, door den Procureur-Generaal ingedaagd, om voor het Hof te verschijnen; maar zijn lot vooruit kunnende bepalen, zoo hij zich onvoorzicht in de handen zijner vijanden begaf, bleef hij weg. Te dien tijde had hij van de Luitenant-Gouverneur van Prins Willem I, in Friesland, Bernard van Merode, eene aanstelling als vrijbouter, dat is te zeggen, een verlofbrief om de Spanjaarden te land of te water zoo veel afbreuk te doen, als mogelijk was. Later werden deze aanstellingen, voorzeker om het misbruik, dat er van gemaakt werd, ingetrokken, en de Regering gelast, al diegenen, welke desnietteenstaande hiermede voortvoeren, op te pakken. Adriaan van Cronenburg, onwillig, hieraan zoo dadelijk te gehoorzamen, bragt tot zijne verontschuldiging bij, dat hij dit werk op raad van Gedeputeerde Staten had ter hand gevat, omdat de vijand hem hier te lande van al zijne bezittingen had beroofd, en hij zijne schade aldus wilde verhalen. Van zijn volgenden levensloop is niets bekend; misschien is hij spoedig daarop overleden of naar Holland teruggekeerd. De oorsprong van zijn geslacht dagteekent zich van den tijd der regering van Willem IV, Graaf van Holland. Van den oom van Adriaan stamt het bekende Friesche geslacht van de Adelens van Cronenburg af."

„Onder de Predikanten van Bergum, ofschoon zich bij dezelve verscheidene bekwame en geleerde mannen hebben bevonden, zijn er geene zoo uitstekend geweest, dat men bijzondere melding van hen moet maken. De eerste Leeraar na de hervorming was Daniël Johannis, denkelijk, zoo als de meeste zijner ambtgenooten van dien tijd, een gewezen Roomsche Priester. Martinus Martinides Lauerman, die in 1614 hier stond, was om der religie wille uit Munster gevlugt en nam veertig jaren het Leeraars-ambt te Bergum waar. Zijn naam en wapen zijn tot een duurzaam aandenken geplaatst op den Avondmaalsbeker, welke tot op heden nog alhier gebruikt wordt."

„De derde is een man, op wien Nederland in het algemeen en Friesland in het bijzonder regt heeft trotsch te zijn, namelijk, de groote Menno, Baron van Coehoorn. Ofschoon geen Bergumer van geboorte, heeft hij hier eenige jaren zijner jeugd doorgebracht, en de eerste gronden zijner toekomstige vermaardheid gelegd. Hij werd geboren in 1641 op Lettinga-State onder Britsum; maar reeds in zijne vroegste jeugd verhuisde zijn vader van daar naar Bergumerbosch, naderhand en thans nog het Hooghuis, in dien tijd toebehoorende aan den Frieschen Stadhouder, Graaf Willem Frederik van Nassau. Niet ver van deze plaats vond men een heuvelachtig veld; hier oefende zich Menno, toen nog maar een jongeling, doch door zijnen kundigen vader in de eerste beginselen der krijgskunde reeds voortreffelijk onderrigt, in het maken van vestingwerken, het opwerpen van wallen, met één woord, in alles wat tot de wetenschap van eenen krijgswaarnemer wordt verëischt; en dat wel met zoo groote naauwkeurigheid en snedigheid, dat mannen van aanzien en kunde toen reeds voorspelden, dat hij eenmaal zijn vaderland tot sieraad zoude verstrekken. Door ziinen oom Bernardus

Fullenius, Hoogleeraar in de Wiskunde te Franeker verder onderwezen, vond hij zich in staat gesteld, om hetgeen zijn scherpzinnig verstand had uitgevonden, allenskens te voltoojen en tot volmaaktheid te brengen. Reeds in zijn zestiende jaar Kapitein geworden, blonk hij onder de verdedigers van Maastricht, door Lodewijk den XIV belegerd, grootelijks uit. Geene mindere blijken van manhafte dapperheid en ongemeene kundigheid gaf hij in de bloedige veldslagen bij Sennes, Cassel en St. Denis, waardoor te wege werd gebragt, dat hij weinige jaren daarna, op aanbeveling van Prins Hendrik Casimir II, tot Kolonel van beide de Batallions Nassau-Friesland werd aangesteld. Als Brigadier aan het hoofd van acht Bataljons den vermaarden slag bij Fleurij bijwonende, had hij reeds een langdurigen en dapperen tegenstand aan de groote overmagt der vijandelijke benden geboden, toen hij eindelijk, van alle kanten omsingeld, ontwijfelbaar in hunne handen zoude gevallen zijn, zoo hij niet door de voorbeeldige trouw van zijnen dienstknecht was gered geworden. In het vorige jaar had de Keurvorst van Brandenburg Coehoorn den rang van Generaal-Majoor in zijne dienst aangeboden; doch, met groote liefde voor zijn vaderland beziel, wees hij dit aanbod beleefdelyk van de hand. Het was niet anders te verwachten, of een zoo dapper en bekwaam krijgsoverste moest tot de hoogste eerambten in den staat opklimmen; doch nijd en afgunst bewerkten niet alleen, dat hij niet hoger verheven, maar zelfs van zijn Brigadierschap vervallen verklaard werd. Van zijne onschuld bewust, lag hij de krijgsambten neder, hem door Friesland opgedragen; doch Prins Willem III, niet willende gedoogen, dat het Gemeenebest voor altijd zoo groot een man zoude beroofd zijn, gaf hem kort daarna het bevel over een regiment, en zond hem naar het kasteel van Namen, om de vestingwerken aldaar in eene betere orde te brengen. In het volgende jaar bleek aldaar zijne buitengewone bekwaamheid: want, nadat de Franschen binnen drie dagen de stad hadden overmeesterd, hadden zij, met eene groote overmagt, eens zoo veel tijd noodig, om de verschansing, waarvan Coehoorn uitvinder, bouwmeester en bevelhebber tevens was, magtig te worden; en nog zoude dezelve niet zijn overgegeven, zoo het Coehoorn niet, door de schuld van anderen, aan vele noodwendigheden had ontbroken, en hij zelf niet zwaar gewond was geweest. Na het overgaan van het fort deed Frankrijks grootste Ingenieur, Vauban, die het beleg gekommandeerd had, hem de eer van te zeggen: „Zeven malen had ik de batterijen van mijn geschut veranderd, voordat ik één aanval op uwe verschansing heb durven wagen." Om niet alle krijgsbedrijven van Coehoorn op te tellen, zal het genoeg zijn te zeggen, dat hij bij de grootste Veldheeren van zijnen tijd, Prins Willem III, de Hertog van Marlborough en Prins Eugenius in de hoogste achting stond; dat de Keurvorst van Beijeren, ingenomen met zijne uitstekende verdiensten, hem vijf stukken geschut ten geschenke gaf; dat Lodewijk XIV hem in zijne dienst zocht te lokken, door het aanbod van een regiment en het opperbestuur over zijne krijgsgereedschappen, op eene jaarwedde van vijftig-duizend gulden, en onder belofte van vrije godsdienstoefening; dat hij onderscheidene werken over den Vestingbouw heeft geschreven, die van zoo veel gewigt waren, dat Prins Willem IV, een zeer bevoegd beoordeelaar in dezen, dezelve menigmaal las en herlas; en eindelijk, dat hij bij zijn overlijden, aan eene beroerte op den 17 Maart 1704, in het drie-en-zestigste jaar zijn ouderdoms, Luitenant-Generaal van het Voetvolk, Gouverneur van Staats-Vlaanderen en de forten aan de Schelde, Generaal van de Artillerij en Directeur-Generaal der Vestingwerken in Nederlandsche dienst was. Door zijne kinderen, verwekt bij Magdalena van Scheltinga, is te zijner gedachtenis eene prachtige graftombe opgericht in de kerk te Wijkel. Van 's Landswege is er een gedenkpenning te zijner eere geslagen.

Niemand kan men met meer regt op den beroemden Coehoorn laten volgen, dan zijnen grootsten bewonderaar, onzen dorpgenoot Nicolaus Ypeij. Den 7 Junij 1714 te Bergum, waar zijne ouders Adolphus Ypeij en Sijske Fokkes tot den deftigsten burgerstand behoorden, geboren, gaf hij reeds vroeg blijken van zijne leergierigheid en vlug verstand. In zijn achttiende

jaar naar de Franeker Academie gezonden, legde hij zich daar bijna uitsluitend op zijne lievelingsstudie, de Wis- en Natuurkunde, toe. Na vijf jaren de lessen van beroemde Hoogleraren genoten te hebben, begaf hij zich eerst in 1738 naar Leiden, en vervolgens naar Parijs, in welke laatste stad hij door den omgang met Maupertuis, Le Monnier, Clairant Cassini en Belidor den schat zijner kundigheden nog meer verrijkte. In 1741 naar Friesland teruggekeerd, beoefende hij met onzen Stadhouders Prins Willem IV den vestingbouw volgens de gronden van Coehoorn. Benoemd in 1743 tot Lector in de Wiskunde te Franeker, werd hij in het zelfde jaar tot buitengewoon en in 1747 tot gewoon Hoogleeraar aangesteld, welken post hij thans met roem bekleedt." „En hiermede ben ik aan het einde mijner voorlezing gekomen," zeide de Secretaris en sloot zijn boek.

VIII.

„Komt aan, mijne vrienden!" sprak de Grietman, „de klok heeft acht geslagen; de tafel is gedekt, laat ons gaan aanzitten."

Wiekstra liet zich dit geen tweemalen zeggen; hij had door zijne wandeling vrij wat eetlust bekomen; de lekkere kalverborst met de frissche salade smaakte hem derhalve heerlijk. Aan tafel sprak men meestal over het gehoorde; toen dezelve afgenomen was, schikte men weder bij elkander, stak een versche pijp aan en zette onder een glaasje wijn verder het gesprek voort.

„Alles wel beschouwd," begon de huisheer, „hebben wij toch vrij wat geruster en gelukkiger leven, dan onze voorouders. Het moest een akelige tijd geweest zijn, toen men geen ogenblik zeker van zijne bezittingen was, en het een uwer naburen slechts in het hoofd behoefde op te komen, zijn krijgsvolk bij een te roepen en op u aan te vallen, om dezelve onverwacht en onverhoeds te verliezen, ja, met vrouw en kinderen omgebragt te worden."

„Wat moeten de ingezetenen in gedurige vrees en angst verkeerd hebben," liet Wiekstra hierop volgen, „toen geene wetten hen beschermden en alleen het regt van den langsten degen gold; toen de Edelman en de Monnik, zoowel als de burger en de boer ieder uur bloot stond, door een magtigen vijand overrompeld te worden."

„Ik kan niet ontkennen," zeide de Secretaris, „dat ons leven vrij wat stiller en bedaarder daar heen vloeit, dan dat onzer voorzaten en dat ik het onze ver boven het hunne zoude verkiezen; evenwel mag ik mij gaarne in mijne verbeelding in die krachtvolle tijden verplaatsen. Er was bij hen ook veel dat edeler en verhevener was dan bij ons; in allen gevalle lag er vrij wat meer dichterlijks en avontuurlijks in hunne levenswijs, dan in onzen slakkengang."

„Dat is het juist, waarin ik nooit met mijnen neef kan instemmen," hernam de Grietman; „hij prijst altijd het verledene ten koste van het tegenwoordige."

„Alleen in het geval van het meer verhevene, het grootere, dan in de daden en handelingen dier oude knapen doorstraalt," antwoordde de Secretaris. „Het zoude ondankbaar zijn, met den tegenwoordigen tijd niet tevreden te zijn, nu wij door goede wetten en instellingen krachtig tegen alle aanrandingen van binnen en buiten worden beschermd, en wij zoo gerust voortleven, dat men van de wieg tot aan het graf bijna aan iederen landgenoot kan voorspellen, het lot dat hem op zijnen levensloop zal treffen, namelijk: hij werd geboren, nam eene vrouw, kreeg kinderen en stierf. Maar dit neemt niet weg, dat onze voorouders genoegens genoten, die ons

onbekend zijn, en een leven vol afwisseling en verstrooiingen leidden, waarvan wij ter naauwernood een denkbeeld hebben."

„Er is voorzeker in drie eeuwen veel veranderd," viel Wiekstra in. „Wij zouden bij het aanschouwen van onze voorzaten soms eerder gelooven eene vreemde volkstam te zien, dan hen, waaruit wij zijn voortgesproten."

„Veranderd?" hernam de Secretaris met levendigheid. „Alles is veranderd; niets is gelijk gebleven. Gebouwen, kleeding, spijs en drank, zeden en gewoonten, alles heeft verandering ondergaan. Stel u maar eens voor, wat zij deden en wat wij verrigten, wat zij aten en dronken en wat wij gebruiken, wat zij aan het ligchaam droegen, en waarmede wij ons opschikken, en gij zult alles anders vinden."

„Het zoude niet onaardig zijn, eens eene vergelijking te maken van het openbaar en huisselijk leven van onze voorouders, met dat van onzen tijd," zeide Wiekstra, zeer belust, om van den Secretaris, wien hij zulks ten vollen toevertrouwe, eene zoodanige schildering te vernemen.

„Als gij naar mij wilt luisteren, en het oom niet te laat wordt, zoude ik daarvan nog wel het een of ander kunnen zeggen," antwoordde de Secretaris.

Hotze betuigde, dat hem niets aangenamer zoude zijn, en de oom verklaarde, dat hij het ook wel gaarne eens wilde hooren, en bereid was een uurtje van zijne nachtrust op te offeren; want ofschoon hij steevast om tien uren gewoon was naar bed te gaan, mogt men toch wel voor eene enkele maal eens lichtmissen."

„Ik zal niet al te ver in den verleden tijd dringen," begon de Secretaris, „maar mij tot die dagen, toen ons klooster in vollen bloei was, namelijk tot het laatst der veertiende eeuw, bepalen. Brengt u dan Bergum voor den geest met het sombere Bergklooster, statig deszelfs hooge spitse torens uitstekende boven de schaduwrijke, honderdjarige eiken- en lindeboomen; links en regts van hetzelfde eene van tufsteen opgebouwde adellijke stins, in het midden van diepe, breede grachten, voorzien van schietgaten, wachttorens en ophaalbrug, en prijkende met de wapenborden en vaandels van den eigenaar; rondom dezelve hier en daar eene armoedige, van leem en zoden opgerigte hut, en dit alles, behalve in de onmiddellijke nabijheid van het klooster en de stinzen, waar men bebouwd land aantrof, omringd van onafzienbare heidevelden en waterpassen; een weg, zich voorbij deze gebouwen kronkelende en niet anders dan te paard of des noods in het droogste van den zomer met eene kar te passeren. Vergelijkt dit alles met het tegenwoordige, en gij zult het romaneske klooster in eene net gebouwde pastorie met boomgaard veranderd zien; de wachttorens en ophaalbruggen weggenomen, en de trotsche stinzen met nieuwerwetsche buitenplaatsen met stijf geschoren beuken heggen en vierkante vijvers, aan iederen hoek met een steenen of houten beeld versierd, verwisseld zien, en in de plaats van de schilderachtige hier en daar verspreide leemen hutten, eene geregelde buurt van eensgelijke burgerwoningen, zoodanig van stoepen en luifels voorzien, dat men de huizen zelve nauwelijks kan bemerken."

„Stelt u verder in uwe verbeelding voor een Vetkooper Edelman uit het geslacht der Jaerla's of Abinga's, bewoner van eene der stinzen, van top tot teen geharnast, te paard aan het hoofd van een aantal voetknechten en ruiters, zich op eenen togt begevende, om zijnen vijand, den Schieringer te Garijp of Oudega, onvoorziens op het lijf te vallen, en op het kloosterpad den Grietman Ildsisma eenen goeden morgen toeroepende. Deze beantwoordt zijnen groet en spoedt zich naar de vroegmis in de Abtdij. Hij is voorzien van zijne toppermtus (den ronden

hoed met den hooggetopten bol), en gekleed in een langen tabbaard, welke tot aan de voeten reikt en met een gordel gesloten is; zeer wijde mouwen met een naauw boord om de handen vastgemaakt, doch aan den binnenarm geheel open, vertoonen de mouwen van een meer sluitend onderkleed met lubben op de handen, schoenen met snavels of punten van anderhalf voet lengte bedekken zijne voeten. Zijne echtgenoot, eene vrouw in het best van hare jaren, vergezelt hem. Zij draagt het kapsel, tuiten met wimpels genoemd, bestaande in eene muts, als een suikerbrood gevormd, met breede flodderende wangen, waaronder het haar geheel verborgen is. Eene dunne, ruime sluijer hangt haar tot op het midden van het ligchaam; zij heeft den hals bloot; een fraai gewerkt borstlijf van zijde sluit haar om het lijf, en daarover ziet men eene met bont gezoomden, tot op de voeten hangenden tabbaard, met een sierlijken gordel en twee of drie knopen gesloten; de mouwen zijn sluitend en komen tot op de handen. Om den zwierigen rok te vertonen, houdt zij in het gaan met de rechterhand haar bovenkleed wat op. Schoenen met punten, door linten vastgemaakt, voltoojen den bevalligen opschik. In het verschiet staat een monnik, in het witte kleed zijner orde met de zwarte kap, in drok gesprek met eenen landman, in zijn naauw om het lijf sluitend wambuis en lange broek, door nederig het kleine ronde hoedje in de hand te houden, het kort afgesneden haar vertoonende. Voegt hier dan nevens onze soldaten met hunne steken of stijve Grenadiermutsen, lange rokken, korte broeken, kousen en schoenen, als marionetten in het gelid staande; onze voorname lieden met groote driekante hoeden, vervaarlijke, wit gepoederde paruiken en haarzakken, wijde rokken, geborduurde vesten met paniers, korte broeken en schonen met groote vierkante gespen; onze dames, met het haar van het voorhoofd naar boven gekapt en op het hoofd gevlochten, of plat en stijf gepoederd daarop gedrukt; het om het ligchaam naauwsluitend kleed en de roodzijden mantel; onze predikanten met hunne puntige hoeden, wijde zwarte rokken, breede mantels en beffen, en zone boeren met de sargien rokjes met ontelbare knopen en de driekante hoeden, - dan zult gij waarlijk niet kunnen zeggen, dat wij met opzigt tot den smaak in de kleeding onze voorouders zijn vooruitgegaan."

„Hunne forsche lichamen hadden stevigen kost noodig, en daarom aten zij verscheidene dingen, welke thans van onze tafels verbannen zijn, en die wij, papieren mannetjes, ook niet zouden kunnen verduwen, zoo als: zeehonden, bruinvisschen, gezouten walvisch, kraaijen, reigers, ooijevaars, zwanen en paauwen. Walvischtong aan het spit gebraden en met boontjes gegeten, ging voor eene lekkere schotel door; bij dit alles dronk men onderscheidene soorten van krachtig bier, Rijnsche en Moezelwijnen, peper en nagelwijn, malvezij, zederwijn en dergelijke, warm gemaakt om de spijsvertering te bevorderen. Wij eten runder- en kalfsvleesch en drinken een glaasje Maartsbier of zachten witten, soms rooden wijn."

„Den tijd, welchen wij met lezen, schrijven, rooken en studeren, en onze echtgenooten en dochters met naaijen en breijen doorbrengen, verdreven zij met het luisteren naar sprookjes en vertellingen, terwijl de vrouwen zich met spinnen en borduren bezig hielden: want lezen konden, buiten de geestelijken, slechts weinigen; de meesten waren niet in staat hunnen naam te teekenen, maar drukten hun cachet, boven aan den knop van den degen ingesneden, onder koopbrieven en andere akten van overeenkomst."

„Hunne tournooijen en steekspelen, wapenoefeningen, papegaaischieten en balslaan, alle tijdkortingen, waarbij kracht verëischt, zijn bij ons in spelen met de kaart en het schaakbord veranderd. Dobbelen, op het verkeerbord en elkander onder de tafel drinken, al doen wij dit laatste dan ook niet met zulk krachtig nat, kunnen wij nog net zoo goed als zij; één voorregt hebben wij echter hierbij boven hen, dat wij niet meer om de geringste kleinigheid elkander verwonden of vermoorden; dit laten wij bij de meerdere beschaving, aan onze boeren over, die,

nog dikwijls genoeg, elkander op kermissen en jaarmarkten, naar oude vaderlandsche manier met het mes te lijve gaan. Eén ding kennen wij beter dan onze voorzaten, namelijk: geld-tellen; terwijl zij alles aan oorlogsroem en eerezucht opofferenden, spannen wij alle onze krachten in, om onze ijzeren kisten te vullen."

Hier zweeg de Secretaris, en werd hem door zijne aandachtigen toehoorders hartelijken dank toegebracht voor zijne naauwkeurige, ofschoon niet altijd geheel onpartijdige, vergelijking van den vroegeren met den lateren tijd; vervolgens klopte men de pijp uit, nam afscheid van den gastheer, en ging heen.

De maan, welke bijna vol was, en een talloos heir van sterren lichtten den Secretaris en onzen Wiekstra op hunne wandeling naar de buurt voor. Door den Grietman de voordeur van zijn slot uitgelaten, waren zij links omgeslagen en kwamen voorbij eenige boerenhuizingen aan den Lijkweg, eene breede laan ter weerzijden met honderd en vijftig zware eikenboomen beplant, welke, regtuitlopende, in de nabijheid van de kerk op den grooten weg van Bergum naar de Nijestad uitkwam. De Secretaris vertelde, dat men grootelijks in gevoelen verschilde omtrent den naamsoorsprong van dien weg; sommigen leidden hem en dien van vele andere, gelijk genoemde en hier en daar in de provincie verspreide, af van het woord gelijk, als liggende de weg gelijk en niet hooger dan het omliggende land; anderen, en hiermede zoude hij zich het liefst vereenigen, meenden dat dezelve kwam van lijk, den weg, langs welken men de lijken van afgestorvenen naar het kerkhof voerde.

Na de kerk en school, benevens de pastorij met de vier buitengewoon zware lindeboomen aan hunne regter-, en den korenmolen, eenige honderd schreden van het pad verwijderd, aan de linkerhand te hebben laten liggen, traden zij het dorp in. Schuins tegen over de herberg was de woning van den Secretaris; hier nam hij dus afscheid van Hotze, en beloofde den volgenden morgen bij hem aan te zullen komen, om hem in de eerste plaats de kerk en vervolgens den Dam en het overige gedeelte van het dorp te laten zien, en, daar hij boodschap te Hardegarijp had, hem derwaarts te geleiden. In de herberg gekomen, wachtte Wiekstra niet lang met naar bed te gaan, want hij gevoelde zich vrij wat vermoeid. Weldra viel hij in eenen gerusten slaap, en was 's morgens reeds bij tijds weder aan het ontbijt. Gedurende hetzelfde vertelde hem de kastelein, dat er hier te Bergum twee jaarmarkten gehouden werden: de eene in het midden van Mei, en de andere op den zelfden tijd in September; dat de eerste, welke eergisteren had moeten plaats hebben, doch uit hoofde van het Pinksterfeest eene week was uitgesteld, bekend was door het groot aantal koeijen, hetwelk daar jaarlijks ter markt kwam, en de tweede meer eene kermis van vermaak was, op welke zich bij goed weder en weg eene menigte boeren en boerinnen uit de kleistreken lieten vinden, ja, dat deze markt zoo zeer in den smaak viel, dat er in die oorden verscheidene boereknechten en meiden waren, die bij hunne verhuring met hunne meesters de voorwaarde maakten van op de Bergumer markt een vrijen dag te hebben, opdat zij derwaarts konden gaan; somtijds bedongen zij ook nog daarenboven paard en chais van den boer. Van hem vernam ook Wiekstra den naam en eenige aangelegenheden van den tegenwoordigen Predikant, namelijk: dat hij Gerbrandus Bruining genaamd, in 1739 van Oosterwierum herwaarts beroepen was, en den ouderdom van acht-en-veertig jaren bereikt had.

Nauwelijks was Hotze met zijn ontbijt gereed, toen de Secretaris hem kwam afhalen. Niet voornemens zijnde in de herberg terug te keeren, betaalde hij zijn gelag en ging met zijnen geleider op stap. Langs het hem sedert den vorigen avond bekende pad wandelden zij naar de kerk. Vreemd zag Wiekstra op, die sedert een paar dagen geene andere, dan kleine, langwerpige

rustende, kruiskerk kwam. De op verscheidene plaatsen in de muur aangebrachte nissen, waarin zonder twijfel vroeger beelden van Heiligen hadden gestaan, verrieden deszelfs Roomschen oorsprong. Hier en daar hing een Wapenbord, meestal van de familie Glinstra, en ook nog weinige geschilderde glasruiten zaten in de met looden roedjes voorziene ramen; doch dit alles was van weinig belang, en men haastte zich derhalve om te onderzoeken of er ook grafzerken van eenige geschiedkundige waarde of van bekende geslachten gevonden werden. De Secretaris, die hier bijzonder goed bekend was, daar hij bij zijne oudheidkundige nasporingen misschien wel tienmaal met het zelfde doel de kerk had bezocht, bood Wiekstra aan, al het merkwaardige op te geven, om het te kunnen opteekenen. Niets konde dezen aangenamer zijn; hij zette zich derhalven op zijn gemak in de bank van den ouden Heer Glinstra tegen over den predikstoel, haalde zijn memorieboekje voor den dag, en schreef het volgende, hem door den Secretaris gedicteerde, op:

1^e. Een groote vierkante steen met een latijnsch opschrift op den dood in Christus, in het midden, en aan wederzijden vier familiewapens, links: Bouricius, Onga, Buigirs, Auckema, regts: Hillama, Matsma, Harsma en (denkelijk) Haitsma. Om den kant staat: Anno 1654 den 11 November is in den Heere gerust den Erentpheste Capitein Gellius van Bouricius oudt in sijn seven en twintigste jaar en leit hier begraven.

2^e. Een kleine vierkante steen met het opschrift ..... (het jaartal uitgesleten) den 26 Januarij is in den Heere gerust de eerbare Baukie Oeges, in leven huisvrouw van Martinus Lauerman, Pastor te Bergum, olt in haar 84^e jaar.

3^e. Twee kleine vierkante zerken, op de eerste: Ao 1613 den 9 November is geboren Vrouck Martini, M. Lauvermans dr., sterf Ao 1617 de 8 Aprilis. En: Ao 1620 de 9 Decembris is geboren Vrouck Martini M. Lauvermans dr. en sterf Ao 1621 de 20 Januarij. Op de tweede: Ao 1619 de 17 Julij is geboren Vrouck Martinie M. Lauvermans dr. sterf den 14 Augustii.

4^e. Een vierkante steen onder het orgel, waarop staat: Mr. Wilhelm Doornbos, procureur en Postulant tot Bergum en Grietje Meinerts dr. zijn huisfrou sijn overleden met seven kinderen hiernevens begraven in November 1623 en gestorven in (aan) de peste.

5^e. In den zuiderhoek een vierkante steen van middelmatige grootte, met het opschrift: Anno 1693 den 29 Januarius is in den Heere gerust die Eerbare en deughtsame Catharina Wigerius in haar leven geweest de huisvrouw van Johan Peter Mathewes, Castelein van zijn Vorst: Doorl: de Vorst tot Nassauw ect., alhier tot Bergum, out zijnde in haar 48ste jaar.

6^e. Een dito: Anno 1720 den 29 October is in de Heere gerust den Eersamen Johan Peter Mathewes, Castelein van zijn Vorst. Doorl. de Vorst tot Nassauw, alhier tot Bergum oud zijnde 76 jaar.

7^e. In den noorderhoek een zeer groote, langwerpig vierkante steen, waarop in het midden staat: Den 8 Junij 1675 is gestorven Arnolt Walsdorffer, Capt. Luit. over de Comp. Switsers van .... Maurits, oud 63 jaren.

Volgens het getuigenis van den Secretaris waren de overigen of geheel onleesbaar of van geen het minste belang, en was er op het kerkhof ook niets merkwaardigs te zien, zoodat Wiekstra zijn boekje sloot en met zijnen geleider de kerk verliet om den Dam te gaan zien. Tot aan de herberg, waar Wiekstra dien nacht geslapen had, moest men het zelfde pad houden, maar vlak voor dezelve sloeg men links af en ging langs de lage weg, een streek huizen, meest uit woningen voor bedienden uit de diegnie en armenkassen bestaende, tot dat men het

Damsterpadje bereikte. Hier had men een ruim uitzigt over de omliggende weilanden en kwam al spoedig aan de steenen pijp of brug. De geschiedkundige bijzonderheden van dezelve waren onzen reiziger uit de voorlezing van den vorigen avond bekend, zoodat er niets overbleef dan, boven op dien brug staande, het uitzigt te beschouwen, en dit beloonde dan ook ten vollen de genomene moeite. Regt voor zich zag men van het hooge standpunt het bekoorlijk gelegen dorpje Suameer, waarbij de Secretaris de opmerking maakte, dat, van welken kant, hetzij men van de zijde van Smallerland, van Garijp, van Oostermeer of van Bergum kwam, het op eene aanmerkelijke hoogte gelegen kerkje altijd eene schilderachtige vertooning maakte. Aan de rechterhand de snel vlietende, breede stroom de kromme Ee, de boorden van de lage maadlanden bespoelende; aan de linkerhand de, in dien stroom uitwaterende Groninger vaart, kronkelende door weilanden, met grazend vee bedekt; en achter zich de groote buurt van Bergum met deszelfs spitse kerktoren en de groene bosschen en zware stamboomen. De brug verlatende merkte Wiekstra aan, dat de herberg aan den voet van dezelve wel zeer beklant moest zijn, omdat die zoo gelegen lag aan den grooten weg naar Smallerland en Opsterland. De Secretaris beaamde dit en voegde er bij, dat men vooral in het voorjaar en in den herfst, wanneer de kleiwegen onbruikbaar was, er veel drokte had, daar de weg over Bergum dan gewoonlijk de eenige geschikte was om van Leeuwarden naar het groote vlek Heerenveen en verder-op te komen.

Op hunne terugtocht van den Dam, gingen zij aan het eind van het dorp eene boerenhuizing met eene groote schuur voorbij, welke Wiekstra, uit hoofde van deszelfs ligging tusschen twee rijwegen, beide van Leeuwarden komende, de eene uit het westen er regt voor langs, en de andere, de Buursterlaan genaamd, op zijde, beschouwde als zeer geschikt, om als eene gemakkelijke buitenplaats te worden verbouwd.

Een weinig verder kwamen zij aan de plaats, waar zes jaren geleden Hillema-state stond, en waar nu eene eenvoudige boerewoning met eene uitgestrekte boomgaard lag. Op verzoek van Hotze wilde de Secretaris hem gaarne daaromtrent eenige bijzonderheden mededeelen, en noodigde hem uit, voor eenige oogenblikken plaats te nemen op den vlak daar tegenover gelegen, met eenige eikenboomen omringden, zoogenaamden Poppesteen, om het gehoorde gemakkelijker te kunnen opteekenen.

„Omtrent dezen steen,” begon de Secretaris, „welke, zoo als gij ziet, keisteen is van buitengewoon grooten omvang, bestaan er onderscheidene lezingen. Sommigen zeggen, dat dezelve met zestien paarden en wel driehonderd menschen uit het Bergumermeer is gehaald, om als een gedenksteen van dien moeitevollen togt hier geplaatst te worden; anderen beweren, dat de steen een overblijfsel van een der Hunnebedden zal wezen, welke zij willen, dat hier even als in het naburige Drenthe zullen geweest zijn. Doch aan geen van beide overleveringen kan ik geloof hechten. Het komt mij onbegrijpelijk voor, dat iemand dwaas genoeg zoude zijn, zoo veel moeite en kosten te besteden om een steenklomp, waaraan niets bijzonders te zien is, zulk eenen verren afstand te laten slepen; en zoo dezelve tot een Hunnebed had behoord, zoude men toch hier of daar in den omtrek wel meer sporen van dezelve hebben moeten ontdekken. Het aannemelijkste in dit geval komt mij voor, dat de steen òf in de sloot, op wier kant hij thans nog ligt, òf in de gracht hier tegenover, welke Hillama-state heeft omringt, gevonden is; dat men, om den loop van het water niet te stremmen, hem er heeft uitgehaald, en, omdat men er mede verlegen was, hier heeft laten liggen; naderhand zal de een of ander uit aardigheid er een groepje boomen om heen hebben geplant. Tegenwoordig maken wij onze jongens en meisjes, die in hunne onschuld nog niet weten hoe de kinderen ter wereld komen, diets, dat de kleintjes

daaronder liggen te wachten, totdat de vroedvrouw hen komt halen, zoo als men dit op andere plaatsen wel van holle boomen vertelt."

„Maar om nu op Hillama-state terug te komen. Het was een groot huis of zoogenaamd slot van twee verdiepingen hoog, met eene ophaalbrug over de tamelijk wijde gracht en eenen hoogen toren; van voren had men het uitzigt over de lage weidlanden op de schepen in de Kromme Ee en van achteren over bosschen en weilanden naar den Zomerweg. Arent van Hillama, in 1662 Volmagt ten Landsdage en Ontvanger-Generaal van Tietjerksteradeel, zoon van den met roem bekenden Gellius van Hillama, Raadsheer in het Hof van Friesland, was er eigenaar en bewoner van. Bij zijn testament legateerde hij de state met al wat hem te Bergum toebehoorde, en dit was nog al aanmerkelijk, aan den zoon zijner zuster, Jacobus van Bouricius, die Grietman van Aengwirden en gehuwd was met Cecilia van Crack. Na hunne dood werd het door hunne kinderen, uit hoofde de boedel van de ouders met vele schulden bezwaard was, publiek te verkocht, voor de som van f 7900, aan mijnen Grootvader Hector van Glinstra, eerst Secretaris van de rekenkamer en naderhand Grietman van Tietjerksteradeel. Gij zult u herinneren, dat ik gisteren avond voorgelezen heb, dat mijn vader de state eenen geruimen tijd heeft bewoond, en dat ik dezelve heb laten afbreken."

Deze plek verlatende, wandelden zij nog een paar boeren- en arbeiderswoningen voorbij, en verlieten daarop al spoedig het grondgebied van Bergum, daar Hardegarijp met Gaastmaburen, een gehucht of liever eenige verspreid liggende boerenplaatsen, tot hiertoe deszelfs grenzen uitstrekt.

IX.

„Hier zal ik nu eene bijzonderheid vertoonen, zoo als gij op uwen tegenwoordigen togt er nog geene gezien hebt, en slechts weinige zult zien, al wandelt gij ook in het vervolg geheel Friesland door," zeide de Secretaris, en geleidde zijnen nieuwsgierigen medegezel langs een smal en kort laantje naar de Stins, bij eene der boerderijen van het zoo even genoemde Gaastmaburen gelegen, en aan hem zelve in eigendom toebehoorende. Terwijl de Heer van Glinstra den sleutel van het gebouw van zijnen mejer Binnert Douwes, den bewoner van de boerderij, ging halen, had Wiekstra den tijd de stins van buiten naauwkeurig op te nemen. Dezelve was van eene vierkante gedaante en had in bouworde veel overeenkomst met de oude stompe kerktorens; zij kwam hem voor tusschen de 50 en 60 voet hoog en geheel van de groote en zware soort van steenen, oude Friezen genaamd, opgemetseld te zijn. Voordat zij binnentraden, wees de Secretaris hem boven in den muur aan den oostkant een jaartal, uit hetwelk men 1398 en ook 1598 konde lezen; doch daar het niet wel te veronderstellen was, dat men nog in laatstgenoemde jaar een dergelijk versterkt kasteel zoude opgerigt hebben, dewijl hetzelfde, bij het gebruik van geschut, geheel-en-al deszelfs doel van verdediging miste, was het genoegzaam zeker, dat de cijfers 1398 moesten beteekenen: te meer, omdat dit juist de tijd van de binnenlandsche onlusten tusschen de Schieringers en Vetkoopers geweest was. Hij verhaalde hem, dat de muren beneden vier voet en drie duim dik waren, doch hooger op langzamerhand dunner werden, zoodat dezelve boven aan niet meer dan één voet dikte hadden, en dat zij grootendeels gegoten, doch hier en daar ook doorgemetseld waren.

Door de dikke eikendeur, welke boven en benden met zware ijzeren grendels en in het midden met een groot ijzeren slot voorzien was, binnentreden, gingen zij eerst twee trappen

naar beneden en kwamen in een portaal, in hetwelk aan de linkerhand een muur gevonden werd, waarin eene deur was, door welke men in den kelder ging. „Dit groote, gewelfde en van binnen geheel met kalk bepleisterde vertrek,” zeide de Secretaris, „strekte voor meer dan drie eeuwen tot verblijfplaats door de krijgslieden van den eigenaar van dit versterkt kasteel; hier hielden zij zich onledig met het herstellen en schoonmaken van hunne eigene wapenen, of die van hunnen heer, of bragten het jagt- en vischtuig voor den volgende morgen in gereedheid, terwijl zij met opene ooren luisterden naar het verhaal der krijgsbedrijven en avonturen van den ouden grijzen knecht, die, na met den vader of groot-vader van zijnen tegenwoordigen meester menigen togt te hebben gemaakt, om zijne bekomen wonden en bewezen trouw het genadebrood genoot, en, om niet geheel ledig te zijn, den post van portier waarnam. De openingen of lichtscheppingen aan den zuid- en oostkant verschaften hem de gelegenheid om in tijds te waarschuwen, wanneer iets verdachts in den omtrek ronddoelde.”

Aan de rechterhand van den ingang, aan de westzijde van het gebouw, bij den trap, welke in het begin veel van een wenteltrap had, gekomen, klommen zij negen van witte klinkerdesteenen gemetselde treden op en bevonden zich in de eerste of benedenste kamer, ongeveer twaalf voeten boven den grond. De Secretaris hield dit vertrek voor de feestkamer, waarin de eigenaar zijne vrienden en partijgenooten ontving, en met hen banketteerde, uit hoofde van de meerdere pracht, waarmede hetzelfde was ingerigt. Aan de noordzijde immers vond men een dubbel venster; wel twaalf of dertien voeten boven den grond aan de oostzijde eene groote haardstede, en de vloer met zeer kleine estrikken netjes ingelegd. DE hier en daar onregelmatige aangebrachte nissen toonden, dat er vroeger beelden van Heiligen hadden gestaan, en in den muur eene gemetselde holte, uit welke drie andere holten of kanalen voortkwamen, en in den muur voortliepen. Glinstra verklaarde deze holten voor bewaarplaatsen van kostbaarheden, welke men in tijden van belegering daarin verborg; en voegde er bij, dat hij altijd verondersteld had, dat de stinzen niet tot het gewoon dagelijks verblijf der eigenaars hadden verstrekt, maar dat deze met hunne huisgezinnen en draagbare bezittingen alleen in oogenblikken van gevaar zich derwaarts begaven, terwijl zij, als alles rondom in rust en vrede was, in de aangrenzende staten woonden. Dat ook hier eene zoodanige state naast de stins gelegen had, bleek uit de nog aanwezige grachten en de overblijfsels van fondamenteen, van tijd tot tijd in den grond gevonden.

Verder langs den trap, die door de vertrekken heen geheel naar boven liep, zonder dat ergens eenig blijk van afschutting gevonden werd, in de tweede kamer, regt boven de eerste geklommen, vonden zij daar weder de haardstede aan de oostzijde, en even als in de onderkamer had men er een dubbel venster, doch de vloer van hout; van boven was het vertrek met een steenen gewelf overdekt, en aan de westzijde trof men eene afschutting van planken aan, waaruit bleek, dat daar vroeger kasten geweest waren. Wiekstra vroeg waartoe deze kamer had moeten dienen, en zijn begeleider antwoordde, dat dezelve zonder twijfel tot huishoudkamer voor het in de stins gevlugte gezin had gestrekt, terwijl het bovenste vertrek, hetwelk zij nu gingen zien, en, even als het tweede boven het benedenste, regt boven deze was, denkelijk de verblijfplaats van de huisbedienden was geweest. Dezelve was weder met kleine estrikken gevloerd, ontving het licht door een dubbel venster en had nog buitendien in den muur twee openingen aan den oost en één aan den zuidkant. Er was in deze kamer niets bijzonders te zien, dan eene uitkapping in den muur, van binnen aan de noordzijde; deze uitkapping maakte van boven een gewelf en beneden eene zitplaats met eene ruime opening, welke, naar onderen loopende, eindelijk van buiten schuins in den muur uitkwam. Onze beide reizigers twijfelden er niet aan tot welk noodzakelijk gebruik dit gediend had. Wiekstra verwonderde zich, nergens sporen van bedsteden of vaste slaappleatsen aan te treffen; maar de

Secretaris zeide hem, te gelooven, dat men in dien tijd meer gebruik van ledikanten maakte, wat den Edelman en zijn gezin aanging, terwijl de krijgsknechten in den kelder, en de overige bedienden op de bovenste verdieping zich wel een leger van stroo op den grond zullen hebben vergenoegd.

Na alles bij herhaling opgenomen en naauwkeurig in zijn zakboek opgeteekend te hebben, vroeg Hotze aan zijnen vriendelijken geleider, of hem ook iets omtrent de geschiedenis van de stins bekend was, wat hem zelve aanging, hij kon zich niet herinneren daarover iets gelezen te hebben.

„Ik weet er ook zeer weinig van te zeggen," antwoordde de Secretaris, „maar dat weinige zal ik u gaarne mededeelen. Laten wij eenige oogenblikken in de beneden-kamer plaats nemen, dan kunt gij het dadelijk opschrijven."

In dit vertrek op eenige takkebossen neergezeten (want de voormalige feestzaal van Ridders en Edellieden, waar menigmalen de schuimende bekers geklonken, en de dobbelsteenen gerold hebben, diende thans tot eene voorraadschuur voor den boer), vervolgde de Heer van Glinstra: „Men noemt thans dit gebouw Grovestins, en aldus vindt gij het ook in onze boeken en op de Friesche kaarten; doch ik geloof niet dat dit de oorspronkelijke naam is, maar liever dat die daaraan is gegeven, toen in later tijd een lid van die familie hetzelfde bewoonde; want ofschoon ik moet bekennen in geene onzer kronijken te kunnen vinden, dat het geslacht Dekama in dit oord der provincie metderwoon is gevestigd geweest, voed ik echter geen den minsten twijfel of de stins is door hetzelfde gesticht of heeft althans in vroegeren tijd daaraan behoord. Deze veronderstelling grond ik vooreerst daarop, dat nog op den huidigen dag eenige stukken lands, hier in de nabijheid onder Hardegarijp gelegen, den naam van Dekama voeren, en ten tweeden hierop, dat Botto van Grovestins, naar mijn gevoelen, de eenige van dien naam, die hier gewoond heeft, gehuwd was met eene vrouw uit dat geslacht, namelijk, met Trijn, dochter van Frans van Dekama en Tjadtké Douma. Hij zelf heeft aangeteekend, dat zijne echtgenoot op Grovestins in 1616 van eenen zoon beviel. Van den broeders zoon van dezen Botto, Oene van Grovestins, Grietman van Idaarderadeel, kocht Willem van Vierssen, Raadsheer in het Hof van Friesland, in 1676 de stins met de aanhoorige landerijen. De dochter van dezen was gehuwd aan Hector van Glinstra, Kolonel van de Kavallerij, Grootvader van mijne vrouw, en erfde deze plaats; na zijn overlijden kwam zij in handen van haren vader, Johannes van Glinstra, Ontvanger-Generaal van Menaldumadeel, en thans ben ik in het bezit. Ofschoon ik nu volstrekt geen voordeel van dien steenklomp heb, wilde ik toch niet gaarne dezelve op de eene of andere wijze verliezen, maar wensch van ganscher harte, dat het gebouw nog lang mag blijven staan, als een toonbeeld van den krachtvollen ridderlijken geest onzer voorzaten. Dit is alles wat ik u van de geschiedenis van deze stins kan zeggen; ook geloof ik niet, dat gij er elders meer van gewaar zult worden."

„Jammer, dat onze voorouders niet wat minder den degen, en wat meer de pen behandeld hebben," merkte Wiekstra aan, „dan behoefden wij thans niet zoo in het onzekere om te dolen en omtrent de oudheid ons grootendeels tot gissingen te bepalen."

De Secretaris stemde hem dit volmondig toe, en sloeg hem voor, het gebouw voor gezien te houden en verder op te wandelen. Met weerzin verliet Hotze dit merkwaardig gedenkteken der middelëeuwen, en zag nog menigmalen om, toen zij reeds verre op de lange Westersche laan voortgegaan. Aan hunne linkerhand de vlakke weilanden, over welke men in de verte de kerktorens van Suawoude en Tietjerk konde zien, en aan de rechter de bouwlanden van de plaats der stins en nog eene andere hebbende laten liggen kwamen zij vervolgens aan den

Zomerweg, sloegen een weinig terugwaarts regtsaf, en gingen langs den zoogenaamden Keizersdijk, waarvan de naamsoorsprong zelfs aan den naauwkeurig onderzoekenden Secretaris onbekend was gebleven, en langs het Wad (een voor paarden en rijtuigen doorwaadbaar water) tot aan het buitenverblijf van den Overste Willem Livius van Vierssen. Deze plaatse, Bennema-state genaamd, door een Leeuwarder burger van dien naam gesticht, aan den rijweg naar Veenwouden gelegen, in den gewonen stijl aangelegd zijnde, zoodat er niets bijzonders aan te zien was, wandelden zij derhalve voorbij en spoedden zich naar het dorp. Het bestond uit eene vrij lange streek huizen met de kerk in het midden. In de herberg van Cornelis Heeres, schuins daar tegenover gelegen, verhaalde de Secretaris aan Wiekstra, onder het gebruik van een glaasje brandewijn en het rooken van eene pijp, terwijl de meid van de herbergier den sleutel der kerk van den schoolmeester haalde, eenige bijzonderheden van het dorp; dat et oudtijds Diddingerijp had geheeten; eene benaming, voorzeker ontstaan, gedeeltelijk uit den naam van een aldaar gevestigd geslacht of voornaam persoon Hiddinge, en gedeeltelijk uit de woorden Ga en rijp, even als in Garijp, dorp en bestraat voetpad beteekende, hetwelk allengskens in Hardegarijp was verbasterd; dat uit het contract ven eenige dorpen van Tietjerksteradeel met de stad Groningen, van het jaar 1447, waarvan hij reeds in zijne voorlezing over Bergum gewag had gemaakt, bleek, dat er toen ter tijd een man van groot gezag, met name Amko Rijkersma, in het dorp gewoond had, die alleen voor alle ingezetenen dat verdrag onderteekende; dat ten zuidwesten van het dorp, in de nabijheid van den Zomerweg, nog een Slot lag met hof en singels, sedert eene reeks van jaren en thans nog toebehoorende aan het eigenerfde geslacht Reitsma, Galslot genaamd, doch dat daarom geene geschiedkundige herinneringen verbonden waren; dat Hardegarijp met Rijperkerk eene gecombineerde gemeente uitmaakte en dat de predikant op laatstgemelde plaats woonde; en, eindelijk, dat de kerk vroeger op een vrij verren afstand zuidwaarts van de buurt aan den Zomerweg gestaan had, doch in 1714 van daar op de tegenwoordige plaats herbouwd was, en dat eene verhevene vierkante plek gronds, thans nog het oud kerkhof genaamd, hare vorige standplaats aanwees.

Inmiddels den sleutel aan den Secretaris ter hand gesteld zijnde, verlieten zij de herberg en gingen naar de kerk. In dit ruim, vierkant gebouw vonden zij een paar merkwaardige grafzerken, welke Wiekstra niet naliet, naauwkeurig te bezigtigen en af te schrijven. In het bijzonder trof hem die van de Roorda's, een zeer groote vierkante grafsteen met zestien fraai uitgehouwen familiewapens en een randschrift, in groote kapitale letteren prijkende. Dat randschrift, luidde aldus: An^o. 1657 de 29 Martii is gesturve' de' Wel Edelen Heer J^r. Jan va' Roorda in leve' Rekenmeester deser Landschap out .... Jaar An^o. 1670 de' 8 April is gesturve' de' Wel Edelen Heer J^r. Watze va' Roorda in leve' Grijtman over Rauwerderhem out 41 jaar. De wapens aan weerskanten, zestien aan zestien gelijk, behoorden tot onderscheidene Friesche en vreemde geslachten. De overledenen zelve voerden het wapen van Roorda au Lambel of met de Baar.

Verder gaande, zonden zij, onder vele anderen van geen belang, nog een steen, kleiner dan de vorige met het wapen van Lezaen in het midden en om hetzelfde heen acht kleinere wapens van Lezaen, Ratteler, Borselen, Loo, Capelle, Emstel, Cruiningen, Emskerk, en het randschrift: Ao' 1610 den 29 Maij sturf de' Edelen Erentphesten Wolfert va' Lezaen Grietman en' Ontfangher over Tzietziercksteradeel. Ao' 1625 den 5 Martij sturf die Edele en Deughdentryjcken Juffrou Genoveva van Ratteler zijn wijf. De Secretaris vertelde, dat deze beide zerken bij de verplaatsing van de kerk om derzelfer buitengewoon fraaije bewerking en de voorname personen, aan welke zij behoorden, met veel moeite van de oude naar de nieuwe waren overgebracht. In de kerk noch op het kerkhof iets bijzonders meer te zien zijnde, verlieten zij

dezelve en namen aan het einde van het dorp afscheid van elkander, daar de een weder terug moest, om zijn voorgenomene boodschap te verrigten, en het voor den anderen tijd werd, zijne wandeling naar Rijperkerk voort te zetten. Den Secretaris dus hartelijk voor zijn onderrigt bedankt en van dezen de belofte ontvangen hebbende, den volgenden Zaterdag het handschrift over Bergum ter overschrijving te zullen bekomen, sloeg Wiekstra het slagte pad naar Rijperkerk in.

Dit smalle voetpad, aan weerskanten door eene sloot afgescheiden van het met poelen en moerassen doorsneden rietveld, bood niets ter beschouwing aan, zoodat onze wandelaar zich ongestoord aan zijne gepeinzen konde overgeven. Met genoeg dacht hij na over al hetgeen hij in de beide laatste dagen gezien en gehoord had. Hoezeer verheugde hij zich een vak van liefhebberij gekozen te hebben, toen hij, tegen zijnen wil en zonder zijne schuld, zijn ambt verloren had; en hoezeer, daarentegen, beklaagde hij in zijn hart alle menschen in de steden en op het platte land, die geen gevoel, noch voor het schoone der natuur, noch voor het aangename der wetenschappen hadden, wier eenig doel was zakken gelds opeen te stapelen, en die alleen met het tegenwoordige ophielden, zonder zich, noch om het verledene, noch om het toekomende te bekommeren. Hij was zeer in zijn schik over hetgeen hij in dezen korten tijd in kennis aan de Friesche Geschiedenis en Oudheden gevorderd was, en spitste er zich nu reeds bij voorraad op, wat hij op zijne verdere wandelingen nog zoude kunnen leeren, zoo God hem leven en gezondheid spaarde.

In diepe gedachten verzonken, kwam hij eindelijk langs het kerkhof, door een klein elzen boschje aan de brug over de Rijperkerkster vaart, en zag het dorp aan de regterhand en vlak voor zich liggen. Niets noodig hebbende, deed hij geene moeite om eene herberg te zoeken, maar stapte dadelijk naar den schoolmeester, wiens woning hem door een kleinen jongen werd aangewezen, om dezen te verzoeken hem de kerk te laten zien. In dit gebouw, hetwelk, ofschoon kleiner, in vorm veel overeenkomst had met de Hardegarijper kerk, vond Wiekstra slechts twee grafschriften, welke hem voorkwamen der opteekening waardig te zijn, namelijk een inhoudende het overlijden van den Predikant van Hardegarijper en Rijperkerk Hermannus Petri Drogeham, den 21 November 1656 in den ouderdom van 64 jaren, met een zesregelig Latijnsch gedicht, en een ander dat van zijne weduwe Geertje Heins, overleden den 10 December 1659, oud 65 jaren, met twee wapens, denkelijk van haar en haren echtgenoot. Buiten de vereenigde wapens van Siccama en Walta of Aggema, welke op vijf onderscheidene steenen zonder randschriften gevonden werden, was er niets bijzonders te zien.

Slechts half voldaan over hetgeen hij tot nu toe van Rijperkerk, in vergelijking van de beide overige dorpen, vernomen had, knoopte hij een gesprek met den Schoolmeester aan, in de hoop van iets meer te zullen hooren; doch deze wist hem ook niets anders te zeggen, dan dat de omtrek van het dorp zeer waterrijk was, zoodat men veel visch, en, door middel van onderscheidene kooijen, ook watervogels in menigte ving; dat ten noorden van de kerkbuurt het buurtje Nijland lag; dat de rijweg van het eind van den Zwarteweg naar Trijnwouden op eenigen afstand van het dorp liep over de Patroonstille, eene brug, welke aan de kerkvoogdij behoorde en door dezelve onderhouden moest worden, en dat de Predikant, die tevens Hardegarijper bediende, Adrianus Oudkerk heette, en hier, naast de kerk, eene zeer goede pastortij bewoonde. Wiekstra verhaalde hem tot belooning voor zijne moeite, dat de naam van het dorp, hetwelk in 't Friesch Rijptzierke genoemd werd, zamengesteld was uit de woorden Rijk, bestraat voetpad en Kerk; en hiermede nam hij van zijnen geleider afscheid, nadat deze hem den weg gewezen had langs den reed van de plaats van de Weduwe Tjalling Jans, uitkomende op den rijweg naar het Riedwalster tolhek onder Giekerk gelegen.

Terwijl hij hier zijne pijp aanstak en zijn oortje tol als voetganger betaalde, vernam hij van den tolgaarder, dat hier in 1725 op verzoek van de ingezetenen van Trijnwouden met vergunning van de Edel Mogende Heeren Staten van Friesland, door het watertje de Ried een rijweg was aangelegd met eene brug voorzien, en tevens het tolhek was opgericht tot gemoetkoming in het onderhoud. Voortgaande wandelde hij bij de Giekerkster vaart den rogmolen voorbij, en sloeg een weinig verder, langs het buitenverblijf van den Heer C. Frisius, links af naar de Kerk, welke op zijn verzoek door den vriendelijken Schoolmeester dadelijk werd geopend. tegen de gewoonte in Friesland, stond hier de toren niet ten westen, maar aan den zuidkant van de kerk.

Het langwerpig vierkant gebouw bevatte nog al het een en ander merkwaardigs, hetwelk onze reiziger zich haastte aan te teekenen. Zoo zag hij aan het oosteinde van de kerk een groot bord, met het gekleurde wapen der familie Frisius en het onderschrift: De Heer en Mr. Franciscus Frisius. J. U. Dr. en oudste advokaat 's Hofs van Friesland en Gecommitteerde Staat ten Landsdage, oud 84 jaren, obiit den 26 Febr. 1744. Tegen over hetzelfde hing een ander met het wapen van Meijers en het bijschrift: De Hoog Welgeboren Heer Frederik Willem van Meijers, Brigadier van de Infanterie, ten dienste van den Staat der Vereenigde Nederlanden, Colonel en Commandant van het regiment van Z. H. den Heere Prince van Oranje en Nassau enz. enz. Capitein van eene Compagnie Infanterie, benevens Ridder van de Generositeit, oud in zijn 51ste jaar en overleden den 22 Sept. 1742. Bij het beschouwen van dit fraaije wapenbord verhaalde de Schoolmeester hem, dat de Heer Meijers een paar jaren vóór zijnen dood door den Koning van Pruissen in den adelstand was opgenomen; maar wat tot deze verheffing aanleiding had opgegeven, wist hij niet te zeggen. De eerste grafzerk, tot welker bezigtiging men nu overging, was die van den bovengenoemden Heer Franciscus Frisius, met nagenoeg het zelfde opschrift als dat van het wapenbord. De daaropvolgende bedekte het gebeente van Hartesius Jepema J. U. Dr. en Raad Ordinaris in het Hof van Friesland, den 24 Maart 1666 overleden in den ouderdom van 55 jaren, nadat hij 21 jaren het Raadsheersambt had bediend; en dat van zijne Weduwe, Ida van Andringa, overleden den 23 Januarij 1667, oud 69 jaren, met eenige Latijnsche dichtregelen. Hiernevens lag de grafzerk van Dr. Regnerus Jepema, Advocaat voor het Hof van Friesland, broeder van Hartesius, overleden den 24 December 1642, in den ouderdom van 27 jaren, en van twee zonen van laatstgemelden, Regnerus en Tinco, de eerste oud 3 en de tweede oud 16 jaren, in 1641 en 1656 overleden. Geene zerken van eenig geschied- of oudheidkundig belang meer te vinden wijnde, verliet Wiekstra met zijnen geleider de kerk, en wilde terstond verder-op wandelen; doch de Schoolmeester verzocht hem voor een oogenblik in het schoolhuis, een weinig verder achterwaarts gelegen, te willen binnenkomen, opdat hij hem den avondmaalsbeker, aan zijne bewaring toevertrouwd, konde laten zien. Gaarne voldeed onze reiziger aan dit verzoek, en trad de nederige woning van den plakmonarch binnen. Deze kreeg uit een welgesloten kastje het bedoelde zilveren voorwerp, en Hotze las daarop de volgende inscriptie: Sijtske Bennes Sjoerda, Wed. van wijlen T. v. Andringa, Grietman van Utingeradeel, heeft deze beker en drie zilveren schotelen, vereerd aan de gereformeerde Gemeente van Christus te Giekerk, den 21 April 1660. Oldste kerkvoogd H. van Jepema, Raedt Ord. in den Hove van Friesland, haar schoonzoon. Dit opschrift in zijn memorieboekje opgeteekend hebbende, nam Wiekstra afscheid van den Schoolmeester, en ging volgens diens aanwijzing over een boerenreed, welke hem weder op den grooten weg naar Oenkerk bragt.

Aan zijne regterhand het buitenverblijf Sjoerda-state, denkelijk aangelegd door de voorouders van bovengenoemde Sijtske Sjoerda, en misschien bewoond geweest door haren schoonzoon Hartesius Jepema, met deszelfs lange laan van stamboomen en groote boerenplaats van wel honderd-veertig pondematen lands. latende leggen. kwam hii. den met hakhout beplanten.

zandigen rijweg houdende, langs eenige verspreide boerenwoningen weldra in het dorp Oenkerk aan. Al wandelende maakte Wiekstra bij zich zelve de opmerking, dat de landbouw van Trijnwouden vrij wat verschilde met die van de omstreken van Bergum en Oostermeer, en bij lang na zoo goed niet was. In deze meening werd hij versterkt door de gezegden van eenen landman, die een end wegs met hem ging, en hem vertelde, dat het land, vooral in den omtrek van Giekerk, nog al geschikt voor rogge en boekweit, maar minder voor weide was, doch dat de Giekerkster knollen of rapen om derzelver smakelijkheid vermaard waren, en met die van Suawoude veel in Leeuwarden getrokken werden.

X.

Zijn horologie wees juist op twaalf uren, toen Wiekstra het hek van Heemstra-state voorbij ging, en zich naar de daarnaast gelegen pastorij begaf, in de hoop van door den Predikant, een zijner oude Kennissen, ten eten gevraagd te zullen worden; want alhoewel anders ongaarne iemand overlast willende aandoen, was hij thans bijna genoodzaakt zich zelve als gast te noodigen, daar hij bij ondervinding wist, hoe uiterst gebrekkelijk het, vooral wat den mondkost betrof, met de herbergen op het platte land in zijne provincie was gesteld. In het laatste half uur had hij dus ook wat steviger aangestapt, om niet na het bepaalde etensuur aan te komen, en spoedig werd hij overtuigd hieraan wèl gedaan te hebben: want op het zelfde oogenblik, dat hem op zijn aankloppen de deur werd opgedaan, droeg de bezige en spaarzame huisvrouw de tweede en laatste schotel op de tafel in de voorkamer.

Nauwelijik hoorde Dominé Petrus Steenhovius Posthuma de welbekende stem van onzen reiziger, of hij verzocht hem vriendelijk binnen te komen, en zonder pligtplegingen mede te gaan aanzitten. Wiekstra liet zich niet lang noodigen, en deed zoo veel eer aan den eenvoudigen, maar smakelijken maaltijd, dat jufvrouw tusschen beiden werkelijk bevreesd werd, dat zij niet genoeg zoude hebben. Onder het eten vertelde Hotze zijne wederwaardigheden gedurende de laatste dagen, en gaf hoop op van het genoegen, dat hij gesmaakt had. Volgens zijne gewoonte liet hij ook niet na den Predikant eenig narigt omtrent Oenkerk te vragen.

„Zoo goed ik daartoe in staat ben, zal ik aan uw verlangen voldoen,“ antwoordde deze. „Vóór alles zullen wij de kerk en het kerkhof in oogenschouw gaan nemen, en vervolgens zal ik u, onder een kopje thee, verhalen, wat ik van het dorp en sommige van deszelfs bewoners weet. Zeer tevreden met deze schikking, stopte Wiekstra na het afloopen van den maaltijd zijn pijpje, en ging in gezelschap van den Predikant naar de kerk. Langs eene vrije breede laan van opgaande boomen, vlak tegen over de pastorij, doch aan den overkant van den rijweg gelegen, kwamen zij aan dit tamelijk groote, bijna vierkante, oude gebouw met dikken toren, hetwelk van buiten niets bijzonders had, maar van binnen nog al het een en ander aanteekenenswaardig opleverde, waarvan Hotze dan ook niet naliet zorgvuldig gebruik te maken.

Het eerste bepaalde zich zijne aandacht tot de wapenborden, waarvan er twee zeer fraaije gevonden werden; het eene met het vereenigde wapen van Meckama van Aylva en van Camstra in het midden, omringd met de wapens van zestien kwartieren, als regts boven: Camstra, Aebbinga van Hijum en Hallum, Juckema en Dekama; links boven: Aylva, Meckama, Althaan en Aylva; regts beneden: Aebbinga, Liauckama, Bronchorst en Espelbach; beneden:

Aylva, Pragh, Lycklama en Osinga. Onder de beide middelste wapens stond het opschrift: DE Hoog Welgeboren Vrouw, vrouw Barbera van Camstra, echte huisvrouw van den Hoog welgeboren Heer Willem van Aylva, Kapitein van een Compagnie te voet en Major van het kasteel van Doornik, sterf de 12 Januarij 1732 oud bijna 35 jaren. Het andere was versierd met eenen degen, twee ijzeren handschoenen en nog een paar voorwerpen onder aan het bord hangende, benevens twee vaandels met het wapen van Heemstra, den enkelen gouden arend. Het bord zelve bevatte evenzoo het wapen van dag geslacht, ondersteund door twee staande arenden en droeg tot opschrift: De Hoog Welgeboren Heer Feije van Heemstra, in leven Lt. Gen. van de Infanterie, Voll. en Capt. van de Bataillons van Z. D. H. den prins van oranje en Nassau. Obiit den 7 Sept. 1748, na tweemaal swaerlijk gewond te zijn geweest in de actiën tegen de Franschen bij Fontenoij op den 11 Mai 1745 en Roecou den 11 Oct. 1746 voorgevallen. Aetatis 54.

Vervolgens tot de grafsteenen overgaande, vonden zij in het midden van de kerk er een met het uitgehouwen beeld van eenen krijgsman, met ongedekten hoofde, en eenen langen zwaren baard, geheel in het harnas, met den helm tusschen de voeten liggende. Boven zijn hoofd stond het wapen van Eijsinga van Bolta met nog een ander genoegzaam uitgesleten, maar waarschijnlijk dat van de echtgenoot des overledenen, Tied van Juckema. Op de vier hoeken van den steen waren ook nog vier wapens, doch al te zeer beschadigd om ontcijferd te kunnen worden. In het rond stond: Ao' MVCLI De' XIIIJ Septebris sterf de eedele en eerentveste Ade Eisinga, en: Ao' MVCXLV DE XIIIJ Septebris die Deugsame Tzied Jukama sijn wijf. Onder aan op den steen was een Latijnsch grafschrift geplaatst. Nevens deze fraaije zerk lag een ander van later dagteekening met de wapens van Heemstra, Hemmema, Aebinga van Humalda, en nog twee andere, welke onze reiziger niet te huis konde brengen. Op dezelve was uitgehouwen: „Anno 1621 den 20 Junij sterf den Erentphesten Joncker Feijo van Heemstra, d' olde, in zijn leven Grietman over Tzietzercksteradeel, out 76 jaren en leit hier begraven; anno 1629 den 28 Maij sterf den Edelen, Erentphesten Joncker Adolf van Heemstra, Ontvanger generaal van Tietzercksteradeel, oud 44 jaren, en leijt alhier mede begraven; anno 1642 den 2 October sterf den Edelen en manhaftigen Joncker Douwe van Andringa, Capitein der Frieschen en Nassouschen regiments, oud 38 jaren en leit alhier begraven; en anno 1635 den 2 Januari sterf de eerbare Jufvrouw Wilksck van Heemstra, huisvrouw van den manhaften Capitein Douwe van Andringa, oud 31 jaar en leijt alhier begraven.

Een derde steen bevatte de zelfde wapens benevens de opschriften: Anno 1625 den 22 Novembris sterf de deuchtzame Juffrouw Aelcke van Starckenburgh sijn huisvrouw (namelijk de huisvrouw van den bovengemelden Grietman of van den hier volgenden Feijo, want beiden waren met een Aelcke of Aaltje van Starkenborgh gehuwd) out 64 jaren, leijt hier begraven; anno 1618 den 23 Julij stierf den Eedelen Erentphesten Heerschap Feijo van Heemstra oud 40 jaren en leijt hier begraven; anno 1636 den 4 januarij sterf den edelen en manhaften Joncker Feijo van Heemstra, in leven Luitenant onder den Edelen en manhaften Capitein Joncker Douwe van Andringa, oud zijnde 31 jaren en leijt alhier begraven.

Op het kerkhof wist de Predikant Wiekstra niets bijzonders aan te wijzen, en zij keerden dus naar de pastorie terug, waar Jufvrouw hen met een kopje thee afwachtte. Hotze draalde niet lang met zijnen gastheer te herinneren aan zijne belofte, om hem het merkwaardige van de plaats zijner inwoning te zullen verhalen, en deze toonde zich dadelijk bereid, daaraan te voldoen.

„Ons dorp," zeide hij, „heeft sedert de reformatie eene combinatie uitgemaakt met Giekerk

tweemaal hier te Oenkerk, waar de pastorijs van het begin af gestaan heeft, den tweeden des voormiddags te Giekerk, en des namiddags hier, en den derden 's morgens te Wijns en 's namiddags weder hier moet prediken, niettegenstaande beide laatste plaatsen een goed uur gaans van elkander afleggen. Dit valt, vooral des winters en in den laten herfst, bezwaarlijk, uit hoofde van den slechten staat van den zoogenaamden Wouddijk en van den nog veel slechter kleiweg onder Wijns. Dat ons dorp niet het laatste van de Leeuwarder classis is geweest, dat tot de gezuiverde godsdienst is overgegaan, blijkt uit de beroeping van den eersten predikant Gellius Hotsenius (Jelle Hotzes), een Sneeker van geboorte, reeds in 1566 geschied."

„Oenkerk maakt met het naburige Oudkerk en Giekerk de zoogenaamde Trynwouden (tusschen de Ried en de Murk besloten) uit, welken naam sommigen willen afleiden van Trije, drie, tegen welk gevoelen echter de uitspraak pleit; want men zoude dan moeten zeggen Trije of Trijnwouden, en niet zoo als het onder de inwoners algemeen wordt uitgesproken Trienwouden. Anderen veronderstellen, dat het aldus genoemd is naar een rijke vrouw Catharina of Tryn (in het Friesch Trien) geheeten, welke hier groote bezittingen zoude gehad hebben. Dat Oenkerk den naam voert van den stichter van deszelfs kerk, Oene en dat Oudkerk aldus geheeten wordt, omdat het de oudste kerk in den omtrek had, wordt vrij algemeen geloofd; maar omtrent Giekerk is de gissing moeilijker, omdat het woord Gie, of iets dat daarmede overeenkomt, in de Friesche taal onbekend is, en het althans geen eigenaam uitdrukt."

„Wij hebben onder het behoor van ons dorp drie adellijke staten, en, voor zoo ver ik kan nagaan, zijn er ook nooit meerdere geweest. De eerste is, Eijsinga-state genaamd, gesticht door het oud adellijk geslacht van dien naam, en achtereenvolgende door verscheidene leden van hetzelfde bewoond, zoo als onder anderen in 1622 door Frans van Eijsinga, Grietman van Tietjerksteradeel, en denkelijk ook door Scipio Meckama van Aijlva, zijnen schoonzoon, aan wien hij de Grietenij had afgestaan; althans er is, zoo als gij gezien zult hebben, nog eene bank in de kerk, waarin zijn wapen is uitgehouwen. Het huis behoort tegenwoordig in eigendom aan den Heer Willem Hendrik van Heemstra, Grietman van Kollumerland, en wordt verhuurd aan den Heer A. van Hettinga, getrouwd met Wiltiana Isabella Feitsma van Heemstra, nicht van den eigenaar. Heemstra-state, thans bewoond door den Heer Adrianus Visser, is het eigendom van Mevrouw Titia Helena van Burmania, weduwe van den Luitenant-Generaal Feijo van Heemstra, wiens wapenbord gij straks in de kerk gezien hebt. Deze heeft er tot aan zijnen dood toe gewoond, zoo als verscheidene andere leden van dit oud, uit Dockum en Oost-Dongeradeel oorspronkelijk, geslacht en onder dezelve een andere Feijo, die in 1610 Grietman van Tietjerksteradeel was. Twee zaken zijn in deze familie nog al opmerkenswaardig; vooreerst: dat het tot tweemalen toe in het mannelijke oir is uitgestorven; de eerste maal met Poppo van Heemstra, die geleefd heeft in 1414, en slechts eene dochter, Ansck genaamd, naliet, welke huwde met Sippe Tjaerda, en haren geslachtsnaam door haren echtgenoot liet aannemen; en de tweede keer met Feijo van Heemstra in het laatst der XVde eeuw levende, wiens dochter Auck, getrouwd met Taco Obbema, het voorbeeld van hare grootmoeder volgde. De tweede bijzonderheid is, dat van den stamvader Feijo van Dockum, die in 1396 met Gerrold van Cammingha, Rienk Bockema en Tjerk Walta tot regter en Baljuw over Friesland door hertog Albrecht van Beijeren werd aangesteld, af, tot op dezen tijd toe, er niet minder dan dertien leden van dit geslacht geweest zijn, die den naam van Feijo droegen."

„Stania-state, gesticht door een lid van dit sedert lang uitgestorven geslacht, was voor korten tijd nog in geheel vervallen staat, maar is thans door den Heer Hans Hendrik van Haersma, Grietman van Oost-Dongeradeel, van nieuws af opgebouwd, en met zulke schoone tuinen en

plantagie voorzien, dat men het tegenwoordig voor de fraaiste buitenplaats in de geheele grietenij houdt."

„Deze Heer is de zoon van Hector Livius van Haersma en Titia van Bosman. In zijne jeugd ging hij in de krijgsdienst en klom tot den rang van kapitein op, doch in 1733 werd hij aangesteld tot Secretaris van de Rekenkamer, en verwisselde in 1744 weder deze betrekking met dien van Grietman van Oost-Dongeradeel. Hij is voor de tweede maal gehuwd; zijne nog levende echtgenoot is Dodoneä, dochter van Regnerus Anneus van Wijckel, Grietman van Gaasterland. Zijne eerste vrouw was Anna Catharina, dochter van Cornelis van Scheltinga en Houkjen van Haersma; hij verloor haar in 1741, en heeft eene dochter bij haar, doch bij zijne tegenwoordige echtgenootte geene kinderen. Er worden wonderlijke staaltjes van zijne zonderlinge manier van handelen verteld: zoo verzekert men dat hij eens in het hoofd heeft gekregen, om van hier naar Amsterdam te reizen om koeijen voor zijnen stal te koopen: voorzeker een ongewone maatregel van bezuiniging. Men beschuldigt hem een groot liefhebber van het Schiedammer nat te zijn; ofschoon ik hem nooit onbekwaam heb gezien, kan men evenwel deze beschuldiging niet als ongegrond beschouwen, daar het niet te veronderstellen is, dat de zotheden, welke hij nu en dan uitvoert, in het brein van een nuchteren mensch kunnen opkomen. Nooit gaat hij wandelen, of hij is omringd van eene troep jongens, welke hij tot zijn vermaak, om best laat loopen, en van welke hij dan den snelst loopenden met eene premie in geld begiftigt. Zijne onderhoorigen en bediende hebben veel van zijne zoogenaamde grappen te lijden, doch wanneer het al te erg aankomt, weet hij het altijd met geld weder goed te maken. Zoo gelastte hij voor een paar jaren zijnen huisknecht, in den schoorsteen te klimmen om te onderzoeken of de latten, waaraan het spek moest gehangen worden, nog sterk genoeg waren; terwijl nu de goede sukkel hiermede bezig was, trok zijn meester de ladder weg, en stak op den haard een bos takken in den brand, waardoor de arme knecht het boven zoo benaauwd kreeg, dat hij zijnen Heer zat te verwenschen, en, het eindelijk niet langer kunnende uithouden, omdat deze hem volstrekt niet wilde helpen, genoodzaakt was zich midden op het brandend hout te laten vallen. naderhand kreeg hij voor pijn en angst eene goede belooning. Nog onlangs kwam er een klein kreupel mannetje, in de wandeling Kei Kol genaamd, bij hem, om eijeren ten verkoop aan te bieden. Haersma stond juist bij de gracht voor zijn huis, toen hij hem zag aankomen, en riep hem van verre toe, de tuinhark, welke daar op het pad lag, in het voorbijgaan mede te nemen, ten einde hem te helpen om iets dat hij in het water had laten vallen, er uit te halen. Kei Kol, van geen kwaad bewust, begon dadelijk met de hark te visschen, doch kreeg onverhoeds een stoot van achteren, zoodat hij voorover in de gracht viel, en door en door nat er werd uitgehaald. Ook hij werd met geld schadeloos gesteld."

„Het is mede niet lang geleden, dat hij 's avonds laat aan Meester Anne Noordenbos, den Chirurijn van Oudkerk, eene boodschap zond om onverwijld bij hem te komen, dewijl hij adergelaten moest worden. Deze, bij hem komende, vond hem in zijne kamer omringd van vijftig brandende kaarsen, terwijl hem gevraagd werd of hij zoo goed konde zien, anders zoude hij meer laten aansteken. Niettegenstaande Mr. Anne verklaarde, dat het vele licht veelëer verblinde, mogt er echter geene enkele kaars worden uitgedaan, en moest hij zoo zijn werk verrigten. met deze Chirurijn is Haersma ook eens naar Amsterdam gereis om eenen beroemde heelmeester aldaar te consulteren over een ongemak, waaraan hij leed. Eene maand lang leidden zij een leven van vrolijk Fransje, en men wil zeggen, dat hij het oogmerk had, den eenen of anderen rijken Hollander bij den neus te krijgen, om zijne finantieele omstandigheden voorshands eenigzins te herstellen, doch dat, dit niet willende gelukken, hij eindelijk wel weder huis moest keeren. Men rekent dat hij met zijne verspillingen mooi op den weg is, een tonnetje gouds te verkwisten."

„Verder weet ik u niets van Oenkerk te vertellen," aldus eindigde de Predikant zijn verhaal; „ik geloof niet, dat ik iets, voor u van eenig aanbelang, heb vergeten." Wiekstra betuigde hem zijnen dank voor de genomene moeite en zijn vriendelijk onthaal, groette hem en de Jufvrouw hartelijk, en ging verder-op wandelen.

Het buitengoed Stania-state voorbijgaande, bragt hij zich op nieuw de verhalen voor de geest, welke de Predikant hem van den tegenwoordigen bewoners had gedaan, en onwillekeurig moest hij lagchen over de grillige handelwijs, welke men eerder van eenen zonderlingen Engelschman, dan van eenen geboren en getogen Fries zoude verwachten. Langs een met kaphout beplanten, eerst zeer breed en vervolgens smalleren weg, kwam hij, na eene wandeling van een klein half uur, in de buurt van Oudkerk aan, nadat hij aan zijne regterhand het groote buitenverblijf, Aijsma-state, had laten liggen.

In de herberg bij Douwe Jans aan het einde van het onaanzienlijk, ongeregeld gebouwde dorp gekomen, kwam het hem terstond voor, in dezen man iemand aan te treffen, die zeer geschikt was, hem de noodige inlichtingen omtrent het dorp en deszelfs omstreken te geven, en hij vond zich niet bedrogen. Douwe Jans betoonde zich volkomen geneigd en tevens in staat zijne weetgierige vragen te beantwoorden. Even als bijna overal, begaven zij zich in de eerste plaats naar de midden in het dorp gelegen kerk, een net onderhouden gebouw met stompen toren, voorzien van fraaije banken, gestoelten, predikstoel en een goed orgel. Zoo voldaan Hotze was over het vrolijke aanzien van het gebouw zelf, even zoo was hij in zijn schik over de aanwinst, welke hij hier voor zijne aantekeningen opdeed, ofschoon dezelve slechts in één grafschrift bestond; doch dat hem, wegens deszelfs hoogen ouderdom en kunstige bewerking, belangrijk genoeg voorkwam, om er alleen eene reis om naar Oudkerk te doen.

Op den zeer grooten steen was een krijgsman in volle wapenrusting uitgehouwen; doch de familiewapens en het randschrift waren door den tijd zoo onduidelijk geworden, dat men slechts alleen meer lezen konde: Ao' 1618 ..... sterf de E..... Dorothea Feitsma, Tzeerd Walta wif. Een bord met het wapen van het geslacht Sminia, en het onderschrift: De welgeboren Heer Johannes Rhala van Sminia (zoon van den oudsten en presiderenden Raadsheer in het Hof van Friesland, Hobbe Baerd van Sminia, en deszelfs weduwe, de tegenwoordige bewoonster van Aijsma-state) Medegecommitteerde ten Landsdage. Obiit d. XIII. IX br. 1734 oud ruim XXVIII jaren en VII maanden, vonden onze reiziger ook merkwaardig genoeg, om opgeteekend te worden. Op het kerkhof wees de herbergier hem onder verscheidene andere van landlieden, schippers en dergelijke personen eenen grafsteen aan, die nog al bijzonder was; het opschrift luidde aldus:

Kent u selven.

O mensch! terwijl ghij hier wat wacht,

Neemt doch eens op u selven acht

Denkt of schroom dij nu van mij,

Dat ick noch onlangs was als ghij

En dat ghij worden sult als ick

Misschien noch dezen ogenblick

— — — — —

Kiest eewigh qualick, ofte eewigh wel

Bienheureux sont les Morts qui dorénavant meurent au seigneur, car ils se reposent de leurs travaux et leurs oeuvres les suivent. Apoc. 14. 13.

Anno 1674 den 22 Januarij is in de Heere gerust Pitter Annes, ordinaris Bode der Ed. Mog. Heeren Staten van Friesland, old 55 jaar, en leit hier begraven, verwagtinge de zalighe opstandinghe tot dat zijnen Salighmaker onzen lieven Heilandt en gekruisten Christus in de wolken sal verschijnen tot sijn ende aller geloovigen verlossinghe. Amen.

Heere Hesus Amen.

Vreemd kwam het Wiekstra voor, hier eene aanhaling uit het Nieuwe Testament in de Fransche taal te vinden; doch Douwe onderrigtte hem, dat Pieter Annes zich als Dispensier of Kashouder bevonden had in het gevolg van den Heer Willem van Haren, toen deze, tusschen 1659 en 1665, Ambassadeur was van den Staat naar Denemarken en elders, en dat hij waarschijnlijk om zijne kennis van de Fransche taal was gekozen, of dat hij dezelve op zijne reis had aangeleerd.

Van het kerkhof komende, sloeg de herbergier voor, terstond naar Bartelehiem, de plaats waar voordezen het Klooster Bethlehem had gestaan, te wandelen, en den platten grond daarvan in oogenschouw te nemen. „Zoo gij dit goedvindt," voegde hij er bij, „dan zullen wij even bij den Predikant aanloopen, en hem verzoeken ons het opstel over het voormalige klooster, hetwelk hij met veel zorg heeft opgemaakt, mede te geven, dan kunnen wij het op de plaats zelve lezen. Ofschoon de geschiedenis van dat gebouw wel zal beschreven zijn in de boeken, welke gij mij gezegd hebt te bezitten, komt het mij toch veel gemakkelijker voor, het naauwkeurig verhaal aanëengeschakeld na te gaan, dan het in onderscheidene stukken, hier en daar verspreid, op te zoeken," Hotze keurde het gevoelen van zijnen gids volkomen goed, en nam dankbaar zijn aanbod aan. In de pastorie, dadelijk aan het kerkhof gelegen, werden zij door den eerwaardigen, vijf-en-zeventig-jarigen grijsaard Gajus Nauta, vriendelijk ontvangen, en het handschrift hun bereidwillig afgestaan. Buiten het dorp gingen zij langs een goed voetpad door weilanden naar Bartelehiem, hetwelk op een klein half uur afstands ten noordwesten van Oudkerk dicht bij de Dokkumer Ee gelegen was.

Hier, in het gras nedergezeten, ontvouwde Wiekstra het geschrift van den Predikant en las het volgende voor:

Het Nonnen-Klooster Bethlehem en deszelfs Stichter.

„Niet lang na de invoering van het Christendom in Friesland begon men hier en daar kloosters en abtdijen te stichten; later werd dit meer algemeen, en in de twaalfde en dertiende eeuw onzer jaartelling beijverden zich oud en jong, adellijken en aanzienlijken, elk evenzeer, om zoodanige blijvende gedenkteekenen van godsvrucht aan de nakomelingschap over te leveren. Aldus werden ook in het jaar 1163 de grondvesten gelegd van het klooster Mariëngaarde te Hallum.

Een zekere Frederik, de zoon van Dodo en Sijbrich, te Hallum geboren, had zich reeds in zijne vroegste jeugd aan de priesterlijke waardigheid toegewijd; in het dorp zijner geboorte, bij den Pastoor Feiko, de latijnsche taal geleerd, en vervolgens te Munster gestudeerd. Op zijne reizen van huis derwaarts, en ook gedurende zijn verblijf in die stad, had hij dikwijls het klooster Mariënwaard, gelegen in Gelderland, tusschen den Riin en de Waal, niet ver van

Kuilenburg, bezocht. Zeer ingenomen met het godvruchtig leven der geestelijken van dat klooster, hetwelk van de Præmonstratenser orde was, begaf hij zich tot dien zelfden regel, en wendde al zijn vermogen aan, om denzelven uit te breiden. Zijne studiën volbragt en vele kundigheden verzameld hebbende, keerde hij naar huis terug, werd door zijnen ouden leermeester Feiko tot priester gewijd, en volgde hem, na zijn dood, in de waardigheid van Pastoor te Hallum op.

Nu begon Frederik door predikingen en een goed voorbeeld zijne landgenooten tot eenen godvruchtigen levenswandel, in den geest van dien tijd, aan te sporen. Onvermoeid was hij werkzaam, en bewoog vele menschen, en onder dezelve verscheidene Edellieden, beroemd door hunne dappere daden in het oorlogsveld, het witte kleed van zijne orde aan te nemen, en zich onder zijn opzigt te begeven. Verheugd en aangemoedigd door den dagelijkschen toeloop van zoo vele personen, zag hij uit naar eene geschikte plaats, om een klooster te stichten, maar van zich zelven geene midelen bezittende om zulk een kostbaar werk te ondernemen, bragt hij door zijne vermaningen twee adellijke vermogende vrouwen, Sia, de moeder van Reinier van Martena, en Geertruid, nicht van Keimpo en Aesge te Blija, zoo ver, dat zij hem de behulpzame hand boden. Met haren bijstand rigtte hij vooreerst in het jaar 1163 een kerkje te Hallum op, hetwelk aan de maagd Maria en den Evangelist Johannes werd toegewijd. Op den 14 Julij, den dag der kruisverheffing, hield hij de eerste mis in hetzelfde. Dit kerkje voltooid zijnde, werden er spoedig woonhuizen bij getimmerd en het geheel was in korten tijd tot een klein gehucht aangegroeid, waarin vele menschen konden huisvesten, en tot een klooster ingerigt.

Van blijdschap vervuld over den goeden uitslag zijner godsdienstige pogingen, reist Frederik naar Steinveld, doet verslag aan den Proost aldaar van het voorgevallene, en verkrijgt van dezen alle regelen der orde. Hij zelf werd tot eersten Abt benoemd, en zijn klooster Mariëngaarde geheeten. Door den grooten aanloop van volk, zoowel mannen als van vrouwen, ongerust geworden, of het ten behoeve van het voortdurend vroom en zedelijk gedrag zijner kloosterlingen wel veilig was, beide seksen bij elkander te alten, zocht hij een plaats uit, geschikt om een Nonnenklooster te bouwen. Deze aldra gevonden hebbende aan de Ee in Tietjerksteradeel, nabij het dorp Oudkerk, stichtte hij aldaar een zoodanig gebouw, plaatste er de vrouwelijke bewoonsters van Mariëngaarde in, noemde hetzelfde Bethlehem, en stelde het klooster onder opzigt van de Abten van Hallum.

Frederik is in het veertiende jaar zijner bediening, in 1175, overleden en in het door hem gestichte klooster te Hallum, in eene hooge grafstede, begraven. ten tijde der hervorming zijn de beenderen van dezen vromen man, die na zijnen dood onder de Heiligen geplaatst was, ergens in Friesland verborgen gehouden, doch naderhand naar Henegouwen gevoerd en aldaar in de Abtdij van de Præmonstratenser orde, Bonæ spei, niet ver van Binch, bijgezet. Van Frederik af tot aan den laatsten Abt, Regnerus van Hallum en dat van Bethlehem met derzelve goederen aan den Bisschop van Leeuwarden, Cunerus Petri, werden opgedragen, zijn de Abten een-en-dertig in getal geweest.

Dat het klooster Bethlehem al vroegtijdig zeer bevolkt is geweest, blijkt uit het verhaal van Winsemius, in zijne kronijk, fol. 164, waar hij zegt, dat de Hertogin van Pommeren, Anastasia, in 1234 een klooster van jonkvrouwen willende oprigten, van den Abt van Mariëngaarde eenige geschikte personen tot dat oogmerk vroeg, en dat er toen tien uit gemeld klooster derwaarts zijn gegaan. Bij den hoogen watervloed van den 14 December 1287 verdronken er, onder vele andere kloosterlingen in Friesland, ook verscheidene tot het convent Bethlehem

behoorende. Onder hen, zoowel geestelijken als wereldlijken, die in 1491 het groote verbond met Groningen sloten, was ook dit klooster.

Namen van Bethlehemsche kloosterlingen van vroegeren of lateren tijd zijn ons niet bekend geworden, met uitzondering van zeven, van welke de vier eersten Ansck en Sijs, dochter van Bocko van Burmania en Frouck van Heemstra, en Ibel en Renske, dochters van Sijs Roorda en Etteke van Heemstra, in het midden der 16de eeuw leefden, de vijfde, IJda Wijtzes genaamd, na de opheffing der kloosters, bij besluit van de Staten van Friesland, van 1594, een jaarlijks pensioen van dertig daalders ontving, doch er niet lang van genot van had, daar zij reeds in het volgende jaar, 49 jaren oud zijnde, overleden is, en de zesde, den Prior Cornelis Brugel, aan wien, bij dergelijke resolutie van den 28 Mei 1595, een inkomen van f 100 werd toegestaan, toen hij bij negen-en-vijftig jaren oud was, terwijl de zevende, Saeck, dochter van Kempo van Donia en Tiemck Eminga, den 18 Mei 1587 is overleden en Menaldum begraven."

Al koutende over het gelezene, wandelde Wiekstra met den kastelein naar Oudkerk terug, verkreeg van dezen, uit naam van den predikant, de toestemming, om het handschrift af te schrijven, en zette zich daartoe in een klein kamertje neder. Spoedig met dit werk gereed zijnde, vroeg hij den herbergier of er te Oudkerk ook nog iets van belang te zien, en hoe het te Wijns daarmede gelegen was: want dat hij, zoo er niets bijzonders verzuimd werd, wel verkiezen zoude nog dezen avond naar huis te keeren.

„Zoo gij mijnen raad wilt volgen," antwoordde Douwe Jans, „dan geloof ik, dat er zeer gemakkelijk aan uw verlangen zal kunnen worden voldaan. Ik heb zelf plan naar Wijns te gaan, waar ik iemand moet spreken, en zal u dus gaarne geleiden; daar zijnde, kunt gij plaats nemen in de Dockumer trekschuit, die er omstreeks zeven uren voorbij komt."

„Hier blijft voor u niets anders te zien over, dan Cammingha-state, onder het behoor van dit dorp aan de grenzen van Dantumadeel gelegen; met eenen kleinen omweg te maken, kunnen wij het in oogenschouw nemen. Onder het wandelen zal ik u dan nader verslag doen van hetgeen mij verder van de aangelegenheden van ons dorp bekend is."

Hotze, die altijd vreesde, dat hem het een of ander merkwaardigs zoude ontsnappen, hetzij door het verkeerd begrip, dat anderen van zijne nasporingen opvatten, hetzij door te groote haast, welke zij maakten, vroeg op nieuw, of er dan niets voor oudheid, geschiedenis of natuurkunde belangrijks op den weg tusschen Wijns en Leeuwarden, althans zoover de Grietenij Tietjerksteradeel strekte, voorkwam, maar werd hieromtrent gerust gesteld door de verzekering, dat zich hier niets voor zijne oogen zoude opdoen, dan eene opene, onbeplante maadweg, gedeeltelijk het Kanterland genaamd, en keurde nu het plan goed.

Zijne vertering betaald hebbende, begaven zij zich op weg. Aan het eind van eene zij armoedige arbeiders-woningen, tot de buurt van Oudkerk behoorende, sloegen zij regs-af een zijpad in, en bereikten weldra de State Cammingha, een niet zeer groot slot, met tuinen en lanen in den ouderwetschen smaak. Volgens het verhaal van den herbergier, had deze state vroeger Heemstra geheeten, was dus denkelijk door dat geslacht gesticht en den naam van Cammingha er waarschijnlijk later aan gegeven door een lid uit die familie, welke de eigenaar van was geweest. Thans werd het bewoond door den Kapitein bij de Infanterie Feijo Haring van Harinxma thoe Heeg, gehuwd met Tietske van Heemstra. Geschiedkundige herinneringen waren aan dit huis niet verbonden.

Langs den rijweg gingen onze wandelaars terug naar Oenkerk en vervolgens voorbij de kerk aldaar over den onbeplanten, zoogenaamden Wouddijk en den kleiweg naar Wijns. Volgens zijne belofte verhaalde Douwe onder het wandelen, dat er bij Oudkerk twee kleine buurtjes en een landhuis lagen, Indijk, Wrans en Ter Graft genaamd, alle drie ten noordwesten; doch dat aan geen van allen iets bijzonders te zien was. het achterste gedeelte van de buitenplaats Aijnsma-state aan hunne rechterhand latende liggen, vertelde hij, dat dezelve in de vorige eeuw gesticht was door den Heer Hessel van Aijnsma, die in 1672 Monster-Commissaris van de provincie, en ook lid van de Staten-Generaal was geweest. Zijne vrouw was Hester, dochter van Albert van Loo, gecommiteerde in den Raad van State, en van Machteld van Aernsma. Het gerucht wilde, dat gemelde Heer Aijnsma zijne rekening zoo slecht had gemaakt, dat, toen zijn huis voltooid was, hij zich niet in staat bevond de timmerman te betalen, maar om geld te bekomen, genoodzaakt was het te verkoopen aan den Heer Hobbe Baerdts van Sminia, oudsten Raadsheer in het Hof van Friesland, die hetzelfde weder vrij wat had verbouwd en met schoone plantagie voorzien, en wiens weduwe Ida Margaretha van Rhala, vroeger weduwe van den Raadsheer Matthias van Vierssen, en moeder van den Staats-secretaris Jetze van Sminia van Oostermeer, thans daarop woonde. Hij voegde er bij, dat den 3 Augustus 1649 door de Staten van Friesland octrooi verleend tot het aanleggen van eenen rijweg van Rinsumageest naar Birdaard, beide in Dantumadeel, en naar Oudkerk.

Onder deze en dergelijke gesprekken hadden zij spoedig het dorp Wijns bereikt, en ook hier begaven zij zich dadelijk naar het kleine, tamelijk nette kerkje, hetwelk echter evenmin als het kerkhof iets aanteekenenswaardigs opleverde. Eene eigenlijke buurt was er niet te Wijns, maar het dorp bestond uit eenige verspreid liggende boereplaatsen en arbeiderswoningen. Wiekstra merkte aan, dat men toch dadelijk het onderscheid tusschen klei- en woudland konde zien. Hij noodigde zijnen geleider op een glas bier in de kleine herberg, welke des zomers alleen door de voorbijvarende schippers, maar des winters, bij goed ijs, om deszelfs ligging aan de Dockumer Ee, door schaatsrijders druk bezocht werd. Zij bleven in de tapkamer bij elkander zitten, totdat de schuit, om vier uren van Dockum naar Leeuwarden gevaren, op het aankomen was. Afscheid van Douwe Jans genomen hebbende, sprong Hotze in de trekschuit, en vond aldaar slechts eenen passagier, den hem bekenden landmeter Lodewijk Coulon.

Al spoedig geraakten zij zamen aan het praten, en op verzoek van zijnen reisgenoot las Wiekstra een gedeelte zijner aantekeningen voor. De landmeter vond dezelve uiterst belangrijk, doch voegde er bij, dat er, wat de door hem bezochte Grietenij in het algemeen aanging, er nog het een en ander aan ontbrak, hetwelk hij hem, des verkiezende, gaarne wilde opgeven. Hotze greep spoedig zijn potlood, en schreef aan het slot zijner aantekeningen uit den mond van zijnen reisgenoot het volgende op:

„Tietjerksteradeel voerde in vroegeren tijd, in het midden der vorige eeuw, ten tijde van Scipio Meckema van Aylva aldaar Grietman was, tot deszelfs wapen eene visscherspink, voorzien van een vlag op den achtersteven, met het wapen van dien Edelman, en bemand met vijf personen, die een met visschen beladen net ophalen; thans draagt de Grietenij een wapen in vieren gedeeld, waarvan het eerste vak, rood zijnde, een net aan een stok en een zeissen, kruiselings over elkander, bevat, het tweede wit, een rietpol inhoudt, het derde, eveneens wit, drie boomen draagt, en het vierde, hemelsblauw, voorzien is van een liggenden jagthoorn. De Grietenije, de achtste in rang van Oostergoo en dus van geheel Friesland, grenst ten noorden aan Dantumadeel, ten Oosten aan Achtkarspelen, ten zuiden aan Smallingerland, te zuidwesten aan Idaarderadeel, ten westen aan Leeuwarderadeel, ten noordwesten aan Ferwerderadeel. De volgorde der dorpen is als volgt:

Wijns met 18 stemdragende plaatsen en 280-15-12 florenen;
Oudkerk met 24 stemd. pl. en 181-4-8 fl.;
Giekerk met 28 stemd. pl. en 212-23-8 fl.,
Rijperkerk met 26 stemd. pl. en 95-26-00 fl.;
Tietjerk met 26 stemd. pl. en 101-16-00 fl.;
Suawoude met 29 stemd. pl. en 81-14-2 fl.;
Hardegarijp met 24 stemd. pl. en 96-6-2 fl.;
Bergum met 54 stemd. pl. en 257-22-00 fl.;
Eestrum met 26 stemd. pl. en 66-25-00 fl.;
Oostermeer met 27 stemd. pl. en 114-14 fl.;
Suameer met 53 stemd. pl. en 121-11-00 fl.;
Garijp met 60 stemd. pl. en 202-5-12 fl.

De landerijen, en wel inzonderheid te westen, bestaan voor een groot gedeelte, uit lage en waterachtige wei- en hooilanden, benevens vele lage veenen, doch omtrent de Ried liggen zeer vruchtbare weilanden; ook heeft men in het noorden, oosten en zuiden, vooral rondom Bergum, vele schoone hooge bosch- en zaailanden, ofschoon aldaar ook nog veel onbebouwd heideveld is. Omtrent Tietjerk, Suawoude, Garijp en Eernewoude is veel goed veenland, doch vooral bij Oostermeer. De voornaamste wateren zijn: de Lange meer, de Wijde en Kromme Ee, de Groninger vaart, het Kolonelsdiep, het Bergumermeer, de Ried, de Murk, de Uilemeer, de Oude en Nieuwe meer, de Oudkerkster meer, de Louwsmeer, de Lits, de Tiekessloot, het Eernewoudster wijd enz."

Nauwelijks had Wiekstra deze opgaven op papier gebragt, of de schipper riep: „Welkom te Leeuwarden!" De schuit verlatende, dankte Hotze den Landmeter voor zijn onderrigt en spoedde zich naar huis. Zeer verheugd was zuster Geeske haren geliefden broeder in gezondheid weder te zien, en liet hem geene rust, voordat hij haar het merkwaardigste zijner ontmoetingen had medegedeeld.

Des Zaturdags ontving hij het beloofde handschrift van den Secretaris Glinstra over Bergum, en hield zich de geheele volgende week onledig met zijne aantekeningen in behoorlijke orde te brengen. Tot in eenen hoogen ouderdom herinnerde hij zich nog dikwijls de genoegens, welke hij op dit driedaagsch reisje gemaakt had.